

p-ISSN 0033-202X
e-ISSN 2545-2487

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	91
<hr/>	
zeszyt	2

Warszawa 2023

RADA REDAKCYJNA

prof. dr hab. Ewa Głowacka – przewodnicząca (Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. Mariola Antczak (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki), prof. Shifra Baruchson-Arbib (Bar Ilan University, Israel), prof. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), John C. DeSantis (Dartmouth College Library, Hanover, NH, USA), prof. Dr. Ágnes Hajdu Barát (Association of Hungarian Librarians – President), prof. Artur Jazdon (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. Maria Juda (Instytut Nauk o Kulturze, UMCS w Lublinie), prof. Bożena Koredczuk (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego), prof. Dariusz Kuźmina (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), dr Tomasz Makowski (Biblioteka Narodowa), prof. Krystyna Matusiak (University of Denver, USA), dr. Peter Organisiak (Morgridge College of Education, University of Denver, USA), prof. Maria Próchnicka (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński), dr. Egbert John Sánchez Vanderkast (Instituto de Investigaciones Bibliotecológicas y de la Información, Universidad Nacional Autónoma de México), dr. Lynn Silipigni Connaway (Online Computer Library Center – OCLC, Dublin, USA), prof. Barbara Sosińska-Kalata (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), Jolita Steponaitienė (Martynas Mažvydas National Library of Lithuania), prof. Anna Tokarska (Instytut Nauk o Kulturze, Uniwersytet Śląski w Katowicach), prof. Katalin Varga (National Educational Library and Museum, Hungary), prof. Grażyna Wrona (Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), prof. Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia)

**Dofinansowano ze środków Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytetu Warszawskiego**

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy
Anna GRZECZNOWSKA – redaktor statystyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

*Przegląd Biblioteczny” jest wykazywany w Europejskim Indeksie Referencyjnym ERIH+,
a zawartość kwartalnika indeksowana jest w bazach:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities,
Pol-Index i Polska Bibliografia Bibliologiczna.*

Pełne teksty roczników 1927-2021 dostępne są w Archiwum Cyfrowym SBP: www.ac.sbp.pl
oraz w Mediatece Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego:
medioteka.uw.edu.pl;
pełne teksty roczników 2009-2022 znajdują się na Platformie Czasopism Naukowych SBP
Open Journal Systems: ojs.sbp.pl/index.php/pb

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 91

2023

zeszyt 2

Kwartalnik „Przeгляд Biblioteczny” jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Edukacji i Nauki z liczbą 70 punktów

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

TREŚĆ

ARTYKUŁY

- EWA GŁOWACKA, JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK: Deklaracje versus rzeczywistość.
Analiza tematyki publikacji bibliologów i informatologów z lat
2018-2021..... 147
- BOŻENA JASKOWSKA: Bibliotekarz UX – nowa specjalizacja w zawodzie?..... 168
- KRYSTYNA HUDZIK: Filozofia biblioteki – metanarracje i tożsamości..... 199
- TOMASZ DZIURDZIA: Problemy identyfikacji książki w polskim prawie – na
przykładzie podatku VAT w latach 1993-2019..... 224

ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

- Biblioteki mobilne w Polsce i Europie. Teksty: Przemysław Pawlak, Paulina
Skrzypczak. Gostyń: Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Gostyniu,
2022 (*Zdzisław Gębołyś*)..... 241
- Grzegorz Nieć: Książka, naród, religia. Dzieje książki czeskiej do czasów
odrodzenia narodowego. Kraków: Wydaw. Księgarnia Akademicka 2022
(*Jacek Wojciechowski*) 249
- Przeгляд piśmiennictwa krajowego (*Barbara Koryś*) 252

- Z lektur zagranicznych (*Jacek Wojciechowski*) 256

KOMUNIKATY

- „Informacja i komunikacja” – popularyzacja badań naukowych i rozwiązań
technologicznych..... 265
- Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego za rok 2022
(*Jadwiga Sadowska*)..... 266

- Z ŻYCIA SBP 267

WSPOMNIENIA

- Dr hab. Halina Rusińska-Giertych (1965-2022) (*Bożena Koredczuk*) 281

- WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW 287

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 91

2023

Issue 2

„The Library Review” was awarded seventy points in the official register of journals of Ministry of Education and Science

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

- EWA GŁOWACKA, JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK: Declarations versus Reality. Analyzing Topics of Publications by Book Scientists and Information Scientists (2018-2021) 147
- BOŻENA JASKOWSKA: UX Librarian – a New Specialization in the Profession? ... 168
- KRYSTYNA HUDZIK: Philosophy of Libraries – Metanarratives and Identities..... 199
- TOMASZ DZIURDZIA: Challenges of Book Identification in Polish Law – Case Study of VAT in the Years 1993-2019..... 224

REVIEW ARTICLES / REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

- Biblioteki mobilne w Polsce i Europie (Mobile libraries in Poland and Europe). Texts: Przemysław Pawlak, Paulina Skrzypczak. Gostyń: Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Gostyniu, 2022 (*Zdzisław Gębołyś*)..... 241
- Grzegorz Nieć: Książka, naród, religia. Dzieje książki czeskiej do czasów odrodzenia narodowego (Books, nation, religion. The history of Czech books before the national revival). Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka 2022 (*Jacek Wojciechowski*) 249
- Polish literature survey (*Barbara Koryś*) 252
- Foreign publications (*Jacek Wojciechowski*)..... 256

ANNOUNCEMENTS

- „Information and communication” – popularization of scientific research and technological solutions 265
- Adam Łysakowski PLA Scientific Award for the Year 2022 (*Jadwiga Sadowska*)..... 266

NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION) 267

IN MEMORIAM

Halina Rusińska-Giertych, DSc (1965-2022) (*Bożena Koredczuk*)..... 281

GUIDELINES FOR AUTHORS 292

EWA GŁOWACKA

Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: egt@umk.pl

ORCID: 0000-0001-9538-9386

JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK

Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii

Uniwersytet Warszawski

e-mail: jbwozniak@uw.edu.pl

ORCID 0000-0002-1600-3914

DEKLARACJE VERSUS RZECZYWISTOŚĆ. ANALIZA TEMATYKI PUBLIKACJI BIBLIOLOGÓW I INFORMATOLOGÓW Z LAT 2018-2021

Prof. dr hab. Ewa Głowacka pracuje w Katedrze Badań Przestrzeni Informacyjnej w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji UMK. Jej zainteresowania badawcze to: architektura informacji, kompetencje informacyjne i medialne, komunikacja naukowa w naukach społecznych, ekologia informacji, zarządzanie jakością w systemach informacyjnych.

Prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek kieruje Katedrą Bibliografii i Dokumentacji na Wydziale Dziennikarstwa Informacji i Bibliologii UW. Jej zainteresowania badawcze to: systemy organizacji wiedzy, ekologia informacji, bariery informacyjne, terminologia – teoria i wykorzystanie w tworzeniu i ocenie zasobów terminologicznych, dokumentacja i bibliografia jako formy komunikacji i zachowania dziedzictwa.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliologia i informatologia. Nauki o komunikacji społecznej i mediach. Analiza piśmiennictwa. 2018-2021

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – badanie miało na celu: 1) zrekonstruowanie obrazu aktywności publikacyjnej bibliologów i informatologów w latach 2018-2021, w tym: a) określenie struktury uniwersum publikacji pod względem form wydawniczych; b) języka; c) tematyki publikacji i jej ulokowania w obszarach badawczych; 2) porównanie deklaracji reprezentantów bibliologii i informatologii dotyczących problematyki prowadzonych badań z praktyką publikacyjną w latach 2018-2021. **Metody badań** – analiza statystyczna; dane pozyskano z dostępnych źródeł otwartych. **Wyniki** – najważniejszym rezultatem jest zaobserwowanie rozbieżności pomiędzy deklarowaną problematyką badań a obrazem wynikającym z analizy publikacji. **Wnioski** – istnieje potrzeba regularnego powtarzania analogicznych analiz w celu ustalenia, które z zaobserwowanych zjawisk mają charakter stały, a które incydentalny.

W artykule przedstawimy, w ujęciu porównawczym, wyniki badania tematyki publikacji, których autorami są naukowcy reprezentujący dawną bibliologię i informatologię (BI). Analizą objęłyśmy prace wydane w latach 2018-2021, czyli w okresie bezpośrednio po zmianie klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych w Polsce. Ponadto, publikacje z tych czterech lat stanowiły istotną część korpusu podlegającego pierwszej według nowych zasad ewaluacji dyscyplin, a lata 2018-2021 wyznaczały zasięg chronologiczny badania ankietowego, którego przebieg i rezultaty przedstawiłyśmy w ostatnim zeszycie¹ „Przeglądu Bibliotecznego” z 2022 r.

Do roku 2018 samodzielną wtedy dyscyplinę bibliologia i informatologia reprezentowało w Polsce 138 naukowców (96 kobiet, 42 mężczyzn)². Między 9 i 22 lutego 2022 r. zweryfikowałyśmy stan osobowy nowej dyscypliny (nauki o komunikacji społecznej i mediach, NoKSiM) pod kątem obecności w niej dawnych bibliologów i informatologów oraz wyborów tych naukowców, którzy byli postrzegani jako reprezentanci BI, a z różnych powodów przeszli do innych dyscyplin. Podstawą źródłową weryfikacji była baza RAD-on. RAD-on zawiera publiczne dane dotyczące pracowników instytucji systemu szkolnictwa wyższego i nauki w Polsce, w tym nauczycieli akademickich i innych osób prowadzących działalność badawczą. Wykaz obejmuje osoby posiadające aktywne zatrudnienie. Dane pochodzą ze zintegrowanej sieci informacji o nauce i szkolnictwie wyższym POL-on i są aktualizowane raz dziennie. W związku z ewaluacją dyscyplin naukowych baza ta przed końcem 2021 r. została zweryfikowana i uzupełniona, założyłyśmy zatem, że stanowi kompletne i wiarygodne źródło informacji o naukowcach w Polsce.

¹ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, *Badania z bibliologii i informatologii w świetle wypowiedzi reprezentantów tej dyscypliny*, *Przegląd Biblioteczny* 2022, z. 4, s. 439-466.

² Dane uzyskane z bazy Nauka Polska OPI.

Okazało się, że do NoKSiM w całości lub części etatu przypisały się 884 osoby. Ze wszystkich 138 naukowców, którzy wcześniej reprezentowali BI, po 2018 r. większość wybrała nauki o komunikacji społecznej i mediach, za nieformalną subdyscyplinę których można obecnie uznać bibliologię i informatologię. Wszyscy badacze reprezentujący dawną BI, którzy publikowali w latach 2018-2021, zatrudnieni byli w tym czasie w 17 uczelniach. Dokładniej o stanie osobowym i aspektach ilościowo-formalnych dorobku bibliologów i informatologów napiszemy w kolejnym artykule.

Badaniami objęliśmy publikacje z lat 2018-2021 osób, które przed 2018 r. przynależały do BI. Uwzględniliśmy zatem również publikacje tych badaczy, którzy z różnych powodów zmienili przynależność do dyscypliny naukowej. Chcieliśmy w ten sposób uchwycić kierunki badań i ich ewentualne zmiany w odniesieniu do wszystkich *de facto* bibliologów i informatologów, niezależnie od tego, jaką dyscyplinę obecnie formalnie reprezentują. Źródło danych bibliograficznych stanowiła Polska Bibliografia Naukowa (PBN) – portal Ministerstwa Edukacji i Nauki gromadzący informacje o publikacjach polskich naukowców, dorobku publikacyjnym jednostek naukowych oraz o czasopiśmie polskich i zagranicznych. Stanowi on część Zintegrowanego Systemu Informacji o Nauce i Szkolnictwie Wyższym POL-on i obecnie jest najbardziej kompletnym, zbiorczym źródłem informacji o dorobku publikacyjnym pracowników nauki w Polsce. Na potrzeby analizy tematycznej publikacji wzbogaciłyśmy materiał badawczy w stosunku do danych pobranych z PBN o metadane treściowe, tak by w dalszych krokach dało się przyporządkować opisy publikacji do przygotowanej przez nas struktury obszarów i pól badawczych BI³. Analiza treści publikacji była dokonywana na podstawie łącznego rozpatrywania kilku elementów: tytułów publikacji, słów kluczowych (były one dostępne w PBN dla części prac), abstraktów oraz – w niektórych przypadkach – całych tekstów.

Celami badań było poznanie wybranych parametrów aktywności publikacyjnej oraz wzorców publikowania bibliologów i informatologów w badanym czasie. W artykule prezentujemy wyniki analizy tematycznej i kategoryzacji publikacji z drobnym uzupełnieniem w postaci informacji o językach publikacji. Interesowała nas m.in. ewentualna ewolucja problematyki badawczej w kolejnych latach oraz porównanie dorobku publikacyjnego z wynikami badań⁴, które prowadziłyśmy wcześniej metodą sondażu diagnostycznego. Założone cele realizowałyśmy na drodze ustalenia:

1. Sumarycznej aktywności publikacyjnej bibliologów i informatologów w latach 2018-2021.

³ Załącznik 1 do artykułu.

⁴ Wyniki badań przedstawiono w artykule: E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, op. cit.

2. Struktury uniwersum publikacji pod względem form wydawniczych oraz języka.

3. Tematyki publikacji i jej lokowania się w obszarach badawczych oraz ewentualnych zmian w poszczególnych latach analizowanego okresu. W tym zakresie przede wszystkim próbowaliśmy ustalić, czy i ewentualnie jak szybko wejście do nowej dyscypliny wpłynęło na rozszerzenie lub zmianę pól badawczych naukowców. Chcieliśmy również porównać deklaracje badanych dotyczące ich zainteresowań badawczych z praktyką publikacyjną. Lista obszarów i pól badawczych w obu badaniach (ankietowych) i obecnie referowanych była taka sama.

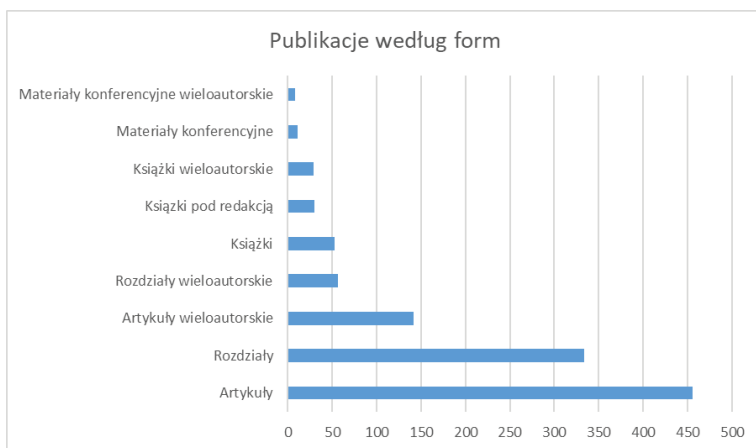
W następnym artykule zaprezentujemy rezultaty analizy tego samego zbioru publikacji bibliologów i informatologów pod kątem afiliacji autorów oraz dającego się na tej podstawie wyprowadzić obrazu współpracy badaczy z różnych jednostek organizacyjnych. Przedstawimy także dane i wnioski dotyczące miejsc publikacji.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ANALIZOWANYCH PUBLIKACJI

W analizowanym okresie czterech lat ogółem opublikowano 1119 prac, co statystycznie przekłada się na ok. 8 publikacji na osobę (etat). Zarejestrowane wydawnictwa zwarte (książki) podzieliliśmy na trzy podkategorie: napisane przez jednego autora, wieloautorskie, tj. napisane przez dwóch, trzech lub więcej autorów, oraz prace zbiorowe pod redakcją. Celem takiego podziału było zarówno uchwycenie różnorodności publikacji badanych autorów, jak i ich współpracy w zakresie badań i publikowania. Podobnie rozdzieliliśmy artykuły i rozdziały oraz materiały konferencyjne (jedno- i wieloautorskie). Najwięcej wśród 1119 publikacji było artykułów jednego autora (456 – 40,7% wszystkich prac), następnie rozdziałów, również jednoautorskich, w pracach zbiorowych (334 – 30%) oraz artykułów wieloautorskich, czyli napisanych przez co najmniej dwu autorów (142 – 12,7%). Zdecydowanie mniej ukazało się rozdziałów wieloautorskich (56 – 5%), książek jednego autora (53 – 4,7%), książek pod redakcją (30 – 2,7%), książek wieloautorskich (29 – 2,6%) oraz referatów opublikowanych w materiałach konferencyjnych (11 – 1% jednoautorskich i 8 – 0,7% wieloautorskich).

Można przypuszczać, że taka struktura formalna uniwersum publikacyjnego częściowo jest rezultatem podporządkowania się środowiska naukowego regułom ewaluacyjnym. Zwraca uwagę relatywnie niski udział książek jednego autora (4,7%), których część powstała jako prace pisane poniekąd z „obowiązku” w związku z awansami naukowymi. A przecież zarówno w naukach humanistycznych, do których do 2018 r. należała BI, jak i w wielu naukach społecznych monografia nadal jest jeśli nie najważ-

Wykres 1. Publikacje z lat 2018-2021 w podziale według form

niejszym, to znaczącym kanałem komunikacji naukowej. W badaniu ankietowym, którego wyniki omówiliśmy we wspomnianym już wcześniejszym artykule⁵, część respondentów sygnalizowała jako przyczynę tego stanu m.in. brak funduszy na publikowanie książek. Zaobserwowana deprecjacja monografii (wydawnictw zwartych) może być, naszym zdaniem, również pokłosiem zasad ewaluacji, tj. niedoszacowania książek wydawanych przez rodzime oficyny wydawnicze i ogólniejszej tendencji pomniejszania znaczenia humanistyki „narodowej”. Drastycznie mało było w analizowanym materiale referatów konferencyjnych. Ze względu na restrykcyjne reguły przedstawienia w procesie ewaluacji publikowanych referatów, ta kategoria wypowiedzi naukowej niemal zanika lub jest „ukrywana” pod innymi postaciami, np.: rozdziału w pracy zbiorowej. Nie bez znaczenia, choć trudno oszacować jak wielkiego, był również drastyczny spadek liczby konferencji naukowych w związku z pandemią COVID-19.

Tabela 1. Wszystkie publikacje w podziale według form

Publikacje według form	liczba	obszar A	obszar C	obszar B	obszar 0	międzyobszarowe i „wielotematyczne”
artykuły	456	214	135	74	32	1
artykuły wieloautorskie	142	42	75	8	8	9
książki	53	26	14	8	4	1
książki pod redakcją	30	7	3	5	7	8

⁵ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, op. cit.

książki wieloautorskie	29	10	11	5	3	0
materiały konferencyjne	11	2	6	0	3	0
materiały konferencyjne wieloautorskie	8	0	7	1	0	0
rozdziały	334	142	74	47	49	22
rozdziały wieloautorskie	56	10	26	11	9	0
suma	1119	453	351	159	115	41

Z punktu widzenia tematyki publikacji najwięcej przeanalizowanych prac lokuje się w obszarze A, czyli w bibliologii – 453 (40,5%), następnie w obszarze C – informatologia – 351 (31,3%), a najmniej w B – bibliotekoznawstwo – 159 (14,2%). 115 publikacji (10,2%) autorstwa (lub współautorstwa) bibliologów i informatologów zakwalifikowano do innych niż BI dyscyplin naukowych (obszar 0), a 41 (3,8%) należało przypisać do dwóch lub więcej pól badawczych i obszarów w ramach BI (w tym artykule nazywamy je publikacjami „wielotematycznymi” lub międzyobszarowymi⁶). Po analizie tych danych w układzie bezwzględny oraz udziału poszczególnych grup tematycznych w całym zbiorze nie można nie zauważyć, że bibliotekoznawstwo jako subdyscyplina dawnej BI i jej historyczny fundament było zdecydowanie skromniej reprezentowane w dorobku bibliologów i informatologów w porównaniu z pozostałymi dwoma obszarami badań. Zjawisko to wymagałoby głębszego przeanalizowania. Jedną z prawdopodobnych przyczyn jest deprecjacja dydaktyki akademickiej w tym zakresie, zanikanie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa jako kierunku kształcenia, pojawianie się w miejscu INiB nowych kierunków i będące tego rezultatem zmiany kadrowe na uczelniach lub zmiany profilu badawczo-dydaktycznego już zatrudnionych pracowników. Coraz słabsze są również więzi kadry akademickiej z bibliotekami – naturalnym warsztatem badań bibliotekoznawczych.

Wśród prac o zakresie tematycznym wykraczającym poza domenę BI prym wiodą rozdziały w pracach zbiorowych, co może być częściowo spowodowane wpływem tematyki całej publikacji na profil poszczególnych utworów, oraz artykuły. Publikacje wielotematyczne i międzyobszarowe to również przede wszystkim rozdziały.

W przywoływanym już artykule⁷ na podstawie odpowiedzi na pytania ankiety opracowałyśmy obraz badań, których realizacja była zadeklaro-

⁶ Określenie publikacja „wielotematyczna” jest umowne i dalece niedoskonałe. Posługujemy się nim w celu nazwania prac, których treść wykracza poza granice jednej podklasy w dowolnym z trzech obszarów.

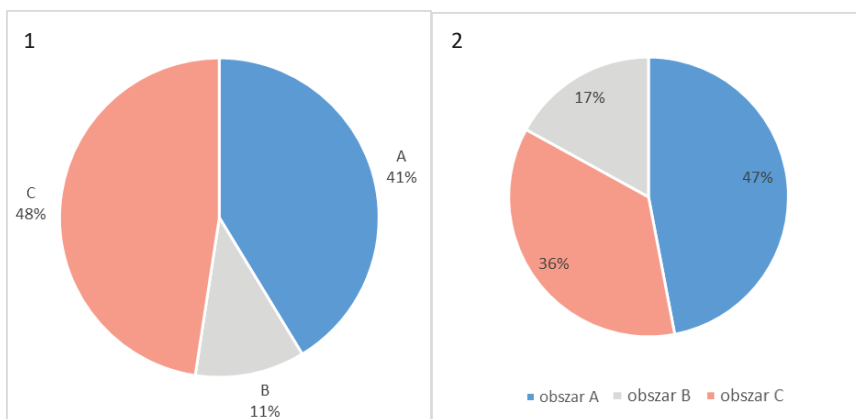
⁷ E. Głowacka, J. Woźniak-Kasperek, op. cit.

wana przez bibliologów i informatologów. Rezultaty syntetycznie prezentuje poniższa tabela. (Przypomnijmy, że wszyscy respondenci, tj. 100 osób, dokonali wskazania w sumie 414 pól ich badań).

Tabela 2. Pola badań zadeklarowane przez respondentów

	Liczba wskazań	% udział w całości wskazań
Bibliologia historyczna	34	8,21
Organizacja i zarządzanie informacją i wiedzą	29	7,00
Zachowania użytkowników informacji i mediów	26	6,28
Edytorstwo (także edytorstwo cyfrowe)	22	5,31
Książka jako artefakt	22	5,31
Architektura informacji	20	4,83
Recepcja i społeczne oddziaływanie książki	19	4,59
Biblioteka i jej funkcje społeczne	19	4,59
Obieg książki	18	4,35
Bibliotekoznawstwo stosowane	18	4,35
Komunikacja naukowa	18	4,35
Usługi informacyjne	18	4,35
Prasoznawstwo	16	3,86
Kultura informacyjna i medialna	16	3,86
Bibliometria i naukometria	15	3,62
User Experience i User Interface	14	3,38
Czytelnictwo (kultura czytelnicza)	12	2,90
Bibliografia, inne źródła informacji i danych	12	2,90
Edukacja informacyjna i medialna	12	2,90
Teoria, historia i metodologia nauki o informacji	11	2,66
Estetyka książki	10	2,42
Bibliofilstwo	9	2,17
Teoria, historia i metodologia bibliologii	6	1,45
Ekologia informacji	6	1,45
Zachowania użytkowników bibliotek	5	1,21
Bibliopedagogika; biblioterapia	4	0,97
Produkcja książki (cyfrowej, sieciowej, konwergencyjnej, transgresyjnej itd.)	3	0,72
	414	100,00

Po przyporządkowaniu powyższych wskazań do jednego z trzech obszarów pierwszego stopnia podziału zakresu BI (A: bibliologia, B: bibliotekoznawstwo, C: informatologia) otrzymano obraz jak niżej.

Wykres 2. Rozkład procentowy pól badań w ramach obszarów A, B, C: według deklaracji badanych (1), na podstawie analizy publikacji (2)

Jak widać, respondenci deklaratywnie najwięcej swoich badań ulokowali w obszarze C, tj. w informatologii – 48%; następnie w bibliologii – A, 41%; najmniej w bibliotekoznawstwie – B, 11%.

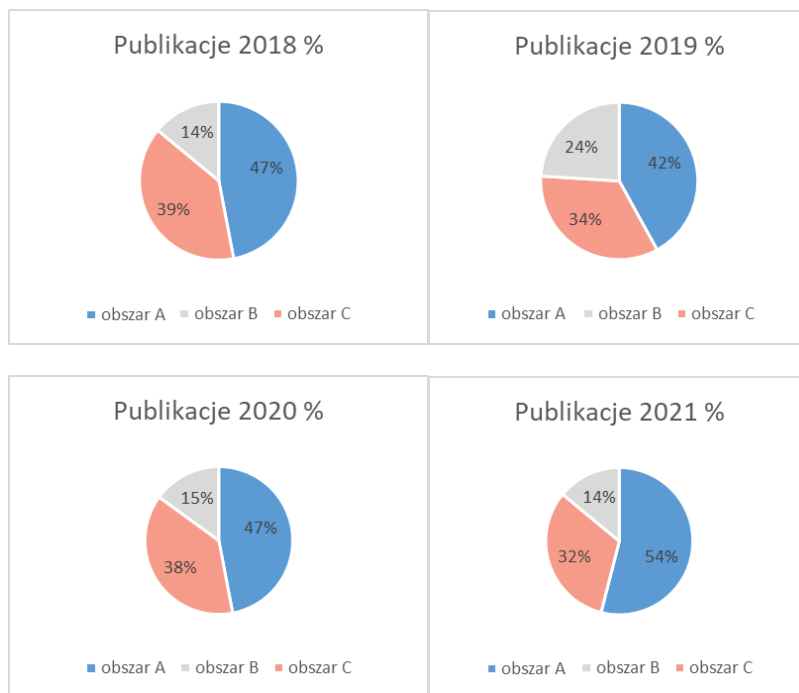
Postanowiliśmy sprawdzić, czy obraz powstały w rezultacie badania ankietowego pokrywa się z tym, który wyłania się z analizy publikacji wydanych w latach 2018-2021. Po zaindeksowaniu wszystkich 1119 prac i skategoryzowaniu ich według klucza zawartego w załączniku 1⁸, dokonaliśmy mapowania wyników.

Najwięcej opublikowanych prac mieści się w obszarze A, czyli w bibliologii – 453 (47% sumy A, B i C; w badaniu ankietowym – 41%), następny w kolejności jest obszar C – informatologia – 351 (36%; w badaniu ankietowym – 48%), trzeci to B – bibliotekoznawstwo – 159 (17%; w badaniu ankietowym – 11%). 17 publikacji należało przypisać do dwóch lub nawet trzech obszarów (jedna publikacja) w granicach BI, a 24 do dwóch lub trzech (dwie publikacje) podklas (pól) w ramach jednego obszaru, co w sumie daje 41 publikacji, które sygnałnie nazwaliśmy międzyobsza-

⁸ Przypomnijmy, że zaznaczony w załączniku 1 podział na trzy obszary – A, B i C – w dużym uproszczeniu odpowiada trzem, subiektywnie wyodrębnionym, składowym bibliologii i informatologii, tj. bibliologii (nauce o książce; księgoznawstwu), bibliotekoznawstwu i nauce o informacji (informatologii). Trzy obszary na pierwszym poziomie podziału uniwersum badawczego bibliologii i informatologii były nam potrzebne do uogólniania szczegółowszych przydziałów kategoryzacyjnych, choć zdajemy sobie sprawę z jego ułomności i umowności. Zależało nam również na wyodrębnieniu bibliotekoznawstwa jako jednego z dwu najstarszych (obok bibliografii) fundamentów dzisiejszej bibliologii i informatologii, a zarazem obszaru badań będącego wyłącznie naszą specyfiką, nie współdzieloną z żadną inną dyscypliną. Lista pól i obszarów badawczych wykorzystana w badaniu i ich zgrupowanie nie są obrazem wewnętrznej struktury badawczej bibliologii i informatologii, nie mogą być traktowane jako podział klasyfikacyjny tego zakresu, wyczerpujący obszar badań bibliologicznych i informatologicznych. Opracowany przez nas klucz kategoryzacyjny ma charakter pragmatyczny.

rowymi (17; 1,5%) i „wielotematycznymi”⁹ (24; 2,2%) w obrębie jednego obszaru.

Przeanalizowaliśmy również zmiany w obszarach publikowania w ramach BI w kolejnych latach (Wykres 3).

Wykres 3. Rozkład procentowy pól badań w ramach obszarów A, B, C w podziale na lata

Struktura obszarowa publikacji z lat 2018 i 2020 jest do siebie bardzo zbliżona; jedyną różnicą jest 1% spadku w 2020 r., w porównaniu z 2018 liczby prac informatologicznych przy takim samym (1%) wzroście liczby prac bibliotekoznawczych. Natomiast w latach 2019 i 2021 obserwujemy pewne odmienności od wyrównanego obrazu w poprzednio wspomnianych okresach. Można zauważyć, że w 2019 r. proporcja publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa wzrosła kosztem pozostałych obszarów i była najwyższa w całym czteroletnim okresie, a z kolei w 2021 r. zwiększył się (o 12% w stosunku do najniższej wartości) odsetek publikacji bibliologicznych, głównie kosztem informatologii, której publikacji w porównaniu z bibliologią było aż o 22% mniej. Trudno na podstawie tych zaledwie czterech lat wysnuć jakieś prawidłowości, gdyż zaobserwowane zmiany

⁹ Określenie publikacja „wielotematyczna” jest umowne i dalece niedoskonałe. Posługujemy się nim w celu nazwania prac, których treść wykracza poza granice jednej podklasy w dowolnym z trzech obszarów.

nie mają charakteru liniowego, proporcjonalnie rozłożonego w czasie, a są skokowe. Wynika z tego, że prawdopodobnie są przypadkowe. Dobrze byłoby zastanowić się, na ile wpływ na problematykę publikacji, jej ulokowanie w jednym z trzech wyróżnionych obszarów w roku bezpośrednio poprzedzającym ewaluację dyscyplin miał właśnie ten czynnik skorelowany z liczbą i dostępnością dla autorów czasopism o profilu bibliologicznym w porównaniu z czasopismami informatologicznymi. Wrócimy do tego wątku w kolejnym artykule.

Wśród prac o treści wykraczającej poza domenę BI (obszar 0) prym wiodą artykuły oraz rozdziały w pracach zbiorowych. Mamy tu zapewne do czynienia z dwoma czynnikami: wpływem profilu tematycznego publikacji jako całości na profil poszczególnych utworów (nawet jeśli autorem był bibliolog czy informatolog) oraz przesunięciami w indywidualnych, personalnych profilach badawczych bibliologów i informatologów, także ich dwudyscyplinowością. Publikacje „wielotematyczne” i międzyobszarowe to również przede wszystkim rozdziały.

Po przyporządkowaniu publikacji międzyobszarowych do wszystkich klas, do których „pasują”, materialnie liczba prac oczywiście się nie zmieniła, nieznacznie zmieniły się jednak proporcje z bardzo lekką korzyścią dla bibliotekoznawstwa. Prac międzyobszarowych było zbyt mało (1,5%), by mogły radykalnie zmienić obraz. Nadal dominuje tematyka bibliologiczna, mając, ok. 10% przewagę nad publikacjami informatologicznymi. Przypomnijmy, że w deklaracjach badanych pierwsze miejsce zajmowała informatologia z przewagą ok. 7% nad bibliologią. Analiza publikacji wskazuje co innego. Być może deklaracje uczestników badania ankietowego dotyczyły tych ich aktywności naukowych, które jeszcze nie znalazły swojej materializacji w publikacjach. Cztery lata to w wielu przypadkach czas zbyt krótki, by procesy badawcze zaplanować, zrealizować i zreferować w publikacjach, zwłaszcza gdy badanie ma charakter monograficzny. Przyczyną może być również pewien subiektywizm indeksowania, od którego żaden „indeksujący” – i badani naukowcy, i autorki badania – nie jest wolny. Niemniej jednak wydaje się mało prawdopodobne, by czynnik ten generował aż tak dużą różnicę wyników. Zauważmy również niewielki, ale jednak o 6% większy udział publikacji o tematyce bibliotekoznawczej w porównaniu z deklaracjami respondentów. Być może wskazuje to, że w badanym okresie pozostał ślad wcześniejszych zainteresowań badawczych, a wyniki badania ankietowego przeprowadzonego na początku 2022 r. należy w tym fragmencie interpretować jako wyraz planów badawczych wyrażających się między innymi zmniejszającym się zainteresowaniem tym obszarem. Naszym zdaniem istnieje potrzeba regularnego powtarzania analizy publikacji, żeby m.in. stwierdzić, które z obecnie obserwowanych zjawisk mają względnie stały charakter i czy nie pojawiają się jakieś niebezpieczne tendencje.

Spośród wszystkich przeanalizowanych prac 41 międzyobszarowych i „wielotematycznych”, jak wcześniej wspomniano, najwięcej (22) jest rozdziałów w pracach zbiorowych. Ich tematyka jest zróżnicowana i rozproszona. Dotyczą np. kształcenia akademickiego w zakresie bibliologii i informatologii w Polsce (A.11, C.09), historycznego ujęcia wzorów i wzorców osobowych „wykonawców zawodów bibliotekarskich i informacyjnych” (A.11, B, C.09), profilów kompetencyjnych i osobowych pracowników bibliotek różnych typów (B.03, C.09), udziału zarządzania informacją i wiedzą w strategii biblioteki (B.03, C.08) czy zarządzania informacją o polskich czasopismach otwartych (C.08, A.08). W tej grupie znalazły się też rozdziały opisujące osoby i działalność specjalistów o różnych, nie tylko bibliotekarskich, kwalifikacjach, pracujących w bibliotekach. Nie znalazłyśmy żadnej pozycji łączącej tematykę różnych podklas z bibliotekoznawstwa, być może dlatego, że wyróżniłyśmy tam tylko cztery, a dodatkowo podklasa B.03 jest bardzo pojemna i obejmuje wszystkie praktyczne aspekty bibliotekoznawstwa. Gdybyśmy dokonały bardziej szczegółowego podziału obszaru B, sytuacja mogłaby ulec zmianie. W przypadku rozdziałów „wielotematycznych” najwięcej z nich mieści się w bibliologii (A – 9), pięć kolejnych w informatologii (C – 5). Pozostałe publikacje w omawianej grupie to dziewięć artykułów wieloautorskich, osiem książek pod redakcją, jeden artykuł jednego autora i jedna książka.

Tabela 3. Publikacje międzyobszarowe i „wielotematyczne” według ich typów

Typ publikacji	Międzyobszarowe	Wielotematyczne	Razem
artykuły	1	0	1
artykuły wieloautorskie	3	6	9
książki	1	0	1
książki pod redakcją	4	4	8
rozdziały	8	14	22
suma	17	24	41

Druga i trzecia kwalifikacja danej publikacji do podklas jednego obszaru nie zmieniła istotnie obrazu całości, choć nieco go wysubtelniła. Na przykład, uwzględnienie drugiego przyporządkowania w przypadku wydawnictw zwartych w obszarze bibliologii sprawiło, że tematyka recepcji i społecznego oddziaływania książki lekko „wyprzedza” tematykę z podklasy A.02 (historia książki, także książki rękopiśmiennej, historia bibliotek). W przypadku informatologii analogiczny zabieg nie zmienia rankingu, sprawia jedynie, że w podklasie C.07 Kultura informacyjna i medialna pojawia się wydawnictwo zwarte wprowadzając je w całości, ale jednak poruszające tę tematykę. W przypadku książek pod redakcją dwie

potrójne kwalifikacje (C.08, C.10, C.12 oraz A.02, A.08, A.10) „wysublimowały” wcześniejszy obraz, nie powodując jednak generalnej zmiany.

Problematyka związana z innymi dyscyplinami (obszar 0) dominuje w rozdziałach zamieszczonych w monografiach zbiorowych, a następnie w artykułach. Najwięcej publikacji uznanych przez nas za wykraczające poza zakres BI mieści się w obszarze badań historycznych (32 prace: 2018 – 11, 2019 – 8, 2020 – 9, 2021 – 4) i literaturoznawczych (19 prac: 2018 – 5, 2019 – 7, 2020 – 5, 2021 – 4). Trzecia domena to medioznawstwo (12 prac: 2019 – 2, 2020 – 5, 2021 – 5). Pozostałe są rozproszone w różnych dyscyplinach, obszarach badawczych i tematycznych, takich jak politologia, teologia, pedagogika, naukoznawstwo, kulturoznawstwo, marketing, etnografia, prawo autorskie, cenzura, gry komputerowe, grafika komputerowa. W tej kategorii mieszczą się również hasła do różnych leksykonów, które można przypisać do historii. Przewaga publikacji z zakresu historii oraz literaturoznawstwa wynika zapewne ze ścisłych związków zainteresowań autorów z tymi dyscyplinami, prowadzenia badań na pograniczu bibliologii i tych dyscyplin¹⁰, formalnej dwudyscyplinowości badaczy. Może w jakimś stopniu jest też konsekwencją wyboru po 2018 r. dyscypliny naukowej innej niż BI. Czy „specjalizacja” medioznawcza utrzyma się i ugruntuje wśród bibliologów i informatologów jako konsekwencja połączenia obu dyscyplin w nowej klasyfikacji nauk? Trudno wyrokować, zwłaszcza, że cykl pisania i publikacji trwa na ogół dość długo i wprawdzie ukierunkowanie w tę stronę delikatnie rośnie, lecz trzeba takie analizy powtórzyć za kilka lat – wyniki pokażą, czy ta tendencja się utrzyma i rozwinie. Odpowiedzi domaga się też pytanie, czy i na ile bibliolodzy i informatolodzy są przygotowani do takich badań? Intrygujące pozostaje również pytanie, czy wśród medioznawców daje się zaobserwować wchodzenie na pole badawcze BI. Zaobserwowane wyjścia bibliologów i informatologów poza własną dyscyplinę wskazują na silne powiązania bibliologii i informatologii z innymi dyscyplinami naukowymi – szczególnie tymi, które wchodzi w skład nauk humanistycznych i społecznych, na jej potencjał interdyscyplinarności, a także na otwartość badawczą bibliologów i informatologów. Być może również na aktywność „wymuszoną” przynależnością do określonej dyscypliny lub jednostki organizacyjnej.

PUBLIKACJE Z OBSZARU BIBLIOLOGII

Wracając do wewnętrznej struktury badawczej bibliologii i informatologii, w obszarze bibliologii najwięcej prac dotyczyło tematyki prasoznawczej (klasa A.08, 142 publikacje; 31,3%). Publikacje „wielotematyczne” dotatkowo lekko wzmacniają w tej podklasie pozycję trzech form – książki,

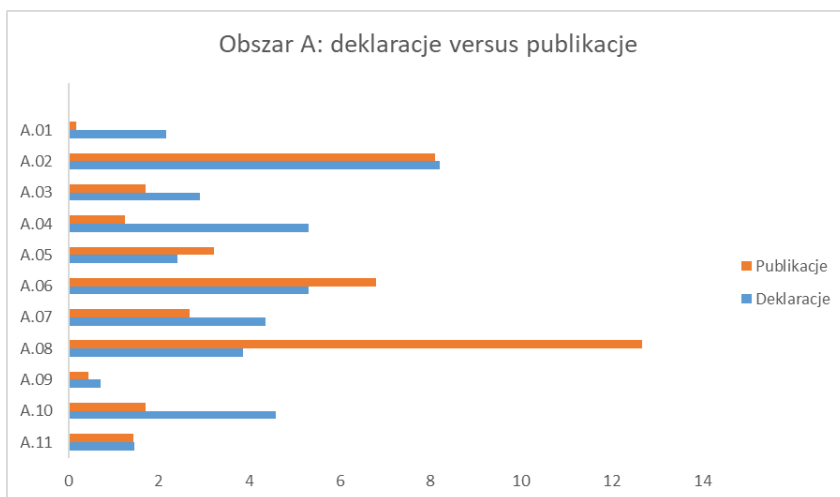
¹⁰ Nieco obszerniej do tego pogranicza odniesiemy się w zakończeniu artykułu.

książki pod redakcją i artykuły wieloautorskie (zob. zał. 2-4). Następne w kolejności są bibliologia historyczna (A.02, 91; 20,1%) i problematyka obiegu książki, głównie księgarstwo (A.06, 76; 16,8%). Należy dodać, że zagadnienia prasoznawcze w analizowanych publikacjach prezentowane były również głównie w perspektywie historycznej. Najmniej publikacji z obszaru bibliologii dotyczyło bibliofilstwa – A.01 (2) oraz produkcji książki cyfrowej – A.09 (5). W obszarze A nie było ani jednej podklasy, do której nie można byłoby przyporządkować chociaż jednej publikacji.

Tabela 4. Publikacje w obszarze A w rozbiciu na podklasy tematyczne i typy publikacji

Typ publikacji	obszar A	A. 08	A. 02	A. 06	A. 07	A. 05	A. 03	A. 10	A. 04	A. 11	A. 09	A. 01
artykuły	214	6	50	16	25	15	13	10	10	7	2	
artykuły wieloautorskie	42	21	3	10	1	1	3	0	0	1	1	1
książki	26	8	5	2	2	2	0	4	1	1	0	1
książki pod redakcją	7	3	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0
książki wieloautorskie	10	4	2	3	0	0	0	0	1	0	0	0
materiały konferencyjne	2	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
rozdziały	142	37	27	43	3	17	2	4	1	7	1	
rozdziały wieloautorskie	10	4	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0
suma	453	143	91	76	32	36	19	19	14	16	5	2

Poniższy wykres zestawia dane wynikające z analizy tematyki publikacji z danymi uzyskanymi w badaniu ankietowym.

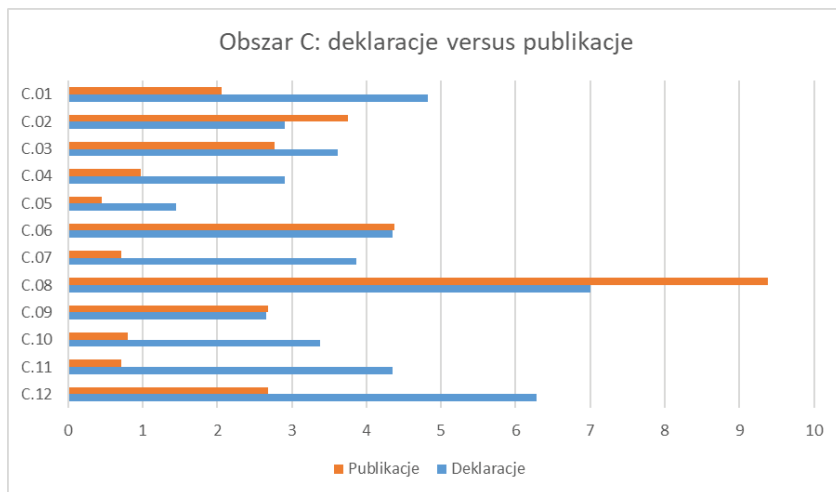
PUBLIKACJE Z OBSZARU INFORMATOLOGII

W zakresie informatologii najczęściej wszystkich publikacji przypada na problematykę dotyczącą organizacji i zarządzania informacją i wiedzą (C.08, 105; 29,9%) oraz komunikacji naukowej (C.06, 49; 14,0%), w dalszej kolejności źródeł informacji i danych, m.in. bibliografii (C.02, 42; 12,0%). Najmniej publikacji dotyczy ekologii informacji – C.05 (5). Zdecydowanie małym zainteresowaniem badaczy cieszy się też problematyka usług informacyjnych – C.11 oraz kultury informacyjnej i medialnej – C.07 (po 8 publikacji), jak również zagadnienia UI i UX – C.10 (9). Podobnie jak w przypadku bibliologii, publikacje badanych obejmują pełen zakres podklas, które zostały przez nas wyróżnione w obszarze informatologii. Publikacje „wielotematyczne” wzmocniły pozycję C.08 zwłaszcza w grupie wydawnictw zwartych (książki), także zachowań użytkowników informacji i mediów (C.12) w segmencie artykułów wieloautorskich oraz problematyki UI i UX również w segmencie artykułów wieloautorskich (zob. zał. 2-4).

Tabela 5. Publikacje w obszarze C w rozbiciu na podklasy tematyczne i typy publikacji

Typ publikacji	obszar C	C. 08	C. 02	C. 06	C. 03	C. 12	C. 09	C. 01	C. 04	C. 10	C. 11	C. 07	C. 05
artykuły	135	30	25	10	19	13	12	13	4	4	2		3
artykuły wieloautorskie	75	13	1	20	8	10	7	5	1	3	2	5	
książki	14	6	4	1			1			1	1		
książki pod redakcją	3	2	1										
książki wieloautorskie	11	2	4	1	2			2					
materiały konferencyjne	6	4			1								1
materiały konferencyjne wieloautorskie	7	2		1	1		1		1		1		
rozdziały	74	36	4	12		5	7	2	1	1	2	3	1
rozdziały wieloautorskie	26	10	3	4		2	2	1	4				
suma	351	105	42	49	31	30	30	23	11	9	8	8	5

Poniższy wykres zestawia dane wynikające z analizy tematyki publikacji z danymi uzyskanymi w badaniu ankietowym.

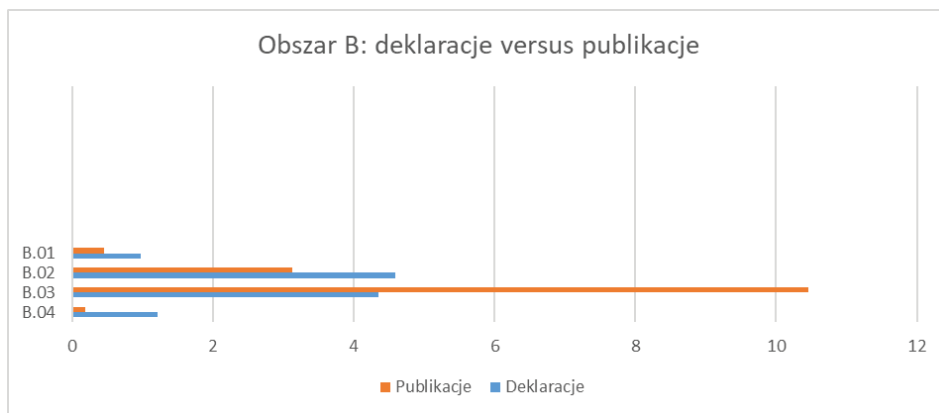
PUBLIKACJE Z OBSZARU BIBLIOTEKOZNAWSTWA

Jak już zaznaczyłyśmy, najslabiej jest reprezentowana w literaturze problematyka bibliotekoznawcza. Tutaj najpopularniejsza tematyka to bibliotekarstwo (B.03, 117; 73,9%). Szczególnie małym zainteresowaniem cieszy się problematyka zachowania użytkowników bibliotek (B.04, 2). Być może jest ona włączana w szerszy kontekst informatologiczny i tam (obszar C) została ulokowana. Znalazłyśmy też pięć rozdziałów w monografiach z zakresu bibliotekoznawstwa o bardzo różnorodnej problematyce; zakwalifikowałyśmy je do całego obszaru B. W latach 2018-2021 nie pojawiła się żadna publikacja związana z bibliopedagogiką i biblioterapią.

Tabela 6. Publikacje w obszarze B w rozbiciu na podklasy tematyczne i typy publikacji

Typ publikacji	obszar B	B.03	B.02	B.04	B.01
artykuły	74	55	19		
artykuły wieloautorskie	8	4	4		
książki	8	5	3		
książki pod redakcją	5	5			
książki wieloautorskie	5	4		1	
materiały konferencyjne wieloautorskie	1	1			
rozdziały	47	39	2	1	5
rozdziały wieloautorskie	11	4	7		
suma	159	117	35	2	5

Poniższy wykres zestawia dane wynikające z analizy tematyki publikacji z danymi uzyskanymi w badaniu ankietowym.

JĘZYK PUBLIKACJI

Jako uzupełnienie badania struktury tematycznej badanych publikacji zamieszczamy wyniki analizy języków, w których badani autorzy publikowali swoje prace. Publikacje w językach obcych potencjalnie włączają wyniki badań do międzynarodowej komunikacji naukowej. Jednocześnie czyniąc niekiedy bardzo wartościowe teksty mało dostępnymi z punktu widzenia dydaktyki akademickiej. Jak wykazała nasza analiza, spośród wszystkich tekstów (1119) 885 (79,1%) ukazało się w języku polskim: 384 (na 453 = 84,8%) z obszaru A – bibliologii, 240 (z 351 = 68,4%) z obszaru C – informatologii, 122 z obszaru B – bibliotekoznawstwa (z 159 = 76,7%) oraz 106 spoza dyscypliny (na 115 = 92,2%) i 33 na 41 z obszarów i tematów łączonych (80,5%). Jak widać, dominuje tu informatologia. Tematyka z tego obszaru jest w pewnym stopniu częściej niż z innych komunikowana w językach obcych.

Tabela 7. Liczba publikacji w języku polskim

Publikacje/ język polski	liczba	obszar A	obszar C	obszar B	obszar 0	międzyobszarowe i wielotematyczne
artykuły	361	186	99	46	29	1
artykuły wieloautorskie	73	26	30	5	7	5
książki	53	26	14	8	4	1
książki pod redakcją	29	6	3	5	7	8
książki wieloautorskie	25	7	10	5	3	

materiały konferencyjne	2		2			
rozdziały	302	124	64	47	49	18
rozdziały wieloautorskie	40	9	18	6	7	
suma	885	384	240	122	106	33

Wśród języków obcych publikacji najpopularniejszy, co nie jest żadnym zaskoczeniem, okazał się język angielski, w którym wydano 217 prac spośród 234 wszystkich publikacji w językach obcych (92,7%). Największą część stanowią prace informatologiczne (49,3%), następnie bibliologiczne (27,2%), a dalej pozostałe (patrz. Tab. 8). Porównując jednak z liczbą prac przypisanych do poszczególnych obszarów – teksty w języku angielskim stanowią największy odsetek prac w tym języku w porównaniu z innymi obszarami w bibliotekoznawstwie 36 publikacji – 46%, następnie w informatologii – spośród 351 prac 107 jest w tym języku, co stanowi 30,4%, a w najmniejszym stopniu z bibliologii (59) – 13%.

Tabela 8. Publikacje w języku angielskim

Publikacje/ język angielski	liczba	obszar A	obszar C	obszar B	obszar 0	Wielo/ międzyobszarowe
artykuły	90	25	35	28	2	
artykuły wieloautorskie	63	12	43	3	1	4
książki pod redakcją	1	1				
książki wieloautorskie	4	3	1			
materiały konferencyjne	7		4		3	
materiały konferencyjne wieloautorskie	8		7	1		
rozdziały	30	17	9			4
rozdziały wieloautorskie	14	1	8	4	1	
suma	217	59	107	36	7	8

Zdecydowanie niewiele jest publikacji w językach obcych innych niż angielski. Udało się ustalić, że 8 pozycji wydano w języku czeskim. Przeważnie są to artykuły z zakresu bibliologii. Ponadto po 2 prace opublikowano w językach niemieckim, włoskim i francuskim oraz po 1 w językach rosyjskim, białoruskim i ukraińskim.

ZAKOŃCZENIE

Kończąc, chcemy dodać kilka refleksji ogólniejszej natury i poruszyć ważną, choć naszym zdaniem bagatelizowaną, kwestię umiejscowienia dyscyplin naukowych w określonych dziedzinach. Bibliologia i informatologia do 2018 r. należała do nauk humanistycznych. Administracyjna zmiana klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych nienaturalnie i natychmiastowo postawiła badaczy przed nowymi wyzwaniami epistemologicznymi, metodologicznymi, organizacyjnymi itd., zmieniając miejsce BI w strukturze nauk wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami. Ustawodawca nie zmienił, bo nie mógł, paradygmatu uprawiania BI, instrumentarium badawczego, repertuaru obiektów i pytań badawczych, odpowiedzi na które BI szuka. Konsekwencje tego odczuwamy cały czas. Powoływanie do życia dyscyplin naukowych w konkretnych narodowych systemach naukowych odbywa się pod wpływem systemu prawnego danego kraju i jego tradycji akademickiej. Powinno również uwzględniać specyfikę prowadzonych badań. Reforma z 2018 r. w pewnych przypadkach tę tradycję i praktykę zlekceważyła¹¹. Jeszcze nie tak dawno do najważniejszych warunków koniecznych powstania dyscypliny naukowej należało albo prowadzenie badań o charakterze interdyscyplinarnym na styku co najmniej dwóch dyscyplin, albo tożsamościowe usamodzielnienie się jakiejś części istniejącej dyscypliny naukowej. Dziś już wiemy, że jest też inna droga. Narzucanie struktury wewnętrznej systemu nauki, a co za tym idzie kierunków badań naukowych, niektórych narzędzi ewaluacji ich wyników (np. komercyjne bazy danych o nie najwyższym poziomie kontroli bibliograficznej, style cytowań, parametryzacja czasopism i wydawnictw, itd.) prowadzą m.in. do wygaszania niektórych dyscyplin naukowych, zwłaszcza humanistycznych, ubożenia naukowych języków specjalistycznych i dobrych praktyk badawczych, rozmywania się tożsamości niektórych dyscyplin i „walki” nowo utworzonych o tej tożsamości zbudowanie i obronę. W przypadku NoKSiM i przynależących doń badań specyficznych dla bibliologii i informatologii nie można ignorować ani wybitnie humanistycznej specyfiki części prowadzonych badań, ani

---

¹¹ W dniu 27 października 2022 r. ogłoszone zostało rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. z 2022 r., poz. 2202). Nowa klasyfikacja dziedzin i dyscyplin zaczęła obowiązywać od 11 listopada 2022 r. Rozporządzenie to jest kolejnym krokiem na drodze odchodzenia od klasyfikacji OECD, która miała stanowić wzorzec dla klasyfikacji dziedzin i dyscyplin w Polsce. W pewnym stopniu jest to korzystny kierunek działań, bowiem klasyfikacja OECD, podobnie jak panele w NCN, są nachylone ku naukom stosowanym i nie oddają w sposób zrównoważony struktury prowadzonych badań naukowych. Skoro klasyfikacja obowiązująca w Polsce coraz bardziej odchodzi od „wzorca” OECD, to może należałoby pomyśleć, żeby ją na nowo opracować z uwzględnieniem realiów badawczych i instytucjonalnych. A w celu zachowania kompatybilności narodowej klasyfikacji dziedzin i dyscyplin z klasyfikacją OECD zastosować ewentualnie mechanizm „translacyjny” (tablice przejścia).

istnienia pogranicza, tj. wspólnego obszaru nauk humanistycznych i społecznych ukształtowanego przez praktykę i naturę badanych obiektów, które należałoby nazwać po prostu humanistyką i które wymyka się rozłącznym klasyfikacjom. Przeprowadzona analiza zawartości publikacji dostarcza argumentów wzmacniających ten pogląd. Bibliologia historyczna, której silną pozycję badawczą potwierdziło przeprowadzone badanie, jest tego koronnym przykładem. Wydaje się, że przyszedł czas, żeby kolejny raz wybrzmiały w publicznym dyskursie naukowym kwestie tożsamości (przedmiot poznania; zbiór pytań badawczych, na które poszukuje się odpowiedzi; metody, teorie, ramy interpretacyjne) badań bibliologicznych i informatologicznych, mocy wyjaśniającej teorii, możliwości sformułowania aksjomatyki, statusu naukowego oraz administracyjnego umocowania dyscypliny w krajowym systemie edukacyjnym i instytucji naukowo-badawczych. Mówiąc skrótowo, bibliologia i informatologia jest i humanistyczna, i społeczna, i techniczna, a co za tym idzie zamykanie jej w tylko jednej szufladzie będzie prowadziło do zubożenia i pewnej infantylizacji badań.

ZAŁĄCZNIK NR 1

Subdyscypliny bazowe	Obszary badawcze
A. Bibliologia (nauka o książce; księgoznawstwo)	A.01 Bibliofilstwo A.02 Bibliologia historyczna (w tej kategorii mieszczą się m.in. badania dotyczące historia książki, także książki rękopiśmiennej; historii bibliotek, ale nie prasy → patrz Prasoznawstwo) A.03 Czytelnictwo, kultura czytelnicza A.04 Edytorstwo, również edytorstwo cyfrowe A.05 Estetyka książki (tu m.in. oprawoznawstwo, zdobnictwo książkowe, ilustratorstwo) A.06 Książka jako artefakt kultury oraz jako narzędzie komunikacji A.07 Obieg książki (tu m.in. badania z zakresu księgarstwa, antykwarstwa, rynku pierwotnego i wtórnego, obiegu społecznego, ale także badania mające za przedmiot ludzi książki) A.08 Prasoznawstwo; A.09 Produkcja książki (cyfrowej, sieciowej, konwergencyjnej, transgresyjnej itd.); A.10 Recepcja i społeczne oddziaływanie książki A.11 Teoria, historia i metodologia bibliologii (tu m.in. badania z zakresu dydaktyki, badania dotyczące kadr bibliologicznych itp.)

B. Bibliotekoznawstwo	<p>B.01 Bibliopedagogika; biblioterapia</p> <p>B.02 Biblioteka i jej funkcje oraz oddziaływanie społeczne</p> <p>B.03 Bibliotekoznawstwo stosowane, czyli bibliotekarstwo (tu m.in. problematyka zarządzania i organizacji bibliotek, personelu, struktury, zasobów i usług bibliotecznych, w tym bibliotecznych usług informacyjnych, budownictwa bibliotecznego, marketingu, mediów społecznościowych bibliotek)</p> <p>B.04 Zachowania użytkowników bibliotek (tu również potrzeby użytkowników bibliotek)</p>
C. Informatologia (nauka o informacji)	<p>C.01 Architektura informacji</p> <p>C.02 Bibliografia, inne źródła informacji i danych</p> <p>C.03 Bibliometria i naukometria (informetria, webometria, altmetria)</p> <p>C.04 Edukacja informacyjna i medialna (w zakresie kształcenia użytkowników)</p> <p>C.05 Ekologia informacji</p> <p>C.06 Komunikacja naukowa (tu m.in. badania z zakresu publikowania naukowego, mediów społecznościowych dla naukowców, wizerunku naukowca w sieci)</p> <p>C.07 Kultura informacyjna i medialna</p> <p>C.08 Organizacja i zarządzanie informacją i wiedzą (tu m.in. problematyka dostępu do informacji, wyszukiwania informacji, systemów i zasobów informacyjnych, Big Data, uczenia maszynowego, NLP, sieci neuronowych, globalnego systemu informacyjnego)</p> <p>C.09 Teoria, historia i metodologia nauki o informacji (tu m.in. badania z zakresu dydaktyki, badania dotyczące kadr informatologicznych i bibliotekarskich)</p> <p>C.10 User Experience i User Interface</p> <p>C.11 Usługi informacyjne (tu także infobrokerstwo, usługi analityczne)</p> <p>C.12 Zachowania użytkowników informacji i mediów</p>

Artykuł wpłynął do Redakcji 2 lutego 2023 r.

EWA GŁOWACKA

Institute of Research on Information and Communication

Faculty of Philosophy and Social Sciences

Nicolaus Copernicus University in Torun

e-mail: egt@umk.pl

ORCID: 0000-0001-9538-9386

JADWIGA WOŹNIAK-KASPEREK

Faculty of Journalism, Information and Book Studies

University of Warsaw

e-mail: jbwozniak@uw.edu.pl

ORCID 0000-0002-1600-3914

DECLARATIONS VERSUS REALITY. ANALYZING TOPICS OF PUBLICATIONS BY BOOK SCIENTISTS AND INFORMATION SCIENTISTS (2018-2021)

KEYWORDS: Book studies and information studies. Social communication and media sciences. Literature analysis. 2018-2021

ABSTRACT: Thesis/Objective – The research was to: 1) reconstruct the publishing activities of book scientists and information scientists in the years 2018-2021 (including the discovery of: a) publishing forms; b) language; c) topics and their location in the research areas, all these within the structure of the universe of the afore-mentioned publications, 2) compare the declarations of the representatives of book studies and information studies concerning the research topics to the publishing practice in the years 2018-2021. **Research methods** – The authors used statistical analysis and collected data from available open sources. **Results** – The authors discovered discrepancies between the declared research topics and the picture emerging from the analysis of publications. **Conclusions** – There is a need for repeating such analyses regularly in order to discover which of these phenomena are persistent and which ones are incidental.

BOŻENA JASKOWSKA
Instytut Nauk o Informacji
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
e-mail: bozena.jaskowska@up.krakow.pl
ORCID 0000-0002-7484-3161

BIBLIOTEKARZ UX – NOWA SPECJALIZACJA W ZAWODZIE?

Bożena Jaskowska, dr, adiunkt w Instytucie Nauk o Informacji Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, zastępczyni dyrektora ds. kształcenia INoI. Dr nauk humanistycznych w zakresie bibliologii (2007), absolwentka studiów MBA IT (2012), długoletnia dyrektorka Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego (2010-2021). Zainteresowania naukowe i obszary badawcze: projektowanie UX; badania użytkowników; psychologia projektowania; użytkownik w mieszanej i rozszerzonej rzeczywistości. Najważniejsze publikacje: Organizational Flexibility of Academic Libraries in a Vuca

Reality: the Example of the Functioning of Libraries During the Covid-19 Epidemic. *Przeгляд Biblioteczny* 2020, Special Issue, s. 70-93; Problematyka zarządzania bibliotekami w świetle analizy zawartości wybranych czasopism naukowych z lat 2015-2020. (Bożena Jaskowska, Magdalena B. Król) *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia* 2021, z. 19, s. 709-727; Lustrzany świat sportowców – user experience platformy treningowej Zwift w świetle badań. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia* 2022, z. 20, s. 691-714.

SŁOWA KLUCZOWE: Bibliotekarz UX. Bibliotekarstwo UX. Library user experience. LUX. User experience librarianship. User experience. Użytkownik. Wrażenia użytkownika.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Przybliżenie problematyki kształtowania się w zawodzie bibliotekarskim nowej specjalizacji zajmującej się badaniem wrażeń

i doświadczeń użytkowników (UX *user experience*) oraz projektowaniem usług z uwzględnieniem tej perspektywy, a także zastanowienie się nad rozwojem tego zjawiska w polskim środowisku bibliotekarskim. Scharakteryzowano rozwój specjalizacji w bibliotekach zagranicznych, przybliżono zakres obowiązków bibliotekarza UX wskazując na jego miejsce w strukturze organizacyjnej, a także opisano kulturową dojrzałość organizacyjną bibliotek akademickich w zakresie projektowania usług zorientowanych na wrażenia użytkownika. **Metody** – Wykorzystano metodę analizy piśmiennictwa do scharakteryzowania zawodu bibliotekarza UX i opisanie praktyk zorientowanych na wrażenia użytkownika w bibliotekach akademickich. Charakterystyka zjawiska na gruncie polskim dokonana została w oparciu o wywiady pogłębione z wybranymi dyrektorami bibliotek oraz dwa *case studies*. **Wnioski** – Prowadzone przez bibliotekarza UX działania w zakresie poprawy wrażeń użytkowników przyczyniać się mogą do poprawy jakości i efektywności usług bibliotecznych. Dotyczą one zarówno przestrzeni fizycznej, jak i cyfrowej biblioteki. Realizacja projektów UX w bibliotece wymaga zaangażowania całego zespołu bibliotecznego oraz kadry zarządzającej oraz przyjmuje różnorodne formy umocowania w strukturze organizacyjnej biblioteki. W polskich bibliotekach akademickich istnieje świadomość konieczności prowadzenia badań i pojawiają się przykłady z sukcesem zrealizowanych projektów opartych na technikach UX.

Bibliotekarstwo akademickie funkcjonuje dzisiaj w bardzo dynamicznym i zmiennym otoczeniu. Konieczność zmiany kształtu świadczonych usług, którą wymusiła m.in. pandemia COVID-19 oraz nowe zadania (wynikające np. z parametryzacji i sprawozdawczości naukometrycznej oraz konieczności zapewnienia dostępności cyfrowej), a także zmniejszanie zasobów (finansowych i ludzkich) to przykłady czynników, które znacząco wpływają dzisiaj na sposób świadczenia usług bibliotecznych. Do tego dochodzą zmiany nawyków i zachowań użytkowników spowodowane m.in. rosnącą popularnością usług i aplikacji mobilnych oraz upowszechnianiem kształcenia zdalnego – wszystko to sprawia, że zasady funkcjonowania bibliotek akademickich są obecnie zgoła odmienne niż dwie dekady temu. Czy sposobem, który pomoże dostosowywać się bibliotekom do oczekiwań i potrzeb użytkowników w zmieniającym się środowisku akademickim, mogą być działania bazujące na budowaniu, rozwijaniu i wzmacnianiu doświadczeń i wrażeń użytkownika tzw. UX (*user experience*)? Na czym polega implementacja idei UX do praktyki bibliotecznej? Kim jest bibliotekarz UX, jakie są jego zadania i kompetencje oraz rola w kulturze organizacyjnej i miejsce w strukturze instytucji? Między innymi te pytania były impulsem do bliższego przyjrzenia się zjawisku, przeprowadzenia badań oraz sprawdzenia, czy polskie biblioteki akademickie są otwarte na projektowanie wrażeń użytkownika.

CEL I METODA

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie problematyki kształtowania się w zawodzie bibliotekarskim nowej specjalizacji zajmującej się badaniem wrażeń i doświadczeń użytkowników (UX *user experience*) oraz projektowaniem usług z uwzględnieniem tej perspektywy, a także zastanowienie się nad rozwojem tego zjawiska w polskim środowisku bibliotekarskim. Problematyka przedstawiona zostanie za pomocą metody analizy piśmiennictwa oraz sondażu diagnostycznego i *case studies*.

Część pierwsza artykułu, w której dokonano przeglądu działań wykorzystujących podejście UX w bibliotekarstwie i scharakteryzowano zawód bibliotekarza UX, oparta jest na piśmiennictwie zgromadzonym w odpowiedzi na następujące kwerendy w języku angielskim: UX librarian; UX librarianship; user experience librarian; library user experience; library UX; LUX w bazach: Google Scholar i Scopus oraz zapytanie w języku polskim: bibliotekarstwo UX w Google Scholar. Dokonano także jakościowej analizy tematycznych materiałów konferencyjnych (m.in. „UXLibs” i „Designing for Digital”) oraz zawartości wybranych czasopism naukowych (m.in. „Weave: Journal of Library User Experience”). Analizie poddano teksty oraz prezentacje opublikowane w latach 2007-2022.

Druga część artykułu, poświęcona przybliżeniu tematyki UX w bibliotekarstwie polskim, opracowana została za pomocą wywiadu pogłębionego z wybranymi dyrektorami polskich bibliotek akademickich. Celem semiestrukturyzowanego wywiadu pogłębionego (telefonicznego lub z wykorzystaniem platformy MS Teams i Zoom) było ustalenie, czy i w jakim stopniu podejście zorientowane na wrażenia i doświadczenia użytkownika jest obecne w polskich bibliotekach akademickich. Wywiady przeprowadzono z ośmioma respondentami, którzy reprezentowali siedem bibliotek akademickich (uniwersyteckich oraz technicznych). Wstępnym założeniem było prowadzenie rozmów z dyrektorami bibliotek, w dwóch przypadkach jednak rozszerzono tę grupę o osoby bezpośrednio związane z badaniami użytkowników w duchu UX. Wywiady przeprowadzono w terminie: 20 grudnia 2022 – 30 stycznia 2023, a następnie poddano analizie jakościowej z wykorzystaniem programu MAXQDA. Wnioski i podsumowanie sformułowano w kilku kategoriach tematycznych oraz wzbogacono dwoma studiami przypadku opisującymi praktyki oparte na zrozumieniu wrażeń użytkowników w polskich bibliotekach uniwersyteckich.

UX W BIBLIOTEKARSTWIE

User experience najczęściej rozumiane jest jako praktyka projektowa polegająca na tworzeniu i rozwijaniu produktów oraz usług wyraźnie

zorientowanych na użytkownika. Zgodnie z normą ISO *user experience* to całość postrzegania i reakcji osoby, które są wynikiem korzystania lub przewidywanego korzystania z produktu, usługi czy systemu. (ISO 9241-210:2010). To każdy aspekt interakcji użytkownika z produktem, usługą lub firmą, który składa się na postrzeganie całości przez użytkownika.

Praktyka UX dotyczy przede wszystkim interakcji człowiek – komputer, sam termin stworzony został przecież przez Donalda Normana, który, pracując w firmie technologicznej Apple Computers, nazwał siebie w 1993 r. *user experience architect* (Nielsen, 2017). Ale specjalizacja UX to też działalność wykraczająca poza świat cyfrowy (Stull, 2018), a uwzględnianie doświadczeń użytkownika powinno być nadrzędną zasadą każdego projektanta, który tworzy coś dla ludzi. Nie bez powodu za pierwszego UX designera uważa się nawet Leonarda da Vinci, który w przenikliwy sposób studiował naturę ludzkiego ciała, obserwował zachowania ludzi w różnych sytuacjach, zawsze pytał „dlaczego?”, ponadto dużo i szczegółowo szkicował, co dzisiaj można byłoby nazwać szybkim prototypowaniem (Lamenza, 2018). Jacek Tomaszczyk i Anna Matysek sugerują, że sam termin *user experience* powinien być tłumaczony w języku polskim, nie jako doświadczenia, a raczej wrażenia użytkowników (związane z ich emocjami, motywacjami, odczuciami, oczekiwaniami itp.). Należy się w tej kwestii zgodzić z badaczami oraz przywołać sformułowaną przez nich definicję traktującą UX (wrażenia użytkownika) jako odczucia, emocje, myśli i spostrzeżenia użytkownika powstające przed, w trakcie i po interakcji z produktem, usługą lub marką (Tomaszczyk & Matysek, 2020).

W kontekście dalszych rozważań przybliżających implementowanie podejścia UX do praktyki bibliotecznej należy w skrócie wyjaśnić, na czym polega sam proces projektowania produktów i usług uwzględniających UX. Jest on oparty m.in. na dogłębnym zrozumieniu potrzeb, zachowań, przyzwyczajzeń i kontekstów użytkownika, angażowaniu użytkownika już na wczesnych etapach projektowych, tworzeniu u użytkownika poczucia współwłasności produktu/usługi, odniesieniu się do ogółu doświadczeń użytkownika, a także na regularnej ewaluacji i analizowaniu konkurencji pod kątem zasad UX. Przy czym dogłębne zrozumienie potrzeb i emocji użytkownika dokonuje się poprzez badania jakościowe i ilościowe, analizę i interpretację uzyskanych danych, modelowanie wyników na różne sposoby, dzięki czemu można wdrażać rozwiązania oparte na faktach, a nie przeczuciach projektantów. Praktyka UX obejmuje także przygotowywanie prototypów i makiet, a także uwzględnić może projektowanie interfejsów, pisanie tekstów zrozumiałych dla użytkowników, a nawet zarządzanie zespołem projektowym.

Od blisko 20 lat zagadnienie UX istnieje w bibliotekarstwie zagranicznym – rozszerza się, zmienia, ewoluuje, czego przykładem jest bogata literatura przedmiotu. UX w bibliotekach bazuje na aktywnym zwracaniu

uwagi na unikatowe i wyróżniające się doświadczenia i wrażenia użytkowników, co pozwala instytucjom efektywniej projektować i realizować swoje usługi. W piśmiennictwie polskim temat ten jest jednak stosunkowo młodym i świeżym zagadnieniem. O wrażeniach użytkownika w kontekście ekonomii doświadczeń pisała Magdalena Wójcik (Wójcik, 2016), w 2018 r. ukazał się monograficzny zeszyt Biuletynu EBIB pt. „Użytkownik biblioteki i jego doświadczenia”, w którym opublikowano m.in. artykuł o praktykach UX stosowanych w bibliotekarstwie brytyjskim (Brzozowska-Szczecina, 2018). W tym samym roku ukazał się także kolejny tekst M. Wójcik, w którym tematyka UX w bibliotekoznawstwie scharakteryzowana została z uwzględnieniem koncepcji projektowych *service design* i *design thinking* oraz przedstawieniem schematu zastosowania UX w projektowaniu innowacyjnych usług bibliotecznych (Wójcik, 2018). O wykorzystaniu różnych technik badawczych UX w bibliotekach pisała Agnieszka Wolańska (Wolańska, 2018), o narzędziach w praktyce projektowej A. Matysek (Matysek, 2020), a problematykę terminologii pojęcia UX (a także IA, UID, IxD¹) przedstawili J. Tomaszczyk i A. Matysek (Tomaszczyk & Matysek, 2020). W 2019 r. odbyło się w Krakowie Małopolskie Forum Bibliotek „Po drugiej stronie lustra: AI, UX i UI w bibliotekach”, podczas którego Marek Deja, Paloma Korycińska i Aneta Januszko-Szakiel przedstawili badania pilotażowe UX w Bibliotece Jagiellońskiej („Po drugiej stronie lustra: AI, UX i UI w bibliotekach”, 2019). Wyraźnie widać więc wzrost zainteresowania tematyką UX w kontekście funkcjonowania bibliotek w Polsce. Zasadne wydaje się więc poruszenie zagadnienia organizacji tych procesów w bibliotekach oraz kształtowania się nowej specjalizacji w zawodzie bibliotekarza.

W bibliotekach tematyka UX pojawiła się znacznie wcześniej, niż mówi o tym literatura przedmiotu. Przecież już w pięciu prawach Rangana-thana² można z powodzeniem doszukiwać się istoty UX i odniesień do tworzenia przyjaznej przestrzeni oraz budowania pozytywnych wrażeń użytkownika (Foskett, 1992). Ślady patrzenia na usługi z perspektywy UX odnaleźć można także w tematach pokrewnych. Od początku XX w. coraz liczniejsze były publikacje na temat *usability* bibliotecznych usług cyfrowych (np. Battenfield, 1999; Chowdhury i in., 2006), podejścia *User Centered Design* (Manzari & Trinidad-Christensen, 2013), czy metodyki *Design Thinking* w bibliotekach (Bell, 2008).

W 2009 r. Charles Forrest odwołując się do ekonomii doświadczeń oraz zachęcając do czerpania wzorców projektowych z rynku komercyjnego,

¹ IA (Information Architecture) – architektura informacji; UID (User Interface Design) – projektowanie interfejsów użytkownika; IxD (Interaction Design) – projektowanie interakcji

² 1) Książki są po to, by z nich korzystać. 2) Daj każdemu czytelnikowi odpowiednią dla niego książkę. 3) Każda książka ma swojego czytelnika. 4) Oszczędzaj czas czytelnika. 5) Biblioteka jest żywym, rozwijającym się organizmem.

po raz pierwszy kompleksowo przyjrzał się zjawisku UX w bibliotekach, nazwał je, a artykuł swój zakończył wymownym hasłem: „Celebrate the experience!” (Forrest, 2009). Rok później na łamach „Library Journal” ukazała się seria artykułów opisujących UX w kontekście funkcjonowania bibliotek (np. Bell, 2010; Bivens-Tatum, 2010). W jednym z artykułów z tego okresu Cecily Walker napisała, że „badanie doświadczeń użytkownika pomaga osobom świadczącym usługi biblioteczne, zrozumieć, w jaki sposób nasi klienci korzystają z oferowanych przez nas usług i jak włączają je do swojego codziennego życia oraz wyjaśniła, że projektowanie doświadczenia użytkownika ma na celu zrozumienie i ocenę rzeczywistych zachowań i wyników użytkowników, a nie ich opinii i postaw” (Walker, 2010).

Wraz z upływem lat tematyka UX w bibliotekarstwie dynamicznie rozwija się i popularyzuje. Efektem tego jest nie tylko rosnąca liczba publikacji (poradnikowych, *case studies*, naukowych), książek i konferencji, ale także konkretne działania i usługi biblioteczne zorientowane na doświadczenia użytkownika, które omówione zostaną w dalszej części artykułu.

W 2010 r. na łamach „Library Journal” pojawiła się nowa kolumna tematyczna pt. „The User Experience” (Schmidt, 2010) redagowana przez Aarona Schmidta, w której na przestrzeni kilku lat ukazało się sporo wartościowych publikacji i porad m.in. z zakresu badań użytkowników (metodyka, wyzwania, trudności) i modelowania, inspiracji projektowych, budowania zaufania, projektowania usług w środowisku mobile, użyteczności serwisów bibliotecznych, tworzenia przyjaznych przestrzeni itp. W 2012 r. ukazała się książka „User Experience (UX) Design for Libraries” autorstwa A. Schmidta i E. Etches będąca pierwszym kompendium dla bibliotekarzy przybliżającym tematykę budowania wrażeń i doświadczeń użytkowników (Schmidt & Etches, 2012).

Pojawiają się także konferencje poświęcone omawianemu zjawisku. W 2013 r. odbyła się tematyczna sesja „User Experience” podczas konferencji „Computer in Libraries” w Waszyngtonie (organizator: Infotoday). A od 2015 r. organizowany jest przez Cambridge University coroczny specjalistyczny kongres pod oryginalnym tytułem „User Experience in Libraries”, obecnie powszechnie znany jako UXLIBS (<http://uxlib.org>). Inicjatywa ta jest wartościowa nie tylko z racji tworzenia wspólnej, międzynarodowej przestrzeni do dyskusji i wymiany doświadczeń, ale również za sprawą publikowania materiałów konferencyjnych poświęconych tematyce UX w bibliotekach: do 2022 r. ukazały się cztery monografie zbiorowe (Priestner & Borg, 2016b; Priestner, 2017; Priestner, 2018; Priestner, 2020). Równocześnie w Teksasie, od 2015 r. organizowana jest coroczna konferencja „Designing for Libraries” pod obecną nazwą „Designing for Digital” (<https://designingfordigital.com>) poświęcona szeroko pojętej tematyce projektowania zorientowanego na użytkownika biblioteki. Koniecznie należy także wspomnieć o pojawieniu się w 2014 r. pierwszego

naukowego czasopisma w całości poświęconego UX w bibliotekarstwie pt. „Weave: Journal of Library User Experience”, które (z przerwą w 2021 r.) nadal się ukazuje, a od początku 2022 r. dostępne jest w nowej odsłonie (*Weave: Journal Of Library User Experience*, 2022).

Skąd takie zainteresowanie omawianą tematyką? Andy Priestner i Matt Borg w książce *User Experience in Libraries: applying ethnography and human-centred design* sugerują, że wzrastające zainteresowanie tematyką UX w bibliotekach wynika z faktu niedoskonałości dotychczas stosowanych badań ilościowych i metryk liczbowych (jak np. statystyki korzystania z zasobów tradycyjnych i elektronicznych, liczba odwiedzin, wypożyczeń, liczba polubień postów w mediach społecznościowych itp.), które nie ujawniają zbyt wielu informacji na temat przyczyn, specyfiki oraz jakości interakcji użytkownika z różnymi usługami bibliotecznymi oraz ich wpływu na wrażenia i doświadczenia (Priestner & Borg, 2016). Upowszechnianie z sukcesem realizowanych projektów UX w bibliotekach również może mieć duży wpływ na popularyzowanie zagadnienia. Jak dowodzą badania Craiga M. MacDonalda implementacja podejścia UX w bibliotece przynieść może wiele korzyści, do których zaliczyć należy: zwiększoną empatię i sprawniejsze reagowanie na potrzeby użytkowników, lepsze zrozumienie potrzeb użytkowników (podejmowanie decyzji w oparciu o dane z badań), poprawa wizerunku, uchwycenie *the big picture view*, wzrost użyteczności strony internetowej i innych usług cyfrowych (MacDonald, 2017). Która biblioteka nie chciałaby zyskać tych benefitów?

SPECJALISTA UX W BIBLIOTECE

Analiza literatury przedmiotu pozwala stwierdzić, że po raz pierwszy specjalizacja biblioteczna nazwana *User Experience Librarian* pojawiła się w 2007 r. i na tym stanowisku zatrudniony został Brian Mathews w Georgia Tech Library (MacDonald, 2015). Sam zainteresowany swój nowy zakres obowiązków opisał wówczas następująco: „Zasadniczo moja praca polega teraz na badaniu użytkowników i formułowaniu zaleceń dla dyrekcji i kierowników działów. Będę również współpracować z innymi osobami w celu opracowania ukierunkowanych strategii komunikacyjnych i brandingowych. Największym wyzwaniem będzie przekonanie wszystkich działów do zaufania mi – wystarczy powiedzieć słowo <<ocena>> i ludzie wariują” (Mathews, 2007). Dwa lata później w rozmowie z Erin Dorney, B. Mathews przyznał: „Wśród ostatnich projektów, które prowadziłem, znalazły się m.in. takie działania jak: analiza wykorzystania laptopów przez studentów, wystawa mebli czy projektowanie identyfikacji wizualnej biblioteki oraz sprawdzanie, czy studenci są gotowi do egzaminów.

W mojej pracy każdy tydzień jest inny, to jest moje paliwo i uwielbiam to” (Dorney, 2009). Warto podkreślić, że już wówczas praktyka związana z UX nie zamykała się jedynie w środowisku cyfrowym, a dotyczyła kompleksowego funkcjonowania biblioteki i jej relacji z użytkownikami, także w przestrzeni fizycznej.

Sytuacja tworzenia osobnego stanowiska dla specjalisty UX w bibliotece była jednak, jak na ówczesne czasy, raczej wyjątkowa, a zadania związane z budowaniem wrażeń użytkowników realizowane najczęściej przez różne osoby i oddziały w bibliotekach. Zauważyć można również trend wiązania praktyk UX z dotychczas prowadzonymi działaniami takimi, jak: badania satysfakcji użytkowników oraz kompleksowa ocena jakości.

W 2011 r. Robert Fox i Ameet Doshi przeprowadzili wszechstronne badania, których celem było zbadanie podejmowanych i planowanych działań z zakresu UX wśród członków Association of Research Libraries (USA) oraz poznanie rozwiązań organizacyjnych w bibliotekach z tego zakresu (Fox & Doshi, 2011). W badaniu wzięło udział 71 bibliotek (na 126 zrzeszonych w ARL). Jak się okazało, już w 2011 r. tematyka UX była znana amerykańskim bibliotekarzom, wszystkie (z wyjątkiem jednej) biblioteki wskazały, że w ciągu ostatnich trzech lat prowadziły co najmniej jeden projekt lub działanie związane z *user experience*. Były to zadania zarówno projektowe, jak i bieżące, wszystkie wymienione (łącznie 121 działań) miały wyraźny wpływ na funkcjonowanie biblioteki lub charakteryzowały się pewną innowacyjnością. Najczęściej wymienianymi obszarami działań z zakresu UX były: badania jakości usług, badania opinii użytkowników związanych z renowacją i przeprojektowaniem budynku, badania użyteczności strony internetowej i katalogu OPAC oraz badania nt. preferencji dotyczących dostępu do zasobów elektronicznych. Wyraźnie można zauważyć, że były to zadania, które dotyczyły zarówno środowiska internetowego, jak również fizycznych przestrzeni bibliotecznych i były to przede wszystkim projekty badawcze. W jaki sposób bibliotekarze prowadzili badania użytkowników? Najczęściej wykorzystywaną techniką badawczą była ankieta – albo w postaci opracowanego autorskiego kwestionariusza, albo przy wykorzystaniu narzędzia LibQUAL+® lub LibQUAL+® Lite. Sporo danych uzyskiwano także poprzez niesformalizowane kanały i rozmowy z użytkownikami. W połowie działań zorientowanych na UX wykorzystano grupy fokusowe, a w jednej trzeciej zastosowano wybraną formę testów użyteczności (ta technika wykorzystywana była głównie przy przeprojektowywaniu stron internetowych). Wywiady indywidualne i obserwacje nie były popularnym sposobem uzyskiwania informacji od użytkowników – wskazywane były kolejno w 10 i 5% przypadków. Jeśli chodzi o rekrutację użytkowników do badań, stosowano otwarty nabór oraz bezpośrednie i indywidualne zaproszenia. Warto wspomnieć, że 70% bibliotek zapewniło w budżecie środki na gratyfikację i upominki

dla respondentów (najczęściej w postaci artykułów spożywczych lub kart podarunkowych). Badania z użytkownikami w większości finansowane były z budżetu operacyjnego biblioteki (prawie 75% wskazań), pozostałe sfinansowano ze środków fundacji bibliotecznej lub podobnej inicjatywy oraz jednorazowych funduszy, jak np. grant. Jak podają autorzy omawianego raportu, w 43% bibliotek, wnioski uzyskane z badań z użytkownikami doprowadziły do całkowitego przeprojektowania lub znaczących modyfikacji usług lub przestrzeni bibliotecznych, w kolejnych 39% przypadków wpływ ten był mniejszy, ale równie znaczący (Fox & Doshi, 2011).

Badanie Foxa i Doshiego dostarczyło też informacji na temat ówczesnego umocowania działań związanych z UX w strukturze organizacyjnej biblioteki. Okazuje się, że w latach 2008-2011 nie były to ściśle sformalizowane zasady (poza kilkoma wyjątkami, jak np. w Georgia Tech Library czy University of Guelph Library). Prawie wszystkie biblioteki wskazały, że przynajmniej okresowo prowadzą działania oceniające w postaci badań użytkowników, ale w większości nie ma to formalnego kształtu (badania prowadzone są *ad hoc*, przez jedną lub więcej agend bibliotecznych w zależności od sytuacji). Mimo wszystko, w połowie bibliotek istniało stanowisko na kształt *Assessment Coordinator*, a w co czwartej była to funkcja bezpośrednio związana z UX (rzadko jednak dokładnie tak nazwana). Analiza odpowiedzi respondentów wskazywała na rosnącą świadomość w zakresie działań mających na celu poprawę doświadczeń i wrażeń użytkowników, również w aspekcie oficjalnego delegowania do tego odpowiednich ludzi. Analiza załączników dokumentujących badania pozwala zapoznać się z opisem niektórych (nielicznych) stanowisk bibliotecznych związanych z UX. I tak np. do zadań osoby zatrudnionej na stanowisku *User Engagement Librarian/Assessment Coordinator* w Georgia Tech Library należało: utrzymywanie i twórcze wzmacnianie zaangażowania użytkownika oraz prowadzenie badań i oceny nt. informowania o podejmowaniu decyzji, usługach i przestrzeniach edukacyjnych, a w szczególności:

- regularne angażowanie się i współdziałanie ze wszystkimi społecznościami użytkowników biblioteki poprzez formalne i nieformalne kanały w celu określenia potrzeb użytkowników i skuteczności biblioteki w zaspokajaniu tych potrzeb,
- zbieranie danych jakościowych i ilościowych oraz sporządzanie na ich podstawie raportów interpretacyjnych,
- identyfikacja i koordynacja działań związanych z oceną jakości,
- współpraca z działami i grupami bibliotecznymi w celu skutecznego promowania działań zewnętrznych i podejmowania decyzji w oparciu o dane,
- nadzorowanie jednego pełnoetatowego pracownika zajmującego się projektowaniem graficznym, mediami cyfrowymi, marketingiem/komunikacją i zaangażowaniem użytkowników,

- uczestnictwo w usługach takich jak Information Services Desk, w zależności od potrzeb biblioteki (Fox & Doshi, 2011).

Osoba zatrudniona na stanowisku *Librarian UX* w University of Guelph Library m.in. miała prowadzić badania nad zachowaniami, oczekiwaniami i potrzebami użytkowników w ewoluujących środowiskach akademickich, technologicznych i informacyjnych, a także oceniać wpływ usług bibliotecznych na użytkowników. Ponadto miała stosować zasady *user experience* podczas przeprowadzania analiz i ocen oraz w procesach projektowania i rozwijania nowych usług dla użytkowników – w celu koncentracji na sukcesie użytkownika i zwiększania jego doświadczenia, a także współpracować z innymi zespołami strategicznymi oraz wielofunkcyjnym zespołem ds. oceny i ewaluacji (Fox & Doshi, 2011). Z kolei obowiązki osoby zatrudnionej jako *User Experience Specialist* w The University of Michigan Library skupiały się na: badaniach użytkowników w oparciu o typowe dla UX techniki (40%), projektowaniu interfejsów – od wireframów, poprzez mockupy i prototypy, na których zostanie zaprojektowana architektura informacji, nawigacja, interakcja i grafika (40%) oraz szeroko pojętym zarządzaniu projektami i komunikacji (20%) (Fox & Doshi, 2011. pp. 192-193). Niewątpliwie mocno zakorzeniona w działalności bibliotek amerykańskich kultura oceny i zarządzania przez jakość, miała spory wkład w budowanie i rozwijanie praktyk UX w tych instytucjach.

Kolejne ciekawe badanie nt. konkretnych działań podejmowanych w bibliotekach na rzecz poprawy wrażeń użytkowników przeprowadził w 2015 r. C.M. MacDonald (MacDonald, 2015 i 2017). Były to już konkretne badania skupione na charakterystyce zawodu, które pozwalają stwierdzić, że wraz z upływem lat specjalizacja UX w obrębie zawodu bibliotekarza coraz wyraźniej się określa i precyzuje. Badanie przeprowadzono techniką ustrukturyzowanego wywiadu pogłębionego, wśród dobranych celowo 16 bibliotekarzy identyfikujących się z obszarem UX (respondentów poszukiwano przez odpowiednie frazy w Google, a także w serwisie LinkedIn, Twitter oraz analizując stosowane hasztagi w mediach społecznościowych), którzy w zrównoważony sposób reprezentowali różne typy i wielkości bibliotek amerykańskich. Analiza MacDonalda wskazuje, że osoby zajmujące się UX w bibliotekach bardzo różnorodnie patrzą na tę nową profesję, ale najczęściej wymieniają następujące cechy charakteryzujące swoje obowiązki i bibliotekarstwo UX:

- myślenie skoncentrowane na użytkowniku,
- działania ściśle oparte na badaniach (jakościowych i ilościowych),
- działania obejmujące zarówno środowisko cyfrowe, jak i realną przestrzeń biblioteczną,
- działania, które w większym stopniu dotyczą testowania użyteczności niż projektowania produktów/usług (MacDonald, 2015).

Z badań MacDonalda wynika, że najczęściej specjalizacja UX powiązana jest z „tradycyjnymi” obowiązkami bibliotecznymi i umieszczana na różnych szczeblach hierarchii organizacyjnej („there’s no natural home in the library for UX yet” – stwierdziła jedna z respondentek). Bibliotekarz UX pełni rolę wewnętrznego konsultanta z (niestety) niewielką siłą sprawczą (MacDonald, 2015).

W zależności od specyfiki biblioteki i jej użytkowników oraz kontekstu funkcjonowania, bibliotekarz/specjalista UX odpowiedzialny może być za różne zadania oraz realizować wielorakie projekty. Stąd też różne perspektywy patrzenia na tę „nową” specjalizację. „Bibliotekarz UX to bibliotekarz, który pracuje nad tym, aby biblioteczne systemy, przestrzenie, usługi i zasoby pomagały ludziom pracować w najlepszy dla nich sposób, poprzez zbieranie dowodów i tworzenie przekonujących narracji oraz procesów napędzających zmiany” – charakteryzuje swoją pracę Kelly Dagan (Dagan, 2018), która wśród głównych swych obowiązków wymienia następujące zadania: planowanie i prowadzenie testów użyteczności; mapowanie przepływu użytkowników przez zadania i platformy; przeglądanie analiz dotyczących wzorców ruchu, odrzuceń, ścieżek; projektowanie badań eksploracyjnych w celu odkrycia modeli mentalnych użytkowników; organizowanie kontekstowych wywiadów z użytkownikami; analizowanie wyników badań pod kątem spostrzeżeń i wymagań; iteracja rozwiązań projektowych i tworzenie prototypów (Dagan, 2018). „Bibliotekarz UX to pracownik, którego główne obowiązki zawodowe skupiają się na obserwacji i analizie wzorców użytkowania, preferencji klientów i pojawiających się trendów, a następnie syntezie tych informacji w konkretne zalecenia dotyczące zmian, ulepszeń i innowacji w zakresie świadczenia usług bibliotecznych i zasobów, a także w projektowaniu i funkcjach przestrzeni bibliotecznych i interfejsów” – charakteryzuje swą profesję C.G. McDonald, dodając także, że bibliotekarz UX powinien uczestniczyć z procesach zmian, które postuluje. Wśród podstawowych obowiązków wymienia zadania wpisujące się w obszary: komunikacji, pomysłów oraz wsparcia, tj. m.in. pisanie i tworzenie różnego rodzaju treści, by były jasne, zwarte i dostępne; identyfikacja obszarów do badań o zachowaniach i preferencjach użytkowników oraz projektowanie i prowadzenie tych badań wraz z zespołem; współpraca z twórcami oprogramowania w celu przełożenia pomysłów na „wymagania”, a następnie sprawdzanie i ponowne sprawdzanie, jak te wymagania zostały przekształcone w funkcje; pomoc w zarządzaniu projektami: od pomysłu do funkcji; bezpośrednia praca ze studentami, wykładowcami i pracownikami przy biurku referencyjnym i w innych miejscach (Dagan, 2018).

Analiza piśmiennictwa i dostępnych badań pozwala stwierdzić, że nie istnieje jeden uniwersalny zakres obowiązków specjalisty/bibliotekarza UX. Można jednak próbować wskazać dominujące obszary działań:

- projektowanie i prowadzenie badań z użytkownikami z zastosowaniem metod i technik typowych dla podejścia UX (zob. Wolańska, 2020),
- testowanie użyteczności cyfrowych usług bibliotecznych,
- modelowanie i raportowanie wyników badań kadrze zarządzającej oraz całemu zespołowi bibliotecznemu, a także (w przypadku usług od dostawców zewnętrznych) innym podmiotom w celu wprowadzenia zmian,
- identyfikacja i koordynacja działań związanych z oceną jakości usług bibliotecznych,
- projektowanie serwisu internetowego biblioteki i innych cyfrowych usług bibliotecznych,
- analiza przestrzeni bibliotecznej pod kątem przyjazności dla użytkowników i projektowanie oznaczeń nawigacyjnych way findingu (tj. odnajdywania drogi),
- postulowanie zmian wynikających z uzyskanych danych badawczych; uczestnictwo w zespole wprowadzającym zmianę,
- działania ukierunkowane na zapewnienie dostępności cyfrowej usług bibliotecznych,
- bycie „advokatem” użytkowników w kontaktach z biblioteką,
- współpraca z innymi agendami bibliotecznymi, działem IT, marketingiem itp. przy wyraźnym wsparciu kadry zarządzającej.

Ważne jest, aby uczynić powyższe zadania podstawowymi obowiązkami pracy, których wykonywanie nie będzie utrudnianie koniecznością godzenia ich z „klasycznymi” bibliotekarskimi zadaniami.

Jakie trudności i wyzwania czekają na specjalistów UX w bibliotekach? Odpowiedzi na to pytanie znaleźć można m.in. w badaniu C.M. MacDonalda, w którym zatrudnieni w bibliotekach specjaliści UX dzielili się swym doświadczeniem z tego zakresu. Z analizy wynika, że ogromne znaczenie ma kultura organizacyjna, która może wspierać, ale też i utrudniać lub nawet uniemożliwiać działalność w duchu zasad UX (np. konflikty pomiędzy agendami wynikające z innej perspektywy patrzenia na użytkownika, niechęć do bycia ocenianym). Bibliotekarze UX dostrzegają również fakt ograniczonych zasobów czasowych (działania UX wykonywali najczęściej obok podstawowych i traktowanych priorytetowo obowiązków zawodowych), wskazują też na trudności ze skalowaniem swojej UX-owej pracy (która z natury jest czasochłonna), a wśród wyzwań wymieniają zdobycie zaufania wśród współpracowników (m.in. w kwestii przekonania o potencjale podejścia UX oraz przełamania niechęci do bycia ocenianym). Wśród mniej powszechnych, ale również wymienianych trudności znalazły się także takie problemy jak: brak odpowiedniego przygotowania i szkoleń w zakresie UX oraz problemy technologiczne (MacDonald, 2017).

Nie każda osoba nadaje się do objęcia stanowiska specjalisty UX, ważne są tutaj zarówno umiejętności i wiedza z zakresu UX, jak i również kompetencje miękkie. Z racji, iż specjalność UX jest nowa w zawodzie bibliotekarskim i osoby zajmujące to stanowisko są z reguły pierwszymi osobami, które się tym zajmują, trudno wskazać tutaj na idealną ścieżkę rozwoju i kariery na tym stanowisku. Niewątpliwie ważna jest tutaj wiedza z zakresu UX nabyta podczas różnych szkoleń, warsztatów i kursów, a także doświadczenie pracy w bibliotece, które pozwala zaimplementować ideę UX do specyfiki tej instytucji (MacDonald, 2015). Wśród kompetencji miękkich wydaje się, że szczególnie istotne będą następujące cechy: otwartość i dociekliwość badawcza, umiejętność analitycznego i syntetycznego myślenia, empatia, charyzma i przebojowość, elastyczność, kreatywność, spostrzegawczość, samodzielność i zdolność organizacji pracy oraz wysokie zdolności komunikacyjne i interpersonalne.

Co bibliotekarze UX lubią w swej pracy najbardziej? „Czerpię wiele osobistej przyjemności z odkrywania niezliczonych sposobów myślenia i rozwiązywania problemów – w większości przypadków są to sposoby, których nigdy nawet nie brałam pod uwagę. Rozmowa i obserwacja czyjegós procesu pozwala mi całkowicie zagłębić się w naturę ludzkiego poznania i kreatywności, dając mi jednocześnie silny zastrzyk empatii i pokory” – mówi K. Dagan (Dagan, 2018). „Uwielbiam każde zrealizowane zadanie, które eliminuje istniejące wcześniej komplikacje. Poprawienie literówki, przejście z trzech przycisków na dwa, pilotowanie nowego projektu, napisanie bardziej przejrzystego oznakowania, poświęcenie czasu na słuchanie i pytanie, aż naprawdę zrozumie priorytety i punkt widzenia moich współpracowników i użytkowników, pomoc studentowi w zdobyciu tego jedyne go artykułu, którego naprawdę potrzebował na dziś lub nawet uporządkowanie wspólnej przestrzeni biurowej! Wszystkie te rzeczy mogą być i były najlepszą częścią mojej pracy w każdym dniu” – dzieli się swym doświadczeniem C.G. McDonald (Dagan, 2018).

Sprzyjająca procesom zorientowanym na użytkownika kultura organizacyjna wydaje się być jednym z najważniejszych czynników wpływających na efektywną pracę specjalisty UX w bibliotece. O tym, czy organizacja ułatwia budowanie wrażeń użytkownika w organizacji oraz w jakim stopniu, mówi dojrzałość UX.

DOJRZAŁOŚĆ UX W BIBLIOTEKACH

Jednym ze sposobów oceny, czy dana organizacja w sposób zaawansowany lub nie działa wg zasad UX, jest sięgnięcie po któryś z modeli tzw. dojrzałości UX. Według D. Normana dojrzałość UX mierzy chęć i zdolność organizacji do skutecznego dostarczania projektów zorientowanych na użytkownika. Obejmuje ona jakość i spójność procesów badawczych

i projektowych, zasobów, narzędzi i operacji, a także skłonność organizacji do wspierania i wzmacniania UX teraz i w przyszłości, poprzez kadre zarządzającą, pracowników i kulturę (Pernice i in., 2021). Pierwotny, opracowany w 2006 r. model D. Normana oparty był na ośmiu stopniach dojrzałości organizacyjnej w zakresie praktyk zorientowanych na użytkownika, obecnie stosuje się model zaktualizowany przez badaczy Nielsen Norman Group do skali sześciostopniowej. Model sześciostopniowej dojrzałości UX pozwala ocenić mocne i słabe strony organizacji w zakresie UX oraz dostarcza wniosków na temat tego, jak organizacja może zwiększyć swoją dojrzałość UX³. Sześć etapów dojrzałości UX wg Nielsen Norman Group:

1. Nieobecny (*Absent*): tematyka UX jest ignorowana lub nie istnieje.
2. Ograniczony (*Limited*): prace UX są rzadkie, wykonywane chaotycznie i pozbawione znaczenia.
3. Rozwijający się (*Emergent*): praca UX jest funkcjonalna i obiecująca, ale wykonana niespójnie i nieefektywnie.
4. Ustrukturyzowany (*Structured*): organizacja posiada częściowo usystematyzowaną metodologię związaną z UX, która jest rozpowszechniona, ale o różnym stopniu skuteczności i efektywności.
5. Zintegrowany (*Integrated*): prace UX są kompleksowe, efektywne i wszechobecne.
6. Zorientowany na użytkownika (*User-driven*): zaangażowanie UX na wszystkich poziomach prowadzi do głębokich spostrzeżeń oraz wyjątkowych rezultatów projektowania zorientowanego na użytkownika.

Próby określenia dojrzałości UX w bibliotekach podejmowane były przez badaczy w ostatnich latach. A. Priestner w 2017 r. zaproponował autorski model dojrzałości UX w bibliotekach, który uwzględnia specyfikę działania tej instytucji oraz skupia się na udanym lub nieudanym przyjęciu zasad UX w kontekście panującej kultury organizacyjnej. Model składa się z czterech kontynuów, wzdłuż których można określić, gdzie znajduje się instytucja w odniesieniu do 4 czynników.

- Kultura tradycji > Kultura innowacji
  - Czy biblioteka bardziej dba o dziedzictwo, tradycję i sposób, w jaki rzeczy zawsze były robione, czy o szanse i możliwości, jakie daje kultura ciągłych innowacji?
- Ustandaryzowana struktura > Zwinna struktura
  - Jak szybko biblioteka może się zmieniać? Czy jest ograniczana przez stanowiska i hierarchię, czy też może swobodnie reagować w odpowiedzi na pojawiające się potrzeby i ważne nowe kierunki?

³ Na stronie <https://forms.nngroup.com/s3/Maturity-Quiz> dostępne jest bezpłatne narzędzie, za pomocą którego, odpowiadając na pytania, można określić poziom dojrzałości organizacyjnej UX.

- Strach przed porażką > Akceptacja porażki
  - Czy biblioteka dostrzega wartość w porażce? Czy akceptuje fakt, że aby iść do przodu, trzeba popełniać błędy i się na nich uczyć?
- Skupienie na pracownikach biblioteki > skupienie na użytkownikach biblioteki
  - Czy biblioteka służy swoim pracownikom czy użytkownikom? Jak bardzo jej wysiłki skupiają się na jak najlepszym doświadczeniu użytkownika, a nie na wygodzie i zadowoleniu pracowników?

Im bliżej bibliotece do zdefiniowania się cechami: kultury innowacji, zwinności strukturalnej, akceptowaniem porażek oraz skupieniu się na użytkownikach, tym większa jest jej dojrzałość UX (Priestner, 2017).

Po sześciostopniowy (w skali 0-5) model oceny dojrzałości UX w bibliotekach sięgnął C.M. MacDonald i zgodnie z jego badaniami, amerykańskie biblioteki najczęściej plasują się na poziomie drugim i trzecim. Jak odczytywać te wyniki? Poziom drugi nazwany *Considerated* oznacza, że tematyka UX jest w bibliotece znana i szanowana, że projekty realizowane są systematycznie, ale napotykają na różne utrudnienia i problemy. Wyższy poziom, trzeci, określony jako *Implemented* wyrażany jest poprzez: tworzenie w bibliotece działów lub stanowisk do spraw UX; wspieranie działań UX przez kadrę zarządzającą; włączenie UX do procesów decyzyjnych, występują jednak trudności w kwestii połączenia UX ze standardowymi pracami bibliotecznymi (MacDonald, 2017). Analizę MacDonalda można zinterpretować wnioskiem, że poziom znajomości i stosowania praktyk UX w bibliotekach amerykańskich jest już znaczący, ale w dalszym ciągu wymagane są działania mające na celu osiągnięcie wyższej dojrzałości UX. Najwyższy poziom określony przez autora jako *Institutionalized* oznacza bowiem istnienie w bibliotece swoistej organizacyjnej kultury UX oraz sytuację, w której nawet pracownicy niezwiązani bezpośrednio z UX podejmują działania i decyzje zgodne z zasadami budowania pozytywnych wrażeń i doświadczeń użytkowników biblioteki, a także powszechne zrozumienie, decentralizację i dzielenie się wiedzą UX w całej instytucji (MacDonald, 2017).

Podobne, acz znacznie bardziej rozbudowane wnioski na temat dojrzałości UX w bibliotekach, tym razem w amerykańskich bibliotekach akademickich, wynikają z badania, które przeprowadzili Scott W.H. Young, Zoe Chao i Adam Chandler (Young i in., 2020). Autorzy posłużyli się w tym przypadku inną metodologią: jakościową analizą treści i ilościową analizą statystyczną danych z ankiety przeprowadzonej wśród praktyków UX w bibliotekach oraz sięgnęli po ośmiostopniowy model dojrzałości UX sformułowany przez D. Normana w 2006 r. Z badań wynika, że bibliotekarze określają poziom dojrzałości swoich organizacji najczęściej na poziomie trzecim (34,2% wskazań), piątym (27,8%) oraz czwartym (16,5%), co oznacza raczej niski lub średnio niski poziom dojrzałości UX w ich bi-

bliotekach. Z analizy wynika, że czynnikami, które w znaczący sposób sprzyjają dojrzałości UX w bibliotece, są następujące elementy:

- wsparcie kadry zarządzającej i umieszczenie idei UX w planowaniu strategicznym,
- aktywna współpraca z innymi pracownikami i agendami biblioteki oraz ogólne zrozumienie UX w całej organizacji,
- stosowanie wielu i różnorodnych technik badawczych UX (najczęściej stosowanymi przez biblioteki były: testy użyteczności, ankiety, wywiady z użytkownikami, ocena dostępności i badania terenowe, ale z badania wynika, że dojrzałości UX sprzyja również mapa podróży użytkownika, która jest odzwierciedleniem wszystkich, skoordynowanych wysiłków na rzecz UX),
- przeznaczanie odpowiednich środków na badania i działania UX, w tym stworzenie określonych struktur odpowiedzialnych za UX w bibliotece, które będą działać w sposób zaplanowany, systematyczny i powtarzalny.

Autorzy na podstawie badań oraz uzyskanych danych ilościowych i jakościowych przedstawili nowy model dojrzałości UX w bibliotekach. Etapy UX-owego dojrzewania bibliotek przedstawiają się w nich następująco:

1. Apatia lub wrogość do praktyk UX, brak zasobów i personelu do działań zorientowanych na użytkownika.

2. Działania UX podejmowane *ad hoc* i sporadycznie. Podejście UX jest praktykowane, ale nieoficjalnie i bez przeznaczonych do tego zasobów lub personelu; kierownictwo nie w pełni rozumie lub wspiera UX.

3. Kadra zarządzająca zaczyna rozumieć i wspierać UX; wydzielony budżet UX; UX jest przypisany w całości lub częściowo do stałego stanowiska.

4. Specjalista UX lub zespół UX współpracuje z jednostkami w całej organizacji i wnosi dane UX w sposób znaczący do organizacyjnego i strategicznego procesu decyzyjnego.

5. Dane z badań UX są regularnie włączane do projektów i procesu decyzyjnego; stosuje się wiele różnorodnych technik i narzędzi badawczych.

6. UX jest praktykowany w całej bibliotece; decyzje są podejmowane tylko z uwzględnieniem podejścia UX (Young i in., 2020).

Budowanie dojrzałości UX w bibliotece jest procesem wymagającym czasu oraz zaangażowania: bibliotekarza/specjalisty UX, kadry zarządzającej oraz całego zespołu bibliotecznego. Wdrożenie w bibliotece podejścia UX musi być spójne ze strategią i nieść ze sobą zmiany w kulturze organizacyjnej. To nie może być jakaś abstrakcyjna i filozoficzna idea, tylko gruntowna zmiana wpisana w strategię i wizję organizacji. Postulowane jest działanie dwutorowe, tj. wspieranie działań specjalistów UX i stałe rozwijanie ich kompetencji, a także edukowanie i szkolenie pracowników biblioteki z zakresu świadomości UX. Największą zaletą podejścia UX

w bibliotece jest posiadanie „adwokata” użytkowników, który zna potrzeby, modeluje wyniki badań i komunikuje je innym zespołom i agendom bibliotecznym oraz naciska na podejmowanie decyzji w oparciu o dane badawcze, a także ma pełne poparcie kadry zarządzającej (MacDonald, 2017).

BIBLIOTEKARZ UX W STRUKTURZE ORGANIZACYJNEJ BIBLIOTEKI

W pierwszym etapie zainteresowania problematyką UX w bibliotekach, zadania tożsame z działaniami zorientowanymi na użytkownika prowadzone były bez wyraźnej sformalizowanej postaci. Wraz z konkretyzowaniem się zadań i obszarów aktywności, w wybranych bibliotekach rozszerzano zakres obowiązków niektórych bibliotekarzy o te związane z UX, tworzono stanowiska specjalisty/bibliotekarza UX, a nawet budowano zespoły. Opisane w literaturze przedmiotu *case studies* ukazują różne sposoby tworzenia i rozwijania w bibliotekach podejścia zorientowanego na użytkownika np. stopniowe zwiększanie profilu UX w organizacji (Godfrey, 2015) oraz przechodzenie z działań *ad hoc* do formalnie ustrukturyzowanego programu UX (Blake & Potter, 2018).

Z analizy przeprowadzonej przez Shelley Gullikson wynika, że w zakresie organizowania praktyk UX w bibliotekach wyodrębniają się obecnie cztery modele pracy: komitety i zespoły, które działaniami UX zajmują się obok innych realizowanych projektów; osobne stanowisko specjalisty/bibliotekarza UX; samodzielne działy UX oraz doraźne działania UX podejmowane *ad hoc* (Gullikson, 2020). Sama naukowczyni, prowadząc badania (techniką wywiadu pogłębionego oraz kwestionariusza ankiety) w wybranych bibliotekach akademickich Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Kanady, Szwecji Norwegii i analizując relacje pomiędzy strukturą organizacyjną a specjalnością UX, wyróżniła już jednak cztery inne rodzaje praktyk UX w bibliotekach akademickich. Są to: stanowiska związane z UX (zajmują je osoby, których stanowisko pracy jest formalnie poświęcone w całości lub w części pracy UX); grupy UX (zespoły formalnie zorganizowane w celu wykonywania pracy UX, np. komitety, grupy robocze i działy); grupy nie-UX (formalnie ustrukturyzowane zespoły, które wykonują pewne prace UX, ale mają inny cel główny, np. strona internetowa, ocena jakości, oznakowanie); pomocnicy (nieformalne grupy współpracowników, którzy wykonują pracę UX wspólnie, regularnie, gdy pozwala na to czas lub gdy pojawiają się projekty). Najpopularniejszą formą organizowania działań UX, jak wynika z badań S. Gullikson, jest samodzielne stanowisko UX, a w następnej kolejności: pomocnicy i zespoły UX. Jeśli zaś chodzi o miejsce w strukturze organizacyjnej, to specjalizacja UX najczęściej połączona jest z działem cyfrowym i IT oraz działem obsługi użytkowników oraz innymi działami.

Badaczka, stosując autorski fasetowy model uwzględniający takie elementy jak: sposób organizacji działań UX, lokalizacja w strukturze organizacyjnej, stopień odpowiedzialności i niezależności w zakresie działań UX oraz koncentracja na usługach cyfrowych, sformułowała wnioski o tym, jakie formy pracy w zakresie UX są najefektywniejsze w bibliotekach. Największy wpływ na skuteczność wdrażania zmian wynikających z działań UX, duże wsparcie od pozostałych współpracowników, budowanie kultury UX i świadomości UX wśród bibliotekarzy występują wówczas, gdy:

- w bibliotece działa zespół pracowników UX,
- zaangażowani są w jego prace bibliotekarze z innych działów,
- specjaliści UX mają rzeczywistą władzę i możliwość wprowadzenia zmian,
- działania UX nie skupiają się wyłącznie na środowisku internetowym,
- specjaliści UX cieszą się faktycznym wsparciem i poparciem od kadry zarządzającej (Gullikson, 2020).

Badaczka podkreśla, że poziom świadomości na temat UX wśród pracowników biblioteki jest zależny od aktywności i charyzmy specjalistów UX oraz od ich umiejętności skutecznego komunikowania swojej roli i wartości.

BIBLIOTEKARZ UX W POLSKICH BIBLIOTEKACH AKADEMICKICH – WSTĘP DO BADAŃ

Czy biblioteki akademickie w Polsce działają z uwzględnieniem zasad badania i projektowania wrażeń użytkownika? Jakie prowadzone są badania i kto jest za nie odpowiedzialny? Czy zarządzający bibliotekami widzą w swojej organizacji miejsce dla bibliotekarza/specjalisty UX? Takie pytania automatycznie nasuwają się na myśl po analizie doświadczeń i UX-owych praktyk w bibliotekach zagranicznych. I takie też kwestie były kanwą do przeprowadzenia badań na temat UX wśród kadry zarządzającej bibliotekami akademickimi w Polsce.

Celem badania było wstępne zapoznanie się z omawianą problematyką, ustalenie, czy i w jakim stopniu podejście zorientowane na wrażenia i doświadczenia użytkownika jest obecne w bibliotekach akademickich, a także zastanowienie się nad sposobem skutecznego zaimplementowania idei UX do akademickiego bibliotekarstwa w Polsce. Niniejsze badania uznać należy za wstęp do bardziej zaawansowanych analiz w tym obszarze oraz przeprowadzonych na większą skalę innych badań ilościowych i jakościowych, które dałyby szerszy ogląd omawianego zjawiska oraz pozwoliłyby na wskazanie pewnych trendów czy zależności.

Badania przeprowadzono za pomocą semiustrukturyzowanego wywiadu pogłębionego wg przygotowanego scenariusza badawczego. Wywiady przeprowadzono z 8 respondentami, którzy reprezentowali sie-

dem bibliotek akademickich (uniwersyteckich oraz technicznych) – byli to dyrektorzy bibliotek oraz (w dwóch przypadkach) osoby bezpośrednio związane z badaniami użytkowników w duchu UX. Wywiady odbyły się w terminie: 20 grudnia 2022 – 30 stycznia 2023.

Analiza jakościowa zgromadzonego materiału, w której posłużono się programem MAXQDA, pozwoliła na wyodrębnienie następujących zagadnień i tematów: działania podejmowane w związku z badaniami i poznawaniem potrzeb i wrażeń użytkowników; organizacja tego procesu oraz świadomość kadry zarządzającej w zakresie podejścia zorientowanego na użytkownika, refleksje, pytania o przyszłość. W dalszej części artykułu znajduje się podsumowanie tych tematów z uwzględnieniem zanonimizowanych cytatów i fragmentów wypowiedzi respondentów, które uzupełniono również dwoma, ciekawymi z perspektywy UX, studiami przypadku.

Podstawowy wniosek, który płynie z wszystkich wywiadów, to duża świadomość kadry zarządzającej w kwestii prowadzenia badań użytkowników oraz zdobywania wiedzy o potrzebach czytelników. Nie zawsze ta świadomość sprowadza się do podejmowania konkretnych działań i nie zawsze prowadzi do stosowania technik i narzędzi typowych dla UX, ale jednak sposób patrzenia na usługi biblioteczne przez pryzmat użytkownika wydaje się dość mocno zakorzeniony w praktyce bibliotecznej. Z tą jedną uwagą – jest to cały czas patrzenie głównie przez pryzmat potrzeb, oczekiwań i ew. satysfakcji, a nie dokładnej analizy doświadczeń i wrażeń użytkowników. Kolejny wniosek nie jest już tak optymistyczny i sprowadza się do stwierdzenia faktu o braku wystarczających zasobów finansowych i ludzkich do wdrażania ciekawych projektów oraz ukierunkowanych na satysfakcję użytkownika zmian.

PROWADZONE BADANIA I WYKORZYSTYWANE TECHNIKI

Analiza wywiadów pozwala stwierdzić, że dominującą metodą sformalizowanego badania użytkowników w bibliotekach akademickich jest ankieta. Kwestionariusz ankiety (dystrybuowanej elektronicznie, a także w postaci papierowej) doceniany jest ze względu na uniwersalny charakter, standaryzację ułatwiającą powtarzalność i cykliczność badań oraz powszechny, ilościowy charakter.

- „Kwestionariusz jest taki sam, co najwyżej dodajemy do niego pytania, które wynikają z naszej obecnej działalności”.
- „Założenie było takie, aby cyklicznie badać użytkowników i porównywać te wyniki w czasie”.
- „Jeśli będziemy robić badania, to tylko za pomocą ankiety”.

- „Nowoczesna biblioteka po prostu musi dostosowywać swe usługi do użytkowników, a ankieta – oprócz codziennych rozmów i obserwacji – jest najprostszym sposobem, by poznać ich potrzeby”.

W badanych bibliotekach prowadzono zarówno badania ankietowe jednorazowe, w tym z wykorzystaniem narzędzia przygotowanego przez SBP do badania satysfakcji użytkowników („Badanie satysfakcji użytkowników bibliotek”, 2018), jak również badania cykliczne – realizowane w odpowiednich odstępach czasu i opracowane indywidualnie z uwzględnieniem specyfiki biblioteki i jej użytkowników. Jak podkreślali respondenci, w przypadku badania ankietowego ważny jest czas (termin) przeprowadzania badań, który znacząco może wpływać na uzyskane wyniki oraz określenie cykliczności. O ile dawniej, odstęp kilkuletni pomiędzy badaniami był uzasadniony i zdawał egzamin, tak w dzisiejszych, bardzo dynamicznych i zmiennych czasach, odstęp 2-letni (maksymalnie 3-letni) wydaje się optymalny.

W wypowiedziach respondentów pojawiało się również przekonanie, że nie zawsze trzeba prowadzić sformalizowane badania, aby poznać potrzeby użytkowników. Podkreślano dużą rolę indywidualnych kontaktów z użytkownikami, które mają miejsce w oddziałach udostępniania, a także bezpośredni kontakt np. podczas prowadzonego w sposób tradycyjny szkolenia bibliotecznego. Wielokrotnie właśnie tą drogą, podczas nieformalnych i luźnych rozmów z użytkownikami, uzyskać można cenne informacje do poprawy jakości usług.

- „Nie są to sformalizowane badania, ale zawsze staramy się odpowiadać na każdą zgłaszaną potrzebę użytkownika kierując się zasadą maksymalizacji dostępności usługi (tj. udostępnienia zasobu) oraz produktu (tj. książki). Dużo pytaliśmy, zwłaszcza podczas pandemii, jak po prostu możemy pomóc naszym użytkownikom”.
- „Użytkownicy wiedzą, że my cały czas czekamy na ich feedback i że analizujemy wszystkie ich prośby i propozycje oraz że wdramy to, co jest możliwe z perspektywy organizacyjnej”.

Inne techniki badawcze, które oprócz ankiety pojawiały się w wypowiedziach respondentów, to analizy statystyk i twardych danych (udostępnień oraz korzystania z zasobów elektronicznych), czytanie komentarzy w mediach społecznościowych, zbieranie opinii i sugestii użytkowników za pomocą specjalnych formularzy oraz fizycznych skrzynek/urn udostępnianych w bibliotece czy księgi gości, a także występujące w dwóch bibliotekach techniki typowe dla UX: obserwacje, wywiady pogłębione i fokusy oraz różnego rodzaju badania użyteczności biblioteczných usług cyfrowych. Te ostatnie omówione zostaną w sekcji poświęconej *case studies*.

ORGANIZACJA BADAŃ

Trudno wskazać na dominujący trend w kwestii organizacji badań w bibliotekach, poza faktem, że najczęściej osoba lub zespół prowadzący badania umiejscowiony jest w dziale udostępniania/obsługi czytelników. Z wyjątkiem jednej biblioteki, kwestie dotyczące badań nie są na stałe przypisane do konkretnego stanowiska i osoby – prowadzone są raczej *ad hoc*, z pojawiającej się potrzeby, albo z inicjatywy samego pracownika. Respondenci podkreślali fakt, że konieczna jest tutaj praca zespołowa oraz powszechne zrozumienie perspektywy UX wśród wszystkich pracowników biblioteki – nie wystarczy jeden specjalista od badań i patrzenia na usługi z perspektywy użytkownika.

- „Wszyscy pracownicy biblioteki, również ci z tzw. zaplecza, muszą patrzeć na oferowane usługi z szerszej perspektywy oraz rozumieć potrzeby i zachowania naszych użytkowników”.
- „Wydaje mi się, że w każdym dziale związanym z użytkownikiem powinna być taka osoba (lub zespół osób), która będzie patrzeć na działalność <<oczami>> użytkownika. I kiedy zostanie dostrzeżona jakaś potrzeba zmiany, wówczas ta osoba zgłasza to do zwierzchnika, by nadać sprawie ciąg dalszy”.

Wyjątkiem na mapie badanych bibliotek jest Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, w której od 2020 r. istnieje stanowisko do spraw projektowania i rozwijania usług z perspektywy użytkownika. Charakterystyka podejmowanych w tym obszarze działań zostanie przedstawiona w dalszej części analizy.

Ciekawym spostrzeżeniem jest fakt, że biblioteki otwierają się w kwestii badań i poznawania użytkowników na współpracę z innymi jednostkami uczelni, a nawet firmami zewnętrznymi. Podejmowana jest współpraca, np. z kołem naukowym socjologów w przypadku prowadzenia badań ankietowych, czy pracownikami Wydziału Architektury w celu określenia potrzeb użytkowników dotyczących zagospodarowania przestrzeni w budynku biblioteki.

Jeśli zaś chodzi o przestrzeń wirtualną biblioteki i związane z nią badania użytkowników, to również bibliotekarze nawiązują współpracę z innymi jednostkami. Są to instytuty naukowo-dydaktyczne w uczelni zajmujące się projektowaniem informacji oraz badaniem użyteczności serwisów www, jednostki centralne z szeroko pojętego sektora „badania i rozwój”, jak również firmy zewnętrzne.

- „Zewnętrzne badania i zlecone analizy eksperckie mogą mieć większą siłę sprawczą niż badania prowadzone przez bibliotekarzy. Skoro za coś zapłaciliśmy, skoro zbadali to i przeanalizowali eksperci, to może znajdują się również pieniądze na wdrożenie tych rozwiązań w życie?”.

Niektórzy respondenci nie kryli również obaw i wątpliwości, czy w ich zespole znajdują się odpowiednie osoby o wystarczających kompetencjach i umiejętnościach do przeprowadzenia rzetelnych badań. W tych wypowiedziach niejednokrotnie podnoszono kwestię wynagrodzeń, które raczej zniechęcają niż przyciągają do bibliotek zaangażowanych i chętnych do rozwoju pracowników. Pojawiały się również opinie całkowicie sprzeczne, potwierdzające fakt, że w bibliotece znajdują się odpowiedni pracownicy, którzy chcą i potrafią prowadzić badania.

Na pytanie dotyczące najlepszego usytuowania osoby „odpowiedzialnej za badania” w strukturze biblioteki padały różne propozycje ze strony respondentów, ale przeważały opinie dotyczące działu udostępniania lub funkcjonowania interdyscyplinarnego zespołu, który zajmowałby się badaniem oraz wdrażaniem postulowanych zmian, przy wyraźnej współpracy osób odpowiedzialnych za marketing biblioteczny.

ŚWIADOMOŚĆ, REFLEKSJE I PRZYSZŁOŚĆ

Wszyscy respondenci są przekonani o konieczności uwzględniania perspektywy użytkownika w obecnym funkcjonowaniu biblioteki.

- „Mam wrażenie, że za rzadko odpowiadamy sobie na fundamentalne pytanie współczesnego bibliotekarstwa: jakiej biblioteki potrzebują użytkownicy?”.
- „Nowoczesna jednostka usługowa powinna prowadzić badania, by poznać wymagania studentów. Jeśli chcemy, by nasze usługi trafiały do zainteresowanych, to absolutnie nie możemy się zamykać w tradycyjnych i teoretycznie sprawdzonych ramach. Nie wyobrażam sobie biblioteki, która nie bada i nie analizuje twardych danych dostarczanych przez użytkowników”.
- „Do tej pory nie prowadziliśmy jeszcze badań, ale widzę dużą potrzebę ich realizacji. Potrzebujemy tej wiedzy”.
- „Priorytetem biblioteki powinno być odpowiadanie na konkretne potrzeby społeczności, którą ta biblioteka obsługuje. A poznanie tych potrzeb możliwe jest tylko dzięki prowadzeniu badań”.

Wszyscy badani zwracają uwagę na fakt, że obecny czas jest dobrym (idealnym?) okresem do prowadzenia badań oraz zastanowienia się nad kierunkiem dalszego rozwoju usług bibliotecznych w środowisku akademickim. Pandemia przeddefiniowała sposób funkcjonowania – wiele rzeczy przeniosła w świat cyfrowy, ale równocześnie sprawiła, że przestrzeń fizyczna i kontakt osobisty znowu odgrywają ważną rolę. Jeśli badać użytkowników, to właśnie teraz – to jeden z głównych wniosków wynikających z badania.

W bibliotekach, w których badania użytkowników nie są obecnie prowadzone lub nie były prowadzone w minionych kilku latach, to plano-

wane jest ich zrealizowanie, np. w związku z tworzeniem nowej strony WWW biblioteki.

- „Planujemy wdrożyć nową wersję witryny bibliotecznej i zostanie powołany zespół projektowy, w skład którego wejdą bibliotekarze oraz osoba z uczelnianego centrum wspierania projektów informatycznych. Zaczniemy właśnie od wywiadów z użytkownikami, aby dowiedzieć się, jakie treści i usługi na stronie www są dla nich najważniejsze. Liczę tutaj na fachową pomoc merytoryczną ze strony naszego Centrum”.

Coraz większą wagę przykłada się również do analizy tzw. twardych danych, które dzięki zaawansowanym funkcjom analitycznym w systemach komputerowych dostarczają szerokich i rzetelnych informacji o prawdziwych zachowaniach użytkowników.

Respondenci zwrócili uwagę na ważny fakt, aby wdrożeniu zmian, które zainicjowane były sygnałem od użytkowników, zawsze towarzyszyła odpowiednia komunikacja marketingowa.

- „Ważne jest zakomunikowanie użytkownikom, że zmieniamy się z uwzględnieniem ich propozycji oraz zgłaszanych potrzeb, że słyszymy ich zdanie. Każdej wdrażanej zmianie musi towarzyszyć odpowiednia akcja promocyjna i PR”.

W kilku rozmowach pojawiło się (smutne) stwierdzenie, że pytanie użytkowników o ich wizje i potrzeby mija się z celem, skoro biblioteka nie może tego zaspokoić.

- „Założmy, że przeprowadzimy świetne i kompleksowe badania, uzyskamy fajne dane i wartościowe wnioski, ale niestety nie możemy wdrożyć sugerowanych zmian ze względu na brak środków i możliwości”.

Niejednokrotnie pojawiały się też głosy, że niektóre oczekiwania użytkowników (jak np. otwarcie biblioteki w niedzielę lub całodobowo, a także nieograniczone zwiększanie zasobów do wypożyczania czy likwidacja opłat za nieterminowy zwrot książek) po prostu nie mogą być zaspokojone ze względów organizacyjnych, finansowych lub prawnych.

- „Naszym celem jest jednak jak największe zbliżenie się do tych oczekiwań i potrzeb; działamy zgodnie z tymi potrzebami, ale w granicach naszych fizycznych i organizacyjnych możliwości. Cały czas przecież decyzję podejmujemy my – bibliotekarze, a nie użytkownicy”.
- „Generalnie to chyba zawsze wymagania studentów przekraczać będą nasze możliwości, ale to nie znaczy, że nie powinniśmy poznawać tych potrzeb i mimo wszystko starać się wdrażać tego, co możemy”.

Respondenci zwracali również uwagę na fakt, że biblioteka funkcjonuje w pewnym uczelnianym ekosystemie i badania np. nad identyfikacją

wizualną czy projektem przestrzeni cyfrowej całej uczelni, powinny być prowadzone właśnie z poziomu centralnego, a nie bibliotecznego. Budowaniu pozytywnych doświadczeń i wrażeń użytkowników nie sprzyja również brak standaryzacji w zakresie elektronicznej obsługi użytkowników w całej uczelni.

- „Wiele systemów, wiele łątek, brak spójnego przepływu danych skutkuje brakiem zunifikowanego systemu informacji o użytkownikach – to nie sprzyja budowaniu pozytywnych doświadczeń i wrażeń naszych odbiorców”.

Podsumowując niniejsze rozważania warto bliżej poznać działania budujące i wzbogacające wrażenia użytkowników, które realizowane są w dwóch bibliotekach akademickich: Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie oraz Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu. Praktyki te różnią się od siebie, ale uwzględniają przestrzeń fizyczną i cyfrową oraz wykorzystują techniki i narzędzia typowe dla podejścia UX.

CASE STUDY – BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W WARSZAWIE

We wrześniu 2020 r. zostało stworzone w bibliotece stanowisko pełnomocniczki ds. projektowania usług. Działania pełnomocniczki skupiają się na badaniu doświadczeń i wrażeń użytkowników oraz projektowaniu usług bibliotecznych z uwzględnieniem tej perspektywy; obejmują one zarówno przestrzeń fizyczną Biblioteki, jak i jej stronę internetową. Na blogu BUW pełnomocniczka tak pisze o swoich zadaniach i pracy: „Zadajemy sobie pytanie, np. w jaki sposób sprawić, aby nasi czytelnicy szybko znajdowali poszukiwaną książkę w Wolnym Dostępie? Proces szukania rozwiązania ma kilka kroków, z czego najważniejszym jest przeprowadzenie badań w postaci rozmów z użytkownikami, zapytanie ich, jak widzą ten problem, ale również obserwowanie ich zachowań i sprawdzanie, gdzie co jest dla nich najtrudniejsze w danym procesie. Następnie przechodzi się do analizy zebranych danych i wymyślania możliwych rozwiązań, które dość szybko testuje się razem z użytkownikami i na bieżąco poprawia. Dzięki temu całość procesu jest bardzo kształcząca, a popełniane błędy są ważną informacją zwrotną. Efektem końcowym jest usługa lub produkt, które ułatwią życie zarówno użytkownikom, jak i pracownikom” (Kajczuk, 2021). Jeśli chodzi o przestrzeń fizyczną, to jednym z dotychczas realizowanych projektów było (i wciąż jest) badanie, jak użytkownicy odnajdują się w takim (specyficznym) budynku, jakim jest BUW. Celem działań jest poprawa nawigacji oraz całego systemu way findingu (tj. odnajdywania drogi) w bibliotece. Wykorzystane techniki badawcze obejmowały: *desk research* (analiza literatury przedmiotu z zakresu way findingu w instytucjach publicznych), obserwacje użytkowników (co

się dzieje w danym miejscu, jak użytkownicy reagują lub nie reagują na system oznaczeń), organizacja „wycieczek poznawczych” po budynku, w których to użytkownicy wcielali się w rolę przewodnika i tym samym ukazywali ich sposób postrzegania oraz rozumienia fizycznej przestrzeni bibliotecznej, a także wywiady z użytkownikami i testowanie prototypów oznaczeń way findingu. Część zidentyfikowanych problemów udało się rozwiązać (m.in. likwidacja podziału toalet na damskie i męskie, dzięki czemu zwiększono ich dostępność, zmiana oznaczenia toalet, a także projekt widocznych strzałek nawigacyjnych), inne pomysły na usprawnienie nawigacji w budynku są nadal w fazie badań lub oczekiwania na sfinansowanie. Drugim obszarem działań pełnomocniczki jest projektowanie usług uwzględniających wrażenia użytkownika w przestrzeni cyfrowej, co obecnie sprowadza się do projektu nowej witryny internetowej Biblioteki. W tym obszarze Biblioteka współpracowała z firmą zewnętrzną, a do pełnomocniczki należało zbieranie wymagań i potrzeb ze strony oddziałów i pracowników BUW (wywiady), organizacja wywiadów z użytkownikami, stała konsultacja projektowa z firmą oraz proponowanie zmian. Obecnym wyzwaniem jest zaprojektowanie treści na stronę, które z jednej strony odzwierciedlać będą potrzeby i oczekiwania bibliotekarzy, a z drugiej będą czytelne i zrozumiałe dla użytkowników, tj. stworzone wg zasad dostępności i UX writingu. Kolejnym obszarem, w którym pełnomocniczka odgrywa ważną rolę, jest bieżące konsultowanie drobnych spraw i decyzji podejmowanych w bibliotece, innymi słowy: odpowiadanie na pytanie, jak dany problem wyglądać może z perspektywy użytkownika.

- „Jestem takim adwokatem użytkownika w naszej bibliotece”.

Wśród innych projektów realizowanych w duchu UX, które przeprowadziła pełnomocniczka wymienić warto m.in. realizowanie i koordynacja cyklicznych badań ankietowych wśród użytkowników BUW, a także badania fokusowe z użytkownikami na temat komunikacji prowadzonej przez BUW w mediach społecznościowych. Co jest największą trudnością oraz wyzwaniem stojącym przed osobą zajmującą się projektowaniem dobrych usług dla użytkowników? To przede wszystkim brak własnego zespołu, z pomocą którego można byłoby realizować projekty lub chociaż omówić i przedyskutować pewne kwestie, a także sprawne godzenie „interesów” biblioteki i bibliotekarzy oraz użytkowników.

- „Czasem jestem po prostu zdana na życzliwość innych osób, które dopiero po wykonaniu swoich podstawowych obowiązków zawodowych mogą się włączyć w moje projekty i badania”.
- „Dla mnie użytkownikami są też pracownicy, dlatego staram się dostrzegać i uwzględniać również ich potrzeby, które czasem są rozbieżne z potrzebami czytelników. Znalezienie dobrego rozwiązania nie zawsze jest wtedy łatwe, ale samo zauważenie tych różnic jest już istotnym elementem procesu projektowego”.

A co jest największą zaletą? Co pełnomocniczka szczególnie lubi w swojej pracy? „Po pierwsze, że jestem blisko ludzi i ich potrzeb. Uważam, że empatyczna rozmowa i pytanie o perspektywę naszych użytkowników jest niezwykle przywilejem i ważnym zadaniem. Lubię też różnorodność tematów, którymi mogę się dzięki temu zajmować. Mam szansę poznawać różne aspekty pracy w bibliotece, ciągle się doksztalać oraz dowiadywać nowych rzeczy”.

Wśród planowanych działań projektowych uwzględniających wrażenia użytkowników znajduje się m.in. dalsza poprawa nawigacji w budynku BUW oraz stworzenie miejsca do coworkingu. W planach jest także szkolenie dla wszystkich pracowników biblioteki pozwalające na szersze, uwzględniające UX, spojrzenie na użytkownika (Z. Kajczuk, osobista komunikacja, 13 stycznia 2023).

CASE STUDY – BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W TORUNIU

Ocena użyteczności i funkcjonalności internetowych usług bibliotecznych zgodnie z zasadami UX to jeden z obszarów działań m.in. Oddziału Informacji w Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wdrożenie w 2020 r. systemu Alma wraz z multiwyszukiwarką PRIMO VE było impulsem do przeprowadzenia kompleksowych badań użyteczności serwisu. Celem badań była optymalizacja i dostosowanie do potrzeb użytkowników warstwy odkrywania PRIMO. Test użyteczności składał się z 12 zadań, a badania – z racji panującej wówczas pandemii – w całości zostały przeprowadzone zdalnie. Podczas analizy uwzględniano m.in. sukces wykonania każdego zadania, różne metryki ilościowe (liczba interakcji, czas wykonania zadania, zgodność ścieżki), a także dane jakościowe. Analiza danych wskazała na konieczność poprawy niektórych etykiet, a także pewnych funkcjonalności poprzez ingerencję w CSS, co zaowocowało ulepszeniem interfejsu we wdrożonej wersji PRIMO – system stał się bardziej intuicyjny i zrozumiały dla użytkowników.

- „Dzięki badaniom wykorzystaliśmy możliwości konfiguracji i personalizacji interfejsu, które daje PRIMO. Poprawiliśmy etykiety i wdrożyliśmy dodatkowe elementy z wykorzystaniem kaskadowych arkuszy stylów. Testy użyteczności zakończyły się sukcesem”.

Należy podkreślić typową dla praktyk UX-owych efektywną pracę zespołową w obrębie grupy roboczej (odpowiedzialnej za optymalizację Primo) w Bibliotece, a także współpracę z pracownikami naukowymi Uczelni.

- „Bardzo cenimy sobie współpracę z dr Pawłem Marcem z Instytutu Badań Informacji i Komunikacji UMK – stworzyliśmy wartościową

platformę wymiany doświadczeń pomiędzy praktyką a teorią oraz otrzymaliśmy wymierny efekt w postaci użytecznego i przyjaznego dla użytkowników interfejsu PRIMO”.

Wizja wdrożenia użytecznego systemu przyświecała również uruchomieniu nowej wersji strony WWW w oparciu o ECMS Liferay Portal (Piotrowski & Marczak, 2018). Dzięki wykorzystaniu Liferay oraz automatycznego narzędzia do analizy i oceny jakości serwisów WWW Lighthouse, odświeżona witryna biblioteczna zgodna była z najnowszymi standardami dostępności i użyteczności (Marzec & Piotrowski, 2018). Ponadto wykorzystanie Lighthouse było impulsem do opracowania progresywnej aplikacji webowej, tj. aplikacji będącej czymś pośrednim pomiędzy witryną internetową a aplikacją mobilną. Progresywną aplikację webową cechuje m.in. wysoka wydajność, szybkie ładowanie oraz dostępność w trybie offline i możliwość dodania skrótów na ekranie startowym.

- „Dzięki Lighthouse mogliśmy zbadać jak nasza strona biblioteczna wypada pod kątem jakości (w tym użyteczności), wdrożyć do niej pewne cechy progresywnej aplikacji webowej oraz ostatecznie dostosować ją do wymagań naszych użytkowników w duchu UX”.

Do poprawy doświadczeń użytkowników oprócz Lighthouse wykorzystywane są w Bibliotece UMK także inne narzędzia analityczne: to m.in. Mouseflow – aplikacja typu „mouse tracking” tj. śledząca ruchy myszki na ekranie.

- „Za pomocą Mouseflow analizowaliśmy stronę główną biblioteki (wprowadzając drobne zmiany w obszarze wyszukiwania), a obecnie przymierzamy się do mousetrackingu w serwisie ze szkoleniem bibliotecznym. Może uda nam się znaleźć jakieś korelacje pomiędzy aktywnością i poznawaniem treści na stronach biblioteki a wynikami testu w Moodle?”.

Testy zadaniowe z użytkownikami, wykorzystanie narzędzi do automatycznych audytów jakości strony WWW oraz aplikacji mousetrackingowej, a w przyszłości może również badań eyetrackingowych, to działania, dzięki którym budowane są w Bibliotece UMK usługi cyfrowe uwzględniające doświadczenia i wrażenia użytkowników. Oprócz tego, w celu poznawania potrzeb i zachowań użytkowników, wykorzystywane są również narzędzia analityczne oferowane przez zintegrowany system komputerowy Alma (D.M. Piotrowski, osobista komunikacja, 9 stycznia 2023).

Niniejsze, przeprowadzone w formie wywiadu pogłębionego, badania należy uznać za wstęp do dalszych analiz oraz poznawania tematu UX w polskim bibliotekarstwie. Jak wskazują Andrew M. Cox i Sheila Corral do badania nowych specjalizacji w bibliotekarstwie najczęściej wykorzystywane są ankiety wśród obecnych praktyków, studia przypadków

poszczególnych instytucji oraz analiza ogłoszeń o pracę (Cox & Corral, 2013). Wskazane byłyby więc dalsze jakościowe rozmowy z kadrami zarządzającą i/lub osobami odpowiedzialnymi za badanie potrzeb i doświadczeń użytkowników połączone z analizą opisów wybranych stanowisk, badania ilościowe za pomocą ustrukturyzowanego kwestionariusza oraz ewentualny przegląd ogłoszeń o pracę.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Patrzenie na usługi biblioteczne z perspektywy użytkownika oraz projektowanie ich z uwzględnieniem nie tylko potrzeb i oczekiwań, ale również wrażeń i doświadczeń wydaje się bardzo ważne we współczesnym bibliotekarstwie. Doświadczenia bibliotek zagranicznych, a także wypracowane w branży projektowej i technologicznej praktyki *user experience* potwierdzają, że działania oparte na badaniu i dogłębnym zrozumieniu potrzeb użytkownika są skuteczne i przyczyniają się do poprawy jakości usług oraz satysfakcji użytkownika. Świadomość z zakresu UX wśród polskich bibliotekarzy wzrasta i o ile chęci i entuzjazmu w tym obszarze nie zgasi zwykła codzienność oraz ograniczone możliwości finansowe, ludzkie i organizacyjne, to można przypuszczać, że cały czas będzie się rozwijać. Niezwykle ważne jest tutaj popularyzowanie dobrych praktyk i bibliotecznych działań zorientowanych na *user experience*, a także działalność edukacyjna i szkoleniowa skierowana do bibliotekarzy oraz kadry zarządzającej. Ciekawym pomysłem wydaje się zorganizowanie w kraju branżowej konferencji na podobieństwo UXLIBS, która byłaby miejscem wymiany doświadczeń, poglądów oraz dobrych praktyk z zakresu UX.

Czy za kilka lat będzie można stwierdzić, że w polskich bibliotekach akademickich zauważalna jest już kultura UX oraz wzrasta dojrzałość w tym zakresie? Czy będą dominować zespoły UX, czy może samodzielne stanowiska bibliotekarzy/specjalistów UX? Czy działania się sformalizują, będą mieć charakter ciągły i wyraźnie określony zakresem obowiązków czy raczej podejmowane będą *ad hoc* w obliczu pojawiającego się problemu lub nowego projektu do realizacji? Doświadczenia bibliotek zagranicznych wskazują, że budowanie kultury UX w bibliotekach jest procesem ciągłym, zależnym od bardzo wielu czynników, wymagającym nie tylko czasu, ale również otwartości, chęci rozwijania się oraz gotowości na zmiany. I że dotyczy to nie tylko oddzielnego stanowiska bibliotekarza UX, ale całego zespołu bibliotecznego oraz kadry zarządzającej.

BIBLIOGRAFIA

Badanie satysfakcji użytkowników bibliotek. (2018). SBP. <https://afb.sbp.pl/badanie-satysfakcji-uzytownikow-bibliotek/>

- Bell, S.J. (2008). Design Thinking. *American Libraries*, 39, 44-49. <https://doi.org/10.34944/DSPACE/112>.
- Bivens-Tatum, W. (Red.). (2010). Imagination, Sympathy, and the User Experience. *Library Journal*, 135(19), 8.
- Blake, M., & Potter, N. (2018). Embedding UX at the University of York. W *User experience in libraries yearbook 2018 ed. A. Priestner*, Cambridge, pp. 96-103.
- Brzozowska-Szczecina, E. (2018). Bibliotekarze – UXperci, czyli badania user experience w bibliotekach akademickich w Wielkiej Brytanii. *Biuletyn EBIB*, 182. <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/48>.
- Chowdhury, S., Landoni, M., & Gibb, F. (2006). Usability and impact of digital libraries: A review. *Online Information Review*, 30(6), 656-680. <https://doi.org/10.1108/14684520610716153>.
- Cox, A.M., & Corral, S. (2013). Evolving academic library specialties. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(8), 1526-1542. <https://doi.org/10.1002/asi.22847>.
- Dagan, K. (2018). What is a UX Librarian? *Medium*. <https://medium.com/research-chops-community/what-is-a-ux-librarian-88eb5293991b>.
- Dorney, E. (2009). The user experience librarian. *College & Research Libraries News*, 70(6), 346-347. <https://doi.org/10.5860/crln.70.6.8201>.
- Forrest, C. (2009). Academic Libraries as Learning Spaces: Library Effectiveness and the User Experience. *Georgia Library Quarterly*, 46(3), 7-10.
- Foskett, D.J. (1992). Ranganathan and "User-Friendliness". *Libri*, 42(3). <https://doi.org/10.1515/libr.1992.42.3.227>.
- Fox, R., & Doshi, A. (2011). *Library User Experience*. Association of Research Libraries. <https://publications.arl.org/Library-User-Experience-SPEC-Kit-322/3>.
- Godfrey, K. (2015). Creating a Culture of Usability. *Weave: Journal of Library User Experience*, 1(3). <https://doi.org/10.3998/weave.12535642.0001.301>.
- Gullikson, S. (2020). Structuring and Supporting UX Work in Academic Libraries. *Weave: Journal of Library User Experience*, 3(2). <https://doi.org/10.3998/weave.12535642.0003.202>.
- Kajczuk, Z. (2021). BUW od podszewki. Pełnomocniczki Dyrektor BUW. *BUW. BuwLOG* <https://buwlog.uw.edu.pl/buw-od-podszewki-pelnomocniczki-dyrektor-buw/>.
- Kajczuk, Z. (2023, styczeń 13). *Działania Pełnomocniczki ds. projektowania usług w Bibliotece UW [Osobista komunikacja]*.
- Lamenza, F. (2018). Leonardo Da Vinci was the best UX Designer in history. *ux-design.cc*. <https://uxdesign.cc/leonardo-da-vinci-was-the-best-ux-designer-in-history-c8d3f3dc84ee>.
- MacDonald, C.M. (2015). User experience librarians: User advocates, user researchers, usability evaluators, or all of the above. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, 52(1), 1-10.
- MacDonald, C.M. (2017). "It Takes a Village": On UX Librarianship and Building UX Capacity in Libraries. *Journal of Library Administration*, 57(2), 194-214. <https://doi.org/10.1080/01930826.2016.1232942>.
- Manzari, L., & Trinidad-Christensen, J. (2013). User-Centered Design of a Web Site for Library and Information Science Students: Heuristic Evaluation and Usability Testing. *Information Technology and Libraries*, 25(3), 163-169. <https://doi.org/10.6017/ital.v25i3.3348>.

- Marzec, P., & Piotrowski, D.M. (2018). Narzędzie analityczne Lighthouse w ocenie jakości wybranych serwisów internetowych bibliotek akademickich w Polsce, *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, XXVI(24), 25-46.
- Mathews, B. (2007). Shifting My Focus – the user experience. *The Ubiquitous Librarian (Brian Mathews)*. https://theubiquitouslibrarian.typepad.com/the_ubiquitous_librarian/2007/09/shifting-my-foc.html.
- Matysek, A. (2020). Narzędzia projektantów produktów cyfrowych. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 116(2), 96-113.
- Nielsen, J. (2017). A 100-Year View of User Experience. *Nielsen Norman Group*. <https://www.nngroup.com/articles/100-years-ux/>.
- Pernice, K., Gibbons, S., Moran, K., & Whinton, K. (2021). The 6 Levels of UX Maturity. *Nielsen Norman Group*. <https://www.nngroup.com/articles/ux-maturity-model/>.
- Piotrowski, D.M. (2023, styczeń 9). *Badania użyteczności w Bibliotece UMK [Osobista komunikacja]*.
- Piotrowski, D.M., & Marczak, G. (2018). Migracja otwartoźródłowego systemu Liferay Portal w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu – Studium przypadku. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 10 (2 (19)), 111-134. <https://doi.org/10.12775/TSB.2017.020>.
- Po drugiej stronie lustra: AI, UX i UI w bibliotekach. (2019). *Małopolskie Forum Bibliotek*. <https://mfb.confer.uj.edu.pl/program>.
- Priestner, A. (2017). Approaching Maturity? UX Adoption in Libraries. W *User Experience in Libraries: Yearbook 2017*, ed. Andy Priestner, Cambridge, pp. 1-8.
- Priestner, A., & Borg, M. (2016). Uncovering complexity and detail. W *User Experience in Libraries: Applying ethnography and human-centred design*. Routledge.
- Schmidt, A. (2010). New Column Launch: The User Experience. *The Library Journal*. <https://www.libraryjournal.com/story/new-column-launch-the-user-experience>.
- Schmidt, A., & Etches, A. (2012). *User Experience (UX) Design for Libraries*. Facet.
- Stull, E. (2018). *Ux fundamentals for non-ux professionals: User experience principles for managers, writers, designers, and developers*. Springer Science+Business Media.
- Tomaszczyk, J., & Matysek, A. (2020). IA, UX, UID, IxD: analiza terminów i pojęć. *Zagadnienia Informacji Naukowej*, 58(1), 121-143.
- Walker, C. (2010). A user experience primer. *Feliciter*, 56(5).
- Weave: Journal Of Library User Experience*. (2022). <https://journals.publishing.umich.edu/weaveux/>.
- Wolańska, A. (2018). Metoda etnograficzna i UX usability testing w badaniach użytkowników bibliotek. Badania jakościowe kontra kult statystyki. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Folia 257. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, 16, 220-235.
- Wolańska, A. (2020). Usłyszeć niewypowiedziane. Dostrzec niewidoczne. Techniki UX (User experience) w badaniach użytkowników bibliotek. Szanse i perspektywy. *Przegląd Biblioteczny*, 88(1), 50-64. <https://doi.org/10.36702/pb.743>.
- Wójcik, M. (2016). Ekonomia doświadczeń a usługi informacyjne. *Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy*, 44(2), 101-111.
- Wójcik, M. (2018). Library user experience czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece. *Przegląd Biblioteczny*, 3, 392-402.

Young, S.W.H., Chao, Z., & Chandler, A. (2020). User Experience Methods and Maturity in Academic Libraries. *Information Technology and Libraries*, 39(1). <https://doi.org/10.6017/ital.v39i1.11787>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 24 marca 2023 r.

BOŻENA JASKOWSKA
Institute of Information Sciences
Pedagogical University in Cracow
e-mail: bozena.jaskowska@up.krakow.pl
ORCID 0000-0002-7484-3161

UX LIBRARIAN – A NEW SPECIALIZATION IN THE PROFESSION?

KEYWORDS: UX librarian. UX librarianship. Library user experience. LUX. Users. User experience

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The author introduces a new branch of librarian profession which deals with user experience (UX) and UX-focused service design, reflecting on the development of this phenomenon in Polish librarianship. She discusses the development of this specialization in foreign libraries, the responsibilities of UX librarians (with reference to their place in the organizational structure), and the cultural organizational maturity of academic libraries as regards UX-focused service design. **Methods** – The author used literature analysis to define the profession of UX librarian and describe UX-oriented practices in academic libraries. The description of the phenomenon in Polish libraries was based on in-depth interviews with selected library directors as well as two case studies. **Conclusions** – Actions taken by UX librarians to improve user experience may contribute to the improvement of the quality and efficiency of library services. They apply both to the physical and digital library space. The implementation of UX projects in libraries requires the involvement of the entire library team (including the management) and is authorized in the library organizational structure in many different ways. Polish academic libraries are aware of the need for research on this subject and can boast some examples of successfully implemented projects based on UX techniques.

KRYSTYNA HUDZIK

Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: krystyna.kwapisiewicz-hudzik@mail.umcs.pl
ORCID 0000-0002-1449828X

FILOZOFIA BIBLIOTEKI – METANARRACJE I TOŻSAMOŚCI

Zawsze wyobrażałem sobie raj jako swego rodzaju bibliotekę
Jorge Luis Borges

Krystyna Hudzik, dr, pracuje w Katedrze Informatologii, Bibliologii i Edukacji Medialnej w Instytucie Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS w Lublinie. Jej zainteresowania badawcze obejmują zarządzanie biblioteką akademicką, biblioteki naukowe w Niemczech, organizację i zarządzanie informacją, komunikację naukową, public relations. Autorka książki *Biblioteki uniwersyteckie w Niemczech w epoce cyfrowej: ciągłość i zmiana*. Warszawa 2017.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteka – filozofia. Biblioteka – metanarracje. Biblioteka – tożsamość. Biblioteka – wiedza i pamięć. Biblioteka uniwersalna. Biblioteka otwarta.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Artykuł dotyczy refleksji filozoficznej w badaniach nad biblioteką. Jego celem jest nakreślenie pola problemowego rozważań z zakresu filozofii biblioteki – czym jest lub miałby być taki obszar wiedzy? Próbę odpowiedzi na to pytanie wyznacza siedem części tekstu. Pierwsza zawiera krótką charakterystykę metodologiczną i teoretycznopoziomą tematu. Trzy kolejne zajmują się metanarracjami o bibliotece odczytanymi przez historyczno-

filozoficzne metafory wieży, labiryntu i kłacza. Część piąta dotyczy koncepcji biblioteki uniwersalnej zdefiniowanej jako instytucja gromadząca całość ludzkiej wiedzy i pamięci kulturowej. Kolejna część traktuje o idei i tożsamości biblioteki w otoczeniu cyfrowym. Ostatnia, siódma część, dotyczy znaczenia współczesnej biblioteki w projekcie edukacji krytycznej. **Metody badań** – Analiza treści tekstów zawartych w publikacjach z zakresu bibliotekarstwa, filozofii oraz literatury pięknej i eseistyki naukowej. **Wyniki i wnioski** – Zaproponowane w artykule ujęcie filozofii biblioteki pozwala wyróżnić w niej trzy pola problemowe. Pierwsze, ma charakter historyczno-ideowy i postrzega filozofię biblioteki jako integralną część rozważań z zakresu filozofii nauki i filozofii kultury. Drugie pole badawcze, dotyczy biblioteki jako instytucji społecznej i jej znaczenia w transmisji wiedzy, wzorów kulturowych, pamięci, tradycji i tożsamości grupowej (etnicznej, politycznej, zawodowej lub innej). Trzecie pole problemowe – skorelowane z drugim – dotyczy roli biblioteki w procesie krytycznego kształcenia w odniesieniu do społeczeństwa informacyjnego i mediatyzacji komunikacji społecznej.

WSTĘP

Celem artykułu jest nakreślenie pola problemowego rozważań z zakresu filozofii biblioteki. Czym jest lub miałby być taki obszar wiedzy? Próba odpowiedzi na to pytanie wyznacza siedem części niniejszego tekstu. Pierwsza, zawiera krótką charakterystykę problemów natury metodologicznej i teoretycznopoznawczej. Trzy kolejne, zajmują się tytułowymi metanarracjami o bibliotece, wielkimi opowieściami odczytanymi przez historyczno-filozoficzne koncepcje/idee/metafory wieży, labiryntu, kłacza i otwartości. Następne trzy części, poświęcone są wybranym polom problemowym filozofii biblioteki. Piąta – omawia koncepcję biblioteki uniwersalnej, instytucji społecznie zdefiniowanej jako magazyn całości ludzkiej wiedzy oraz pamięci kulturowej. Część szósta, traktuje o idei i tożsamości biblioteki w otoczeniu cyfrowym. Ostatnia, siódma część, dotyczy znaczenia współczesnej biblioteki w projekcie edukacji krytycznej.

Biblioteki są instytucjami kultury o historycznie ukształtowanej tożsamości, posiadają bogate doświadczenie i wypracowane standardy organizacji pracy, a ich działalność stanowi przedmiot badań naukowych (Zybert, 2019, s. 164-189). Teoretycznymi i praktycznymi problemami bibliotek oraz ich funkcjami w obszarze informacji, kultury, edukacji i komunikacji społecznej zajmuje się bibliotekoznawstwo. Teoria i metodologia badań bibliotekoznawczych wykształciła się w kontekście i pod wpływem wielu innych dyscyplin, a najbliższe relacje łączą je z nauką o książce i nauką o informacji. Nie podejmując szczegółowych rozważań nad wielodyscyplinarnością bibliotekoznawstwa, ograniczymy się tylko do jego formalnego usytuowania w klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych w Polsce – wcześniej należało do dziedziny nauk humanistycznych – do dyscypliny bibliologia i informatologia (Uchwała, 2010),

natomiast aktualnie jest zaliczane do dziedziny nauk społecznych, a w jej ramach do dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach (Rozporządzenie, 2022). Ta ostatnia traktuje media drukowane i cyfrowe jako formy komunikacji społecznej.

W literaturze polskiej okresu minionej (ponad) dekady zagadnienie *library philosophy* podjęła Agnieszka Łusznak w artykule zawierającym historyczny zarys jej narodzin w latach 20. XX w. w Stanach Zjednoczonych oraz analizę znaczenia terminu „filozofia” w polskich tekstach z zakresu bibliotekarstwa (Łusznak, 2011). Stwierdziła, że amerykańscy autorzy prezentują dwa odmienne punkty widzenia na temat *library philosophy* – jedni negują potrzebę jej istnienia, inni zaś optują za koniecznością jej rozwoju. Filozofia ma być potrzebna w bibliotekarstwie z uwagi na: jej zdolności wyważania proporcji między teorią a praktyką (co sprawia bibliotekarstwu spory problem); skupienie się na humanistycznych aspektach zawodu; naukę krytycznego myślenia; przygotowanie bibliotekarzy do zmian; pozytywny wpływ na zasady tworzonych kodeksów etyki bibliotekarskiej (Łusznak, 2011, s. 89). Termin *library philosophy*, tłumaczony przez Łusznak jako „filozofia biblioteczna”, nie znalazł jednak szerszego rezonansu w rodzimej literaturze przedmiotu – z podobnym niepowodzeniem musiałyby się spotkać propozycje terminologiczne takie, jak np. filozofia filmowa. W nurt rozważań z filozofią w tle wpisuje się także książka Tomasza Kruszewskiego poświęcona przestrzeniom biblioteki w aspektach symbolicznej, fizycznej i społecznej jej obecności (Kruszewski, 2012). Autor wprowadził zestawienie dwóch rodzajów zasobów bibliotecznych wzajemnie się przenikających – materia i duch oraz byt i kultura – przyjmując je jako główne założenie badawcze; zaproponował nowatorskie ujęcie biblioteki jako systemu znaków w świecie kultury symbolicznej. W zakończeniu zatytułowanym „W stronę teorii uniwersum biblioteki” zawarł przekonanie o istnieniu uniwersalnej idei biblioteki (Kruszewski, 2012, s. 7, 481-488). W jednym ze swoich późniejszych artykułów Kruszewski podjął kwestię przemian w symbolice biblioteki zawartej w jej warstwie organizacyjnej i architektonicznej. Dokonał ciekawej analizy znaczenia pojęcia wertykalności i symbolu wieży w projektach budynków bibliotecznych w perspektywie historycznej (Kruszewski, 2016).

Przegląd literatury warto podsumować wynikami wyszukiwania w bazie LISTA, które wykazują liczne publikacje dotyczące relacji między nauką o bibliotece i informacji (ang. *library and information science* – LIS) a niektórymi kierunkami filozofii, takimi jak neopragmatyzm, fenomenologia, hermeneutyka, czy poststrukturalizm. Wśród nich jest także wiele artykułów na temat teorii bibliotekarstwa oraz ogólnie i holistycznie ujmowanej działalności bibliotek określonej jako *philosophy*. Inaczej rzecz ma się z informacją – tu literatura dotycząca filozofii informacji sięga kilku tysięcy artykułów i książek.

UWAGI METODOLOGICZNE I TEORIOPOZNAWCZE

W celu określenia metod przeprowadzonych badań przyjęto założenie, że istnieją dwa sposoby i dwie tradycje rozumienia i uprawiania filozofii biblioteki. Niniejsze rozważania mieszczą się w drugim z poniżej omówionych. Zaczniemy od pierwszego. To, co nazywa się – lub można nazwać – filozofią biblioteki to dział lub kierunek filozofii nauki, której współcześnie integralną częścią jest filozofia informacji. W tradycji anglosaskiej obejmuje ją *library and information science*, która według Luciano Floridi ma być stosowaną filozofią informacji. Badania nad teoretycznymi podstawami i statusem akademickim tej dyscypliny datują się od lat 30. XX w., od kiedy powstała Chicago Graduate Library School (Floridi, 2002, s. 47). LIS ma traktować przedmiot swoich badań w sposób normatywny, wychodzić poza podejście czysto deskryptywne, przyjmując, że: „Biblioteka jest miejscem, gdzie potrzeby i wartości edukacyjne i komunikacyjne są realizowane, wspierane i zaspokajane, gdzie treści są oceniane i selekcionowane dla publiczności, oraz gdzie praktyki takie jak przykładowo katalogowanie są dalekie od bycia neutralnymi, wolnymi od wartościowania aktywnościami” (Floridi, 2002, s. 39). Badania nad tak zdefiniowaną biblioteką mają ujawnić cechy i właściwości służące lepszemu zrozumieniu związków informacji z biblioteką oraz istniejącymi praktykami bibliotecznymi. Filozofia informacji ma być podstawą teoretyczną LIS, która „zapewnia systematyczne zrozumienie podstawowych pojęć związanych z bibliotekoznawstwem i nauką o informacji poprzez badanie natury, wartości i celów praktyk w bibliotekarstwie” (Floridi, 2002, s. 47-48).

Drugi ze wspomnianych sposobów i tradycji uprawiania filozofii biblioteki, których próba syntetycznego ujęcia została zaproponowana w tym artykule, traktuje ją jako dział nauk humanistycznych lub też nauk o kulturze, podobnie jak to jest w przypadku filozofii teatru, filmu czy architektury. Zajmuje się biblioteką jako faktem kulturowym, który pojawia się w jego różnych historycznych, społecznych, ekonomicznych i technologicznych kontekstach i uwarunkowaniach. Metodologicznie rzecz biorąc, mamy tu do czynienia zwykle z filozofią *implicite* (analogicznie do „estetyki *implicite*”, pojęcia wprowadzonego przez Władysława Tatarkiewicza w I t. *Historii estetyki*), zawartą w różnego rodzaju piśmiennictwie, w tekstach filozofów, pisarzy, bibliotekarzy, bibliologów czy historyków książki, przy okazji omawiania innych zagadnień. Filozofię tę tworzą pojęcia i idee, które mają potencjał heurystyczny i mogą spełniać rolę konceptualnych ram do analizy i interpretacji – nurt hermeneutyczny – znaczeń, funkcji, struktury i dynamiki zmian biblioteki. Trudno o precyzyjne rozróżnienie między filozofią biblioteki *implicite* a *explicite*, czyli tą, która wprost zajmuje się biblioteką, jest gałęzią filozofii świadomej swo-

ich metod i celów poznawczych. Tę ostatnią wiąże się na ogół z nazwiskiem Umberta Eco i całym szeregiem jego akolitów (takich jak w niniejszym tekście np. Lorenz Engel), ale także w ogóle z poststrukturalizmem (do którego zalicza się m.in. Michela Foucaulta, Jean-François Lyotarda, Gilles’a Deleuze’a czy Jacques’a Derridę), który przewartościował rozumienie języka i całej sfery ludzkiej komunikacji, ukazując, że znaczenia znaków powstają w procesie rozproszenia, nigdy nie są stabilne – przeciw metafizyce – przywiązane do rzeczy i że dlatego sfera ta nie dzieli się według binarnych opozycji typu centrum vs. peryferie, ale także: naukowe vs. potoczne, filozoficzne vs. literackie, realistyczne vs. fikcyjne. Metafora wieży stosowana tradycyjnie do biblioteki z konstrukcji wertykalnej zamienia się w rezultacie w horyzontalną, z funkcjonalnej w labiryntową, z centrum informacji w punkt węzłowy sieci itd.

Przedmiotem naszych rozważań jest biblioteka jako określony byt mający dwa wymiary – fizyczny i symboliczny (semiotyczny). Ten pierwszy stanowią materialne atrybuty utrwalające od wieków tożsamość biblioteki – są nimi zbiory i przestrzeń fizyczna (budynki, architektura). To one umożliwiają realizację celów, treści i form działania biblioteki, czyli tego wszystkiego, co stanowi jej konceptualną ramę i co świadczy o tym, jak ona sama siebie rozumie, postrzega, definiuje i opisuje. Bogate, cenne historyczne zbiory stanowią tradycyjnie o znaczeniu i wyjątkowości biblioteki, dlatego zawsze zależało jej na ich posiadaniu. Konceptualna rama jest przedmiotem semiotycznym, to znaczy takim zestawem cech wyrażonym określeniem „biblioteka, które dana kultura uznaje na podstawie ogólnej zgody i rejestruje w swojej encyklopedii” (Eco, 2019, s. 204). Chodzi o takie cechy biblioteki utrwalone w wyobraźni społecznej – związane z jej codziennym funkcjonowaniem i oddziaływaniem w określonych warunkach historycznych – które umożliwiają jej rozpoznanie i nie podlegają zmianom w (względnie) dłuższym okresie czasu. Cechy wyrażone przez słowo „biblioteka” stają się diagnostyczne w zależności od kontekstu – pozwalają zaistnieć bibliotece (określonym bytom fizycznym) jako magazynowi ludzkiej wiedzy i pamięci (świątynia mądrości), zapewniającemu trwanie tego, co łączy kolejno nawarstwiającego się pokolenia ludzkości, zaspokajającemu ludzkie pragnienie porządku świata oraz marzenia o uniwersalnej bibliotece gromadzącej w jednym miejscu całość dotychczasowej wiedzy.

W czasach tak głębokich zmian kulturowych, jakich obecnie doświadczamy pod wpływem technologii cyfrowych, niewątpliwie potrzebny jest ogólny namysł nad istotą biblioteki i książki w ogóle – jej osobliwym statusem ontologicznym, polegającym na tym, że nie jest ona tylko przedmiotem fizycznym, lecz także pojęciem rozmaicie pojmowanym w zależności od kultur, miejsc i okresów historycznych. Zatem punktem odniesienia tego rodzaju namysłu jest sama idea biblioteki, obejmująca biblioteki róż-

nych typów niezależnie od czasu i miejsca ich funkcjonowania, zaczynając od Biblioteki Aleksandryjskiej, największej biblioteki świata starożytnego, która do dziś służy nam jako wzorzec, archetyp biblioteki w ogóle, dalej poprzez biblioteki klasztorne, książęce, królewskie, państwowe, publiczne, prywatne, uniwersalne, narodowe, uniwersyteckie, szkolne, po współczesne biblioteki cyfrowe i Internet. Tę szeroką perspektywę chronologiczną i globalną oddaje tytuł jednej z wystaw zorganizowanych w 2012 r. przez Niemieckie Muzeum Książki i Pisma w Niemieckiej Bibliotece Narodowej w Lipsku zatytułowanej „Znaki – książki – sieci: od pisma klinowego do kodu binarnego” (Zeichen, 2012). Tytuł wystawy wyraźnie akcentuje trzy najważniejsze wynalazki w historii mediów: pismo – druk – cyfrowe sieci, dzięki którym od ponad pięciu tysięcy lat człowiek rejestruje i komunikuje swoją wiedzę o świecie oraz przekazuje ją następnym pokoleniom. Wiedzę tę, zapisaną na różnych nośnikach, biblioteki gromadzą, katalogują, przechowują i udostępniają. Tym samym pełnią one funkcje zachowania dziedzictwa kulturowego ludzkości i dlatego wraz z archiwami i muzeami są nazywane instytucjami pamięci.

Proponowane tu spojrzenie na bibliotekę wpisuje się w jej swoistą – filozoficzną – metateorię, która posługuje się hermeneutycznymi wglądami w związane z nią archetypiczne wyobrażenia, wymykające się myśli racjonalnej i dwuwartościowej – prawda/fałsz – logice. Wyobrażenia archetypiczna wyraża się w języku metafor i symboli. Są one składnikiem tytułowych metanarracji – pojęcia, którego wprowadzenie do humanistyki przypisuje się francuskiemu filozofowi Jean-François Lyotardowi. W swojej głośnej książce z 1979 r. pt. *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*, użył on tego pojęcia na oznaczenie wielkich opowieści, czyli oświeceniowych teorii racjonalnego podmiotu, jednostkowego i zbiorowego, aktywnego zarówno w teorii, jak i w praktyce (eksperti w poszczególnych dziedzinach wiedzy), który odkrywa obiektywne prawdy na temat moralności, gospodarki, społeczeństwa czy polityki. Przykładami wielkich narracji w kulturze Zachodu są idee i doktryny takie jak: demokracja, liberalizm, wolny rynek, społeczeństwo klasowe, marksizm, indywidualizm czy pozytywizm. Prawdy te miały – według Lyotarda – nadawać kulturze charakter pozornej jedności. Wiedza ta dawała podstawy, fundamenty, oparcie dla instytucji nowoczesnego społeczeństwa. Przedstawiała hierarchiczną strukturę ludzkiego poznania, a wraz z nią i świata samego. Teraz – dalej za autorem raportu – ta struktura uległa rozbiciu. Upadła wiara w wielkie narracje – idea nowoczesności wyczerpała się. Ludzie pogodzili się z tym, że nie poznają w sposób absolutny i nie posiadają niepodzielnej władzy nad sobą i otoczeniem. Wiedzę należy rozumieć szeroko – stanowi ona nie tylko zbiór wypowiedzi denotujących, lecz także umiejętności praktycznych i życiowych, zdolności postrzegawczych itd. „Chodzi tu zatem o kompetencję wykraczającą poza orzekanie i stosowanie jedyne-

go kryterium prawdy, obejmującą również kryteria skuteczności (ocena techniczna), sprawiedliwości i (lub) szczęścia (mądrość etyczna), piękna dźwiękowego i kolorystycznego (wrażliwość słuchowa, wizualna), itd.” (Lyotard, 1997, s. 68).

Postmodernistycznie rozumiana wiedza, oznaczająca nie tylko twierdzenia, lecz także praktyki społeczne, kompetencje, zdolności postrzegawcze, ukrywa się także pod metaforycznymi konceptualizacjami biblioteki. Zawsze były to wielkie opowieści na miarę kultury, z której czerpały swoje źródła – języki i wyobraźnię. Nigdy – w znanej nam historii – nie tworzyły hierarchicznej struktury. Nie tworzyły, ponieważ nigdy nie były naukowo – by tak rzec – zdyscyplinowane, nie miały ambicji odkrywania uniwersalnych, obiektywnych prawd. W interesującej nas tutaj refleksji filozoficznej i literackiej metafory są nie tylko językowym środkiem stylistycznym, lecz także skutecznym sposobem poznawania rzeczywistości, której ujęcie nie byłoby pełne – byłoby właściwie niemożliwe – gdyby nie zastosowano porównań, interpretacji czy przenośni. Swobodna gra skojarzeń i oryginalność porównań z bardzo różnymi zjawiskami daje metaforom nawet pewną przewagę nad precyzyjnymi, ale „suchymi” określeniami stosowanymi w dyskursie naukowym (Hetmański, 2015, s. 42-60). Zastosowanie metafor w celach eksplanacyjnych w naukach społecznych wyznacza punkt zwrotny w ich najnowszej historii – mówi się w związku z tym o „zwrocie interpretacyjnym” – ale prowadzi też do destabilizacji gatunków wypowiedzi naukowych. Badacze nauk społecznych, którzy zdołali wyzwolić się od postępowania według reguł ścisłości narzuconych przez nauki matematyczno-przyrodnicze, korzystają z analiz modelowo realizowanych w obszarze humanistyki, tworząc w rezultacie formuły myśli społecznej określane czasem jako „zmacone gatunki” (Geertz, 2005, s. 29-44). Jako przykłady wpisania się języka metaforycznego do opisu i wyjaśniania zjawisk w obszarze nauki o informacji można wymienić głośne metafory świata jako „globalnej wioski”, mediów jako „przedłużań zmysłów”, cywilizacji druku jako „galaktyki Gutenberga”, czy informacji jako „bomby megabitowej” lub po prostu „bomby informacyjnej”, do tego dochodzą – w kontekście biblioteki – pojęcia wieży, labiryntu, kłacza, oceanu lub nawigacji (Lem, 1964; McLuhan, 2001; Virilio, 2006).

BIBLIOTEKA UNIWERSUM I WIEŻA

Jednym z fundamentalnych tekstów dla „zwrotu interpretacyjnego” w ramach nauki o mediach, prefiguracją jej „zmaconego gatunku” i rządzących tym gatunkiem wyobraźni, języka i metafor, jest opowiadanie z 1941 r. *Biblioteka Babel* Jorge Luisa Borgesa (1899-1986), znakomitego pisarza i wieloletniego dyrektora Biblioteki Narodowej Argentyny. Opowiadanie zaczyna się tak: „Wszechświat (który inni nazywają Biblioteką) skła-

da się z nieokreślonej, i być może nieskończonej, liczby sześciobocznych galerii...". Oto definicja Borgesa: „Biblioteka jest kulą, której dokładnym środkiem jest jakikolwiek sześciobok i której obwód jest nieosiągalny” (Borges, 1978, s. 68). Biblioteka według Borgesa jest więc stworzona na obraz i podobieństwo wszechświata – sama jest uniwersum. Ma zatem boskie atrybuty. Jednym z nich jest wszechwiedza – biblioteka zawiera wszystkie struktury słowne, wszystkie warianty, możliwości powiązań, jakie mogą zachodzić pomiędzy dwudziestoma pięcioma literami alfabetu. W takim bycie zawiera się uzasadnienie wszechświata, usprawiedliwienie każdej rzeczy, każdej ludzkiej myśli i każdego ludzkiego czynu. Biblioteka jest niczym Absolut doskonała, kompletna, istnieje *ab aeterno* – od zawsze – jest więc wieczna, łacinnicy nazwaliby ją dlatego *bibliotheca perennis*. Opowiadanie Borgesa jest efektem pomieszania wyobraźni i języka biblijnego z teologicznym – zarówno chrześcijańskim, jak i judaistycznym. Teologia i herezja w jednym. Teologia, ponieważ jedna z najgłośniejszych definicji Boga w średniowieczu pochodzi od francuskiego filozofa Alaina z Lille (1128-1202) i brzmi: „Bóg jest intelektualnie poznawalną sferą, której ośrodek znajduje się wszędzie a obwód nigdzie” (Gilson, 1987, s. 161). Z kolei odwieczne pragnienie kabalistów wyraża nadzieję, że dzięki nieskończonej liczbie kombinacji skończonej liczby liter któregoś dnia ułoży się tajemne imię Boga. Imię Boga jest elementem mistyki, ezoterycznych praktyk rytualnych kabały – integralnej części judaizmu (zob. Abulafia, 2018, s. 55-58).

Model biblioteki Borgesa jest czysto fantastyczny i właściwie czytelnik zatracza w niej poczucie granicy między fikcją a rzeczywistością. Biblioteka skojarzona z uniwersum wiedzy, pojmowanym jako splatanie się cytatów i sklejanie się pojęć po to, aby wytworzyć wszystko to, co było i jest, ale także i to, co będzie i co może się wydarzyć. Taka idea Biblioteki Babel została sprzężona z filozoficzną ideą wielości możliwych światów. Powstają książki, w których łączy się wizje Borgesa z filozofią postanalityczną. Jednym z jej przedstawicieli jest amerykański filozof Nelson Goodman, zajmujący się metafizyką i filozofią sztuki – pisze on m.in. tak: „Jesteśmy ograniczeni do sposobów opisywania tego, co opisywane. Nasz wszechświat składa się, że tak powiem, z tych sposobów, a nie ze świata lub światów” (Goodman, 1995, s. 328). Te możliwe światy to więc języki, dyskursy – praktyki, sposoby mówienia i działania – tworzenia świata. Imię Boga – Jahwe, Elohim – rozciąga się na język – jest wyrazem mocy, która tym razem odnosi się do człowieka, zdolnego panować nad materią.

Biblijna wieża Babel w Księdze Rodzaju symbolizuje zarówno pewną jedność gatunku ludzkiego, mówiącego tym samym językiem, jak również i to, co go dzieli, konfliktuje ze sobą – ludzką pychę – wierzchołek wieży ma przecież sięgać nieba. Zapewne dlatego nigdy też nie została do końca wybudowana. Bóg w obawie przed nadmiernymi ambicjami lu-

dzi i ich odejściem od Jego praw, dokonał pomieszczenia języków, co stało się przyczyną nieszczęść, przeżywanych przez ludzkość w odosobnieniu, rozproszeniu i wzajemnym niezrozumieniu.

Symbolika wieży inspiruje nie tylko literackie skojarzenia, lecz także rozważania naukowe. Wieża to medium, które kształtuje nasze zdolności postrzegawcze, jest ich jakby przedłużeniem i wzmocnieniem. Zdumiewające są zależności, jakie zachodzą między nią a biblioteką – obydwie te konstrukcje konceptualno-architektoniczne tworzą dziwną, lecz ciekawą jedność, jak zauważa dziś Lorenz Engell, filozof mediów z Uniwersytetu Bauhaus. Wpada on na tę myśl w trakcie zwiedzania barokowej wieży wypełnionej książkami, która stanowi najstarszą część Biblioteki Księżnej Anny Amalii w Weimarze (Engell, 2020, s. 174, 178). Mityczną wieżę Babel, największą wieżę świata antycznego, latarnię morską Faros w pobliżu Aleksandrii, wieże średniowiecznych katedr, wszystkie łączyło to, że jako wertykalne budowle miały być widoczne z daleka, promieniować i emanować na tych, a zatem i przyciągać tych, którzy im się przyglądali. W wieży stanowiącej część murów obronnych zamku umieścił swoją bibliotekę i pracownię Michel de Montaigne (1533-1592), francuski filozof i humanista. Wzdłuż jej ścian ustawił swój księgozbiór liczący ponad tysiąc dzieł i zaliczany do najbogatszych prywatnych księgozbiorów tamtych czasów. Wieże z małymi oknami kojarzą się z budowlą, która odgradza nas od świata realnego, daje spokój, pewność, bezpieczeństwo, sprzyja kontemplacji i koncentracji. To przestrzeń, gdzie dzieła z niebytu – uwięzienia w milczących, ściśniętych oprawą kartkach – na nowo powracają do życia w lekturze, której echa mogą roznosić się daleko jak okiem sięgnąć.

Wieża służy do patrzenia i zobaczenia czegoś w oddali. Rzut oka z wieży daje ogłąd przedmiotu wyraźniejszy, niż ten postrzegany z poziomu ziemi, umożliwia widzenie dalej. A jeśli weźmiemy lornetkę lub lunetę, zasięg widzenia stanie się jeszcze większy. Obserwacje z wieży do dziś wiążą się z doświadczeniem horyzontu i maksymalnej perspektywy. Wieża daje nie tylko punkt i perspektywę widzenia, lecz także stwarza możliwość zdobywania kompetencji i umiejętności precyzyjnego lokalizowania w przestrzeni pewnych obiektów, możliwie najbardziej wiarygodnego wglądu w nie i pogłąd na ich temat. Jest jak latarnia morska i drogowskaz, sama widoczna z daleka stanowi punkt orientacji dla innych, instrument nawigacji po otwartej przestrzeni. Metafora wieży pozwala dziś Engellowi potraktować pismo, książkę i bibliotekę jako media wizualne, optocentryczne, angażujące oczy i zmysł wzroku, oraz zrozumieć, że ich percepcja wiąże się z myśleniem linearnym, opartym na hierarchicznym porządku znaczeń i generującym hierarchiczny porządek wiedzy. Metaforyczne poszerzenie pojęcia wieży poza konstrukcje architektoniczne, zwraca uwagę na to, jak myślimy, jak postrzegamy społeczne instytucje, jak to, co daje się czytać zmienia także sens tego, czym jest dla nas świat: dzięki wyobraże-

niu wieży rozciąga się on w nieskończoność, po sam horyzont. Coraz więcej o nim wiemy, coraz więcej praw nim rządzących znamy, coraz więcej w pościgu za wiedzą dystynkcji i rozróżnień czynimy: „Nie masz kresu w szukaniach; kres nasz jest na drugim świecie” zauważyła w tych warunkach Montaigne i zaraz tłumaczy, dlaczego tak rzeczy się mają: „Więcej jest roboty z tym, aby interpretować interpretacje niż samą rzecz; więcej książek o książkach niż o innych przedmiotach. Nic nie robimy, jeno głosujemy się wzajem. Wszędzie roi się od komentarzy: autorów zaś wielki niedostatek” (Montaigne, 2004, s. 804-805).

Przez okna prześwitów w wieży obronnej świat, już ten nowoczesny, nie biblijny, rozpościera się niczym tekst jak okiem sięgnąć – nieskończone uniwersum, w którym człowiek szpera i szuka, bez końca kręci się i wikała we własnej interpretacyjnej robocie. Tej wizji przeraził się rodak i poniekąd uczeń Montaigne’a, Kartezjusz, który niejako buntuje się przeciw „zaciemnianiu i grzebaniu rozumienia” (Montaigne, 2004, s. 804) w tej gmatwaninie komentarzy i chce powrócić do samych rzeczy. Do nich zaś nie mają prowadzić jakieś nieokreślone i mgliste interpretacje, oparte na poznaniu zmysłowym, lecz sam intelekt i jego ojczysty język matematyki, który ma jakoby ujmować rzeczy w sposób jasny i wyraźny, czarno na białym, tak jak litery wydrukowane na kartach książek. Wszystko, co ujmują jasno i wyraźnie musi być koniecznie prawdziwe (Kartezjusz, 2010, s. 74) – powiada autor *Medytacji o pierwszej filozofii*. Jego świat także rozciąga się w nieskończoność, jest niehierarchiczny, i tym różni się od montaigne’owskiego, że nie ma już jakości, utracił smaki, zapachy i uroki tajemnicy.

LABIRYNT I KŁĄCZE – MODELOWE STRUKTURY BIBLIOTEKI I ŚWIATA

Powróćmy do wyobraźni i metaforyki Borgesa, która stała się niezwykle inspirująca dla filozoficznej refleksji nad biblioteką i kulturą ponowoczesną w ogóle. Nawiązywał do niej U. Eco (1932-2016) m.in. w swoim eseju *O bibliotece* (1981) oraz w powieści *Imię róży* (1980). Ta ostatnia stanowi jedną z najlepszych ilustracji *gatunku zmaconego*, żeby raz jeszcze przywołać pojęcie Cliforda Geerta – tekstu zakodowanego w kilku konwencjach gatunkowych: powieść, kryminał historyczny, traktat filozoficzny i teologiczny. Biblioteka ma kształt/formę „przestrzeni absolutnej”, czyli niczym nieograniczonej, żadnym stałym punktem orientacyjnym. Tym właśnie charakteryzuje się labirynt, w który w opowiadaniu Borgesa układają się sześcioboczne sale i szafy. Labirynt staje się w drugiej połowie XX w. modelem ponowoczesnego świata w jego wersji online i offline, tworzonej w nim – tam i tu – literatury, nauki, sztuki i polityki. Borges, tak twierdzi Eco, wyprzedza epokę cyfrowej hipertekstualności. Pokazuje,

że biblioteka jest hipertekstem – percepcja którejkolwiek zawartej w niej książki polega bowiem na wędrowaniu, przemieszczaniu się nie tylko między jej dowolnymi fragmentami, lecz także między nią a dowolnym fragmentem dowolnej innej książki. Takie możliwości stwarza nam dziś World Wide Web – nieznana oczywiście ani Borgesowi, ani autorowi *Imienia róży* w trakcie jej pisania. Hipertekst w środowisku cyfrowym ma trzy znaczenia i oznacza: a) multimedialny i anarchiczny system międzytekstowych odsyłaczy, pozbawiony przestrzennych granic; b) dane wyposażone w powiązania do słów kluczowych, pozwalające na niesekwencyjne przeglądanie informacji; c) program do tworzenia i wyszukiwania odsyłaczy.

Czy rzeczywiście jednak możemy doświadczyć hipertekstualności także offline? Wyobraźmy sobie piętro magazynowe wielkiej biblioteki – w powietrzu unosi się zapach pożółkłego papieru i drukarskiej farby, jesteśmy tam nocą, sami wśród wielu tysięcy książek. Otacza nas półmrok, zagubieni wśród podobnych do siebie regałów, których początku ani końca nie widzimy... Zafiksowani w czytaniu tytułów i przeglądaniu wybranych na chybił trafił tomów, wpadamy na olśniewającą myśl, że książka nie jest bytem samoistnym, ale relacją, osią nieskończenie wielu powiązań z innymi książkami. Eco powiada, że książki mówią o książkach. Jeśli tak jest, to każda, którą z pasją bierzemy do ręki, musi pozostawić w nas na zawsze pewien ślad – a wraz z nami i dzięki nam w całej ludzkiej kulturze. Jeśli tak naprawdę jest, to czytanie i pisanie ma sens.

Dla wymienionych znaczeń hipertekstu wizje Borgesa i Eco posłużyły jako kulturowe ramy wyjaśniające specyfikę świata określanego na przełomie wieków XX i XXI – za przywołanym tu wcześniej Lyotardem – jako ponowoczesny lub postmodernistyczny. Nie tylko zresztą one. Przykładem innej takiej ramy – mentalnej konstrukcji, metafory – nieco bardziej radykalnej w swej wymowie od pojęcia labiryntu stało się także pojęcie kłącza. Kłącze (łac. *rhizoma*, fr. *rhizome*), jak wyjaśniają autorzy *Tysiąca plateau* (1980) – Gilles Deleuze i Felix Guattari – struktura perzu czy chwastów – charakteryzuje się łącznością i heterogenicznością: „kłącze może i musi w dowolnym punkcie połączyć się z jakimkolwiek punktem innego kłącza [...] w kłączu żaden ze śladów nie odsyła w sposób konieczny do śladu językowego, wszelkiego rodzaju ogniwa semiotyczne są tu połączone z bardzo różnymi sposobami kodowania, ogniwami biologicznymi, politycznymi, ekonomicznymi itp., wprowadzając do gry nie tylko zróżnicowane ustroje znakowe, ale i różnorakie stany rzeczy” (Deleuze, Guattari, 2015, s. 7).

W tych warunkach nie ma szans na jasne i wyraźne postrzeganie świata, tak samo jak i na czyste – niezmaćcone – gatunki wypowiedzi na jego temat: filozoficzne, literackie czy naukowe. Wszystkie ze sobą łączą się i tworzą hybrydy, wielogatunkowe formy, heterogeniczne teksty i style

życia. Według Deleuze'a i Guattariego filozofia tym różni się od nauki, że zajmuje się „płaszczyzną immanencji”, tzn. tego, co przypadkowe, ulotne, kruche, co powstaje i znika – filozofia ma nadawać temu spójność za pomocą pojęć; nauka natomiast wiąże się z „płaszczyzną odniesienia”, czyli z modelami teoretycznymi (inaczej: z transcendencją – tym, co poza doświadczeniem). Pojęcia filozoficzne według tych autorów – zwanych czasem poststrukturalistami lub postmodernistami – mają więc odnosić się do zdarzeń; pojęcia naukowe – do stanów rzeczy. I tak też jest w ich odczytaniu, np. powieści Franza Kafki – znajdują kłęczową strukturę jego świata, przestrzenną wyobraźnię: tylne drzwi, boczne pokoje, przyległość przestrzeni (zamiast hierarchicznego uporządkowania), przedłużające się w nieskończoność, ruchome, przemieszczone granice (Deleuze, Guattari, 2016).

Podobnie wygląda biblioteka i świat opisany przez Eco w *Imieniu róży* – jedno i drugie ma strukturę labiryntu (na co autor zwraca uwagę także w *Dopiskach na marginesie* tej powieści). Dyskursy teologiczno-filozoficzne w powieści są niejako przedłużeniem przestrzennego labiryntu biblioteki (który plastycznie został pokazany w filmowej ekranizacji powieści), przestrzeń domysłów jest także przestrzenią labiryntową, gdzie każda droga może krzyżować się z dowolną inną, a zagubiony w niej bohater zdany jest na przypadek, kiedy straci wątek, zerwie mu się nić Ariadny.

Znaczenie przypadku w korzystaniu ze zbiorów bibliotecznych Eco opisuje także w swoich tekstach naukowo-eseistycznych – na przykład na marginesie własnych doświadczeń czytelniczych w bibliotekach uniwersyteckich w Toronto i Yale: „Ten typ biblioteki jest na moją miarę, mogę zdecydować się na to, że spędzę w niej cały dzień, pogrążony w świętych rozkoszach: czytam sobie gazety, znoszę książki do baru, potem idę po inne, dokonuję odkryć; przeszedłem, żeby zająć się na przykład angielskim empiryzmem, zaczynam zaś tropić komentatorów Arystotelesa, myślę piętra, wchodzę do działu medycyny, który nie był moim celem, ale potem trafiam nagle na dzieła o Galenie, a więc z odniesieniami filozoficznymi. W tym sensie biblioteka staje się przygodą” (Eco, 1983, s. 31).

BIBLIOTEKA OTWARTA

Labirynt lub kłęcz jako model przestrzenny biblioteki służy także jako model myślenia według metody prób i błędów. Metoda ta została w filozofii nauki uprawomocniona przez Karla Raimunda Poppera (1902-1994) w jego głośnym dziele z pogranicza historii nauki i filozofii społecznej pt. *Spółczeństwo otwarte i jego wrogowie* (1945). Zasada metody naukowej polega według niego na gotowości uczenia się na błędach, zakłada możliwość wprowadzenia nauki do polityki, co warunkuje powstanie społeczeństwa otwartego, nastawionego na zmiany, na polepszenie ludzkiego

losu. Metoda ta stanowi przeciwieństwo utopijnego planowania według wiecznych, niezmiennych praw, będących podstawą do powstania społeczeństwa zamkniętego, czyli totalitarnego. Filozofowie tacy jak Platon, Hegel i Marks zostali z tego powodu uznani przez Poppera za wrogów społeczeństwa otwartego.

Kategoria „otwartości” nabrała szczególnego znaczenia nie tylko w teoriach naukowych, lecz także w praktykach społecznych i kulturowych drugiej połowy XX w. Jednym z jej największych promotorów był również Eco, wchodząc do świata humanistyki za pomocą swej książki pt. *Dzieło otwarte* (1962), w której przedstawił koncepcję semiotycznej analizy dzieła sztuki, a także wprowadzając (w eseju o bibliotece) do bibliotekoznawstwa pojęcie „biblioteki otwartej” (1981). Metafora ta zbliżyła badania nad książką i biblioteką do humanistyki, zmieniła narzędzia rozumienia instytucji społecznych – dotychczas, w podejściach formalistycznych i strukturalistycznych, pojmowanych jako pracujące maszyny – jako obszaru twórczości kulturowej, do opisu którego wykorzystywane są pojęcia gry, tekstu czy dramatu. Nauczyła traktować instytucje społeczne jako coś, co „daje się czytać” – i domaga się dlatego tłumaczy, mediatorów i interpretatorów.

Eco, miłośnik i bywalec bibliotek, znakomity znawca szczególnie bibliotek średniowiecznych, stworzył w ten sposób nową filozofię biblioteki, nowe spojrzenie na funkcjonowanie czytelnika i zbiorów. Mówiąc, że biblioteka ma być „na miarę człowieka”, zwracał uwagę na to, że jest otwarta na świat ludzkich interakcji i na potrzeby czytelnika, że ma mu ułatwiać korzystanie z własnych zbiorów, a nie utrudniać poprzez sztywne zasady biurokracji. Jednym z ważnych elementów takiej biblioteki jest organizacja otwartego dostępu do jak największej liczby zbiorów. Idąc dalej, ta sama idea otwartości leży u podstaw ruchu otwartego dostępu (ang. *Open Access*) na rzecz swobodnego korzystania z zasobów cyfrowych oraz rozwijania nowego otwartego modelu publikowania i komunikacji w nauce.

Do opisu, wyjaśniania i konstruowania tego typu praktyk służą pojęcia-metafory – to one uczą nas orientacji w otaczającym świecie, rozumienia i użytkowania nowych technologii medialnych, które dlatego właśnie są bytami hybrydowymi, heterogenicznymi, techno-kulturowymi, fizykalno-semiotycznymi. Metafory labiryntu i kłącza, w których jest miejsce na przypadek i zdarzenie (przypadkowe znalezienie książki, spotkanie, rozmowa...), inspirują i napędzają współczesne praktyki kulturowe, polityczne, artystyczne, w tym, co nas szczególnie interesuje, wyobraźnię dzisiejszych architektów i menedżerów bibliotek. W swojej argumentacji w *Tysiąc plateau* francuscy filozofowie posługują się alegorią książki i przy tworzeniu opozycji „struktura drzewa – struktura kłącza” zderzają dominującą dotychczas w kulturze „książkę-korzeń” z jej przeciwieństwem: „książką-kłaczem”. Co najważniejsze, w podejściu obu tych autorów nie

chodzi (tylko) o to, co książka oznacza, lecz także o to, z czym się łączy, z czym funkcjonuje, jaką „inną maszynę wciąga w grę”. Ów rizomatyczny otwarty system to nowy model literatury, sztuki i dyskursu politycznego, po który sięga się także na gruncie teorii hipertekstu i cybertekstu.

Powyższe rozważania dotyczyły biblioteki jako modelu uniwersum, czyli biblioteki będącej odzwierciedleniem struktury, organizacji i budowy świata. W tej refleksji mówimy nie o pojedynczej bibliotece, lecz o wszystkich bibliotekach świata i zadajemy pytanie o to, czy wiedza w nich zgromadzona posiada boski atrybut wszechwiedzy? I co miałyby to znaczyć? Nowoczesną metaforą ludzkiej wiedzy jest wieża symbolizująca jej wertykalną i hierarchiczną strukturę. Inne porównania stworzyła współczesna filozofia postmodernistyczna, zmieniając formę wertykalną na horyzontalną, poziomą, którą odzwierciedla dziś globalna sieć Internetu. Widać w niej, jak proces multiplikacji wiedzy polega na rozprzestrzenianiu się znaków, tekstów, książek. Najbardziej nośnymi metaforami struktury takiej wiedzy stały się labirynt i kłęczce.

BIBLIOTEKA UNIWERSALNA A PAMIĘĆ I WIEDZA

Pojęcie biblioteki uniwersalnej wyraża odwieczne marzenie ludzkości o tym, aby w jednym miejscu zgromadzić całość powstającej na świecie wiedzy, uporządkować ją, usystematyzować, chronić i przechowywać. Jej pierwowzorami są dwa wyobrażenia dzieł architektonicznych – wieża Babel i Biblioteka Aleksandryjska. Jak krótko powiada argentyński pisarz Alberto Manguel „oznaczają one wszystko to, czym my jesteśmy” (Manguel, 2007, s. 29). Obydwa bowiem symbolizują ludzkie pragnienie pokonania ograniczeń przestrzennych i czasowych – pragnienie wzniesienia się do nieba i zbliżenia do wieczności. A ponieważ czas naszego uczenia się i przyswajania wiedzy wyznacza krótkie doczesne życie, to kompensatą tych pragnień mogłaby być wiedza i pamięć zachowana dla potomnych. Wieża Babel i Biblioteka Aleksandryjska funkcjonują w kulturze jako symbole, toposy wyrażające najgłębsze, faustowskie pragnienia, cnotę poznania i wadę pychy i wyniosłości.

Do tej symboliki nawiązał Winfried Nerdinger, teoretyk i historyk architektury¹. Historię sennego marzenia ludzkości o bibliotece uniwersalnej przedstawił on w artykule o wiele mówiącym tytule *Od Aleksandrii do cyfrowej wieży Babel*, wskazując tym samym jego współczesne spełnienie (Nerdinger, 2011, s. 237-260). Dzisiejszemu czytelnikowi „cyfrowa wieża

¹ Winfried Nerdinger jest redaktorem katalogu z wyjątkowej wystawy poświęconej architekturze bibliotek w perspektywie historycznej, która została przygotowana przez Muzeum Architektury Uniwersytetu Technicznego w Monachium, w kooperacji z Biblioteką Fundacji Wernera Oechslina w Pinakotece Nowoczesnej w Monachium (14.07.-16.10.2011). Tytuł katalogu zawiera wzniosły i wymowny werset z Księgi Przysłów (9.1) – *Mądrość zbudowała sobie dom*.

Babel” kojarzy się jednoznacznie z Internetem, który przełamał barierę czasu i przestrzeni w znaczeniu korzystania z dostępnej wiedzy o każdej porze i w każdym miejscu na świecie. Internet stał się urzeczywistnieniem idei zgromadzenia ludzkiej wiedzy, wprowadzając nie w jednym fizycznym miejscu, ale w jednej globalnej sieci.

Nerdinger przypominał, że myśl o wybudowaniu biblioteki uniwersalnej funkcjonowała w społecznej świadomości jeszcze w czasach nie tak odległych. Świadczy o tym powstanie w latach 20. minionego wieku dwóch monumentalnych projektów budynków bibliotecznych, które w zamierzeniach swoich architektów miały pomieścić całą wiedzę świata. Jednym z nich był projekt Le Corbusiera z 1929 r. nazwany „Mundaneum”, stanowiący rozległy kompleks wielu budynków zlokalizowanych w okolicy Genewy, mieszczących nie tylko bibliotekę, lecz także światowe muzeum w kształcie spiralnej wieży zwieńczonej piramidą oraz obiekty sportowe. Autorem drugiego projektu był Iwan Ilicz Leonidow, architekt modernistyczny, teoretyk architektury i twórca radzieckiego konstruktywizmu. Stworzony przez niego w 1927 r. projekt Biblioteki Lenina w Moskwie obliczony był na pomieszczenie 15 mln woluminów. Niestety, obydwa pomysły nie zostały zrealizowane (Nerdinger, s. 248-252).

Nerdinger rozszerzył znaczenie pojęcia biblioteki uniwersalnej i odniósł je także do różnych sposobów gromadzenia i sporządzania informacji o książkach. Przybierały one różne formy i zmieniały się w miarę rozwoju nauki oraz techniki drukarskiej. Prawie sto lat po wynalazku ruchomej czcionki, ukazała się w 1545 r. w Zurychu *Bibliotheca universalis* Konrada Gessnera (1516-1565), która zawierała opisy ponad 10 tys. dzieł drukowanych i rękopiśmiennych w językach łacińskim, greckim i hebrajskim oraz wykazywała trzy tysiące autorów w układzie alfabetycznym. Łącznie ukazały się cztery tomy tego wykazu, trzy dalsze zostały wydane w latach 1548-1555. Dzieło Gessnera nazywane jest pierwszą nowożytną bibliografią. Termin *bibliotheca* wskazywał na bliski związek z bibliotekami jako zbiorami książek i używano go także w następnych stuleciach na określenie właśnie spisów/wykazów książek. Kolejnym urzeczywistnieniem „wszechogarniającego porządku” były encyklopedie wydawane od czasów oświecenia. Impulsem do ich powstawania był racjonalizm dominujący w ówczesnej filozofii oraz związany z nim proces pluralizacji nauki poprzez wyodrębnienie się dziedzin szczegółowych. Encyklopedie stanowiły model „kompresji” wiedzy zebranej i ułożonej w alfabetycznym porządku w formie haseł i tekstów je objaśniających.

Kolejnym bodźcem do powstania nowej koncepcji idei biblioteki uniwersalnej stał się rozwój druku offsetowego, dzięki czemu nastąpił w drugiej połowie XIX w. szybki wzrost liczby wydawanych książek. W sytuacji dużego przyrostu publikacji szczególnego znaczenia nabrały prace bibliograficzne, dokumentacyjne oraz systemy klasyfikacji wiedzy. W 1895 r.

dwaj belgijscy prawnicy Paul Otlet i Henri La Fontaine założyli Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny z myślą o wykazaniu całej światowej produkcji książek w formie ułożonych w kartotekach fiszek zawierających opisy bibliograficzne. Pomysł ten był swego rodzaju uniwersalizacją pozytywistycznych założeń Augusta Comte'a i wiązał się z ogromnym nakładem pracy. Założyciele Instytutu przygotowali w tym celu uniwersalną klasyfikację wiedzy, bazując na Klasyfikacji Dziesiątej Deweya stosowanej w bibliotekach w Stanach Zjednoczonych. Prowadzone prace dokumentacyjne zaowocowały w 1903 r. wykazaniem 3 mln tytułów w Uniwersalnym Repertorium Bibliograficznym. Z kolei powstające w XIX i XX w. biblioteki narodowe podjęły zadania gromadzenia zbiorów o charakterze uniwersalnym (tzn. piśmiennictwa ze wszystkich dziedzin wiedzy) w odniesieniu do określonego narodu lub państwa. Odpowiadały one również za sporządzanie narodowych bibliografii. Przedstawione tu tylko w ogólnym zarysie wysiłki na rzecz gromadzenia wiedzy i zachowania pamięci zamyka współczesny etap tworzenia bibliotek wirtualnych, repozytoriów wiedzy, baz danych i globalnych wyszukiwarek.

Czy zatem biblioteki rzeczywiście gromadzą całą wiedzę i pamięć świata? Przywoływany wcześniej Lorenz Engell powiada, że są to raczej aspiracje bibliotek, śmiały, życzeniowy pomysł, ale chybiony i niemożliwy do zrealizowania. Dobre hasło reklamowe, które posłużyło chociażby reżyserowi Alaine'owi Resnais jako motto do jego filmu o Bibliotece Narodowej Francji z roku 1956 „*Toute la memoire du monde*” – *Cała pamięć świata*. Właściwie nie dotyczy ono żadnej biblioteki i do żadnej nie powinno się próbować go odnosić. Założenie, że cała pamięć ma formę książki, która następnie zostaje zgromadzona w bibliotece i sumuje się w pewną całość wiedzy, jest fałszywe – jak dalej twierdzi Engell – ponieważ wiedza jest jak sens, który, osadzony w konkretnych słowach, nie poddaje się uniwersalizacji ani konkretyzacji, za którą idzie centralizacja – przekonanie, że tylko tu oto on się (idealnie) realizuje. Jest tak dlatego, że wiedza to również – na co zwrócił uwagę Lyotard – praktyki społeczne, zdolności percepcyjne (patrz: biblioteka jako wieża), instrukcje, przekazy mówione, szkolenia, algorytmy. Ma więc charakter pluralistyczny, hybrydowy, heterogeniczny. Na świecie istnieje dlatego wiele regionalnych form wiedzy oraz znaczeń jej nośników. Tylko jedną z takich form jest system twierdzeń i pojęć, czyli wiedza naukowa rozwijana w zachodnim świecie od antyku, czasu chrześcijańskiego średniowiecza, wzmocniona przez myśl renesansową i ostatecznie przyjęta w oświeceniu jako obowiązująca w kulturze. Ta racjonalna forma wiedzy jest skoncentrowana i ukierunkowana na zachodni podmiot indywidualny – centrum myślenia i działania, wolny od zewnętrznych ingerencji, twórczy i sam siebie rozumiejący. Dla bibliotek taka diagnoza oznacza ni mniej ni więcej tylko tyle, że nie może znajdować się w nich cała wiedza świata, a zaledwie tylko jej część. Wystarczy,

że biblioteki są latarniami morskimi, drogowskazami oraz miejscami gromadzenia zbiorów służących dalszemu rozwijaniu wiedzy i edukacji. Funkcje te biblioteki pełniły od zawsze, zatem także dziś ważnym ich zadaniem pozostaje wspieranie i podtrzymywanie zachodniego wzorca indywidualnego podmiotu w kulturze i nauce (Engell, 2020, s. 174-175).

BIBLIOTEKA JAKO PAPIEROWO-CYFROWA HYBRYDA

Nadal chodzi więc o wiedzę i jej nieustanne gromadzenie. Pytanie: w jaki sposób i na czym ma polegać owo gromadzenie w wykonaniu biblioteki hybrydowej, papierowo-cyfrowej, w czasach przełomu między drukiem a rzeczywistością cyfrową? Taka instytucja funkcjonuje w dwóch wymiarach: realnym, który wyznaczają posiadane zbiory drukowane, oraz wirtualnym, cyfrowym, zlokalizowanym w sieci. Ten dualizm, naruszający zastaną tożsamość instytucji, trafnie oddaje metafora „biblioteka między wieżą i klawiaturą” (Engell, 2020), ponieważ w znacznej części nadal funkcjonuje ona jako symboliczna wieża wypełniona drukowanymi książkami i wiedzą w nich zawartą. Od wieków potrafi nimi zarządzać – gromadzi je i kataloguje, porządkuje według systemów klasyfikacji dziedzinowych i symboli alfanumerycznych, ustawia w przestrzeniach czytelń, wolnego dostępu i magazynów. W ten sposób stwarza możliwość korzystania z nich przez czytelników i uczestniczy w transmisji wiedzy.

Drugi wymiar organizacji i funkcjonowania biblioteki stanowi dostęp do cyfrowych zasobów wiedzy, który wymaga wyposażenia w sprzęt (ang. *hardware*) – komputery, klawiatury, ekrany, sieć – i właściwe oprogramowanie (ang. *software*), umożliwiające wykonywanie określonych operacji na tym sprzęcie. Sama biblioteka cyfrowej wiedzy już nie posiada, stwarza jedynie możliwość otwierania jej na ekranach komputerów, jest więc tylko łącznikiem, interfejsem, bramą do wiedzy, a ekran stanowi miejsce, na którym wiedza, w postaci wywołanych informacji i danych, pojawia się i znika. Dzisiejsze biblioteki magazynują zatem tylko książki – nie gromadzą całej dostępnej wiedzy. Ta wiedza jest gdzie indziej, znajduje się na serwerach wydawców, w sieciach, cyfrowych chmurach, pozostaje ciągle w ruchu, w drodze. Jej magazyny równie dobrze mogą znajdować się na pustyni – będąc w permanentnym obiegu, zmienia serwery i ich właścicieli (Engell, 2020, s. 179-180). Wytwarzanej dziś wiedzy nie ma więc we wnętrzu biblioteki – zlokalizowana jest ona w nieokreślonej przestrzeni poza nią. Taką wiedzę należy nabywać zgodnie z nowymi zasadami rynku informacji – rynku komercyjnego, na którym dostęp do wiedzy jest płatny. Praktyka ta dotyczy w największym wymiarze bibliotek akademickich i instytutów badawczych, które kupują czasowe dostępy do zasobów naukowych i należą do jednych z największych kontrahentów zawieranych umów licencyjnych. Nabywanej w ten sposób wiedzy biblio-

teki już nie porządkują i nie strukturyzują hierarchicznie i wertykalnie (symbol wieży). Cyfrowa wiedza tworzy inną formę przestrzenną, którą określiliśmy tu jako horyzontalną – metaforycznie bywa porównywana do przestrzeni otwartego oceanu, po którym poruszanie się wymaga nawigacji. To porównanie obrazuje proces i zarazem skutki odejścia od zasady hierarchiczności i przejścia do horyzontalności wiedzy. Chodzi przede wszystkim o rozmywanie się uporządkowanej struktury typów, dziedzin i dyscyplin, o zjawisko interdyscyplinarności i transdyscyplinarności, którego efektami są przywołane tu – za amerykańskim antropologiem Geertzem – „zmacone gatunki”, a właściwie wielogatunkowe formy, formacje dyskursywne i intelektualne. W konsekwencji powoduje to, że np. wiedza o piosenkach popowych, serialach telewizyjnych, studiach fitness czy hotelarstwie rości sobie prawo do takiej samej rangi, co wiedza o filozofii Arystotelesa, dziełach pisarzy romantycznych czy budowie atomu. Europejski typ wiedzy – tej, którą tworzą przede wszystkim twierdzenia – musi dziś akceptować sytuację zaiste postmodernistyczną, w której istnieją inne formy wiedzy wywodzące się z różnych praktyk kulturowych obcych formacji zachodniej, z kultur wschodnioazjatyckich, afrykańskich, czy też z regionów tzw. Globalnego Południa. „*Toute la memoire du monde* stała się nagle już nie jednością (faktycznie z naturalnych powodów nią nie była) lecz pluralizmem” – konkluduje Engell (Engell, 2020, s. 179-180).

Podjęte rozważania koncentrują się na problemie tożsamości współczesnej biblioteki. Dotyczą wzajemnych relacji między zbiorami, przestrzenią architektoniczną i systemem organizacji wiedzy, wyznaczającymi tożsamość tradycyjnej biblioteki związanej z kulturą pisma i druku. Perspektywa ta wzbudza nostalgię w sytuacji, gdy mamy świadomość, że pojęcie biblioteki uniwersalnej podlega permanentnej zmianie pod wpływem cyfrowej transformacji. Biblioteki staną się prawdopodobnie jednym z elementów globalnej sieci danych i informacji oraz technicznych procesów ich przetwarzania. Dziś zachwycają nas nowoczesne budynki biblioteczne powstające w różnych częściach świata. Jutro być może taki sam podziw będą wzbudzać ogromne siedziby takich firm jak Google LLC (wcześniej Google Inc.) w Kalifornii.

BIBLIOTEKA, CZYTANIE I SPOŁECZNA REZYLIENCJA

Biblioteka jest pamięcią wiedzy od czasu, gdy wiedza została spisana w formie glinianej tabliczki, papirusowego zwoju, pergaminowego rękopisu i drukowanej książki. Wynalazek druku był efektem technicznej rewolucji i stanowi wczesny przypadek techniki przemysłowej opartej na podziale pracy. Książka drukowana jest pierwszym produktem seryjnym, którego produkcja polega na tym, że na jednym pierwotnym modelu/matrycy wytwarzane są kolejne identyczne egzemplarze w dowolnej liczbie,

razem stanowiące całość wydania. Upowszechnienie druku i rozwój handlu książką przyspieszyły transmisję wiedzy w Europie, a w następnych stuleciach, po podbojach kolonialnych, sztuka drukarska podbiła świat – bez niej zresztą ów „podbój” byłby niemożliwy. Przez pryzmat książki poznajemy historię kultury w perspektywie „długiego trwania”, a jej cywilizacyjny tryumf uznajemy za dowód zwycięstwa rozumu i fundament europejskiego racjonalizmu. Książka jako artefakt i fakt kulturowy, który umożliwił podboje geograficzne i kolonizację stanowi także dowód na brutalność i bezsilność ludzkiego rozumu (Dróżdż).

Książka jest technicznym artefaktem, na który składa się zamknięta całość w postaci ciągłego i nieprzerwanego tekstu, podzielonego na elementarne części składowe. Książkę jako medium łączą z biblioteką wyjątkowe relacje. Przestrzeń biblioteczna wzmacnia zależność między prezentacją książek, jako materialnych obiektów i reprezentacją abstrakcyjnej wiedzy zawartej w książkach. Te przesłanki służą zrozumieniu zasad projektowania budynków bibliotecznych (obszary wolnego dostępu do zbiorów, strefy dla czytelników, magazyny). Przestrzeń biblioteczna jest zarazem miejscem czytania, kształcenia, prowadzenia badań – jest czytelnią. Biblioteki są obok szkół najważniejszymi miejscami nabywania umiejętności czytania, która nie jest czynnością łatwą, ponieważ najpierw trzeba ją wykształcić, a następnie konsekwentnie dalej rozwijać. Z kolei czytanie, jako praktyczna umiejętność i proces poznawczy, gwarantuje społeczne funkcjonowanie wiedzy i pamięci zgromadzonej w książkach oraz dalszy rozwój nauki.

Czytelnicy są ważni w działalności bibliotek i dlatego ich potrzebom starają się one dziś sprostać, oferując miejsca nie tylko do czytania, lecz także przebywania i spędzania wolnego czasu. W tym celu organizują różnorodne miejsca – jedno do pracy cichej, inne do pracy w grupach, gdzie można głośno rozmawiać i dyskutować, jeszcze inne – do odpoczynku i relaksu. Jednak należy pamiętać, że w przeszłości tradycyjne czytelnie wymagały przestrzegania określonych reguł postępowania, takich jak zachowanie ciszy, zakaz jedzenia i picia, nadmiernego poruszania się i chodzenia. Idealny czytelnik miał siedzieć cicho i czytać, a szczęście miał wtedy, gdy przy biurku lub stole mógł siedzieć tylko sam. Czytelnie były oddzielone od innych pomieszczeń bibliotecznych przez liczne przejścia i zakamarki, po to, by zapewnić ciszę i możliwość skupienia się. Wyobraźmy sobie zanurzonego w atmosferze ciszy czytelnika – podmiot nowożytnej, oświeceniowej wiedzy, ulokowany w przestrzeni bibliotecznej w centrum świata. Będąc w centrum, jest od niego odizolowany, sam ze sobą, skierowany na siebie, spokojny, sam poza własnym ciałem, niemal pozbawiony potrzeb cielesnych i całkowicie skoncentrowany na czynności czytania. Tak wyłączony z otaczającego świata spotyka się z książką – to tak, jakby cały świat leżał u jego stóp, jeśli przyjmiemy, że

cały świat jest w książce i na wzór książki skonstruowany (Engell, 2020, s. 175-176). Opis ten przedstawia uniwersum książki, biblioteki i czytania, o którym mówi teoretyk mediów Marshall McLuhan w swej głośnej książce pt. *Galaktyka Gutenberga* (1962). Według niego czytanie jest procesem całkowicie linearnym i sekwencyjnym, ponieważ odbywa się według następujących po sobie i uporządkowanych jedna po drugiej linijek i stron. To linearne rozmieszczenie liter, słów i zdań, które jest zawarte w książce, dotyczy również kolejności jej części składowych: rozdziałów, paragrafów, wstępu, zakończenia. Wszystko to następuje zgodnie z logiką tego, co przedtem i potem, co jest przyczyną, a co skutkiem, co jest celem, a co środkiem. Przez czytanie poddani jesteśmy akulturacji, przystosowaniu do warunków panujących wśród czytającej publiczności (nowoczesny człowiek w rezultacie został zdefiniowany jako czytelnik) – stajemy się przez to optocentryczni, ujmujemy świat tylko w linearnym porządku i poznajemy go wzrokowo. Z mcluhanowskiego punktu widzenia – zupełnie innego niż ten, który proponuje Eco i postmoderniści – książka i biblioteka są linearne, mogą przekazywać i pośredniczyć w wytwarzaniu jedynie linearnej – czyli dyskursywnej – nauki. Czytanie kształtuje uporządkowany, ustrukturyzowany, logiczny i racjonalny stosunek do świata. Wzmacnia indywidualność i zdystansowanie do tekstu oraz silny rozdział między czytającym podmiotem i przedmiotem, czyli tym, o czym on czyta (Engell, 2020, s. 176).

Spróbujmy scharakteryzować czytanie tekstu na ekranie. Wiedza cyfrowa wymaga kompletu narzędzi do surfowania po przestrzeni Internetu. Nawigowanie z użyciem klawiatury i ekranu obejmuje wybór i naciśnięcie przycisku na klawiaturze, będące wskazaniem przez dotyk palcami. Przypomina to magiczny zabieg – pokazują palcami na coś i to się staje. Jak wiadomo, słowo ang. *digital* wywodzi się od łac. *digitum*, oznaczającego „palec”. Pierwotnie bowiem to palce wskazywały cyfrę lub liczbę, ponieważ liczono na palcach u rąk. Stąd od *digitum* pochodzi dzisiejszy termin „cyfrowy”, czyli digitalny. Czym jest ekran i jak są nanoszone na niego informacje – czy inaczej niż pismo na stronę książki? Ekran nie jest oknem przez które patrzymy na realny świat. Ekran wyświetla i pokazuje tylko kopię tego, co zostało technicznie odrysowane, zeskanowane. „Wszystko, co komputery przetwarzają – jak wyjaśnia medioznawca Andrzej Gwóźdź – musi zostać wprzód sprowadzone do formy pisma (a to oznacza po prostu – ulec cyfryzacji) [...]. W gruncie rzeczy więc na ekranach komputerów oglądamy nieustanne spektakle pisma – efekt kalkulacji schematów symbolicznych przekształconych w formę cyfrową” (Gwóźdź, 2004, s. 101-102).

Czytanie na ekranie jest wobec tego naśladowaniem/imitowaniem szukania po omacku (niem. *tasten*) tego, co kryje się za monitorowym słowem, tak jak niewidomy dotykając przedmiotu rękoma, „ogląda” go

w ten sposób. Opisał to zjawisko już znacznie wcześniej McLuhan, mówiąc, że elektroniczne obrazy – chodziło mu o obrazy telewizyjne – nie są czystymi obrazami, lecz wizualizacją obrazów. W przypadku tekstów cyfrowych zapisanych na ekranie mamy określone formy porządkowania tekstu, jego organizacji, układu i projektowania. Czytanie druku cyfrowego stało się przedmiotem badań pod kątem tego, jaki ma wpływ na proces czytania, zachowania czytelnicze oraz na rozumienie samych tekstów (Kuhn, Hagenhoff, 2015, s. 361-378).

W tej sytuacji od biblioteki oczekuje się, żeby była także miejscem przekazywania kompetencji informacyjnych, medialnych i cyfrowych. Ich celem jest posiadanie przez czytelników umiejętności wyszukiwania informacji, jej – tego, co ukrywa się za monitorowym słowem i obrazem – krytycznej oceny, selekcji oraz efektywnego wykorzystania do osiągnięcia zakładanych celów. Ważne jest, by użytkownicy informacji nabrali wprawy i sprawności, poznali zasadę, że wyszukiwanie informacji jest procesem interaktywnym, a nie linearnym, rozważnie ocenili sytuację, że mają do czynienia z nadmiarem informacji i różnymi drogami dostępu do niej. Ważna dla czytelnika jest świadomość tego, że w efekcie zbyt dużej ilości informacji podlega ona entropii, rozproszeniu, przez co jej jakość staje się coraz słabsza, stąd konieczność patrzenia na media i informację w sposób kompleksowy. O ile kompetencje cyfrowe pozwalają swobodnie korzystać z nowoczesnych technologii, to kompetencje informacyjne i medialne stanowią podstawę krytycznego, rozróżniającego i badawczego myślenia. Jest ono niezbędne w sytuacji zagrożeń i niepewności w czasach zmian, które przynosi epoka społeczeństwa informacyjnego, era dostępu, nadmiaru informacji, powszechnej dezinformacji, fake newsów, postprawdy i manipulacji kulturową pamięcią (Batorowska, Klepka & Wasiuta, 2019; Bezpieczeństwo, 2020). Wymienione zjawiska przekładają się na brak otwartości na innych, pozostawanie w bańkach informacyjnych, ubożenie i brutalizację języka. Mówi się dziś o kruchości dostępu do wiedzy (ang. *the fragility of access*), za którą odpowiadają permanentne procesy manipulacji i niejednoznaczności informacji. Przeciwno tym zjawiskom należy rozwijać rezyliencję, czyli odporność/wytrzymałość (ang. *resilience*) w wymiarze indywidualnym i społecznym (Schüller-Zwierlein, 2021, s. 371-416).

Pojęcie rezyliencji – znane i stosowane w psychologii – ma przeciwstawne znaczenie do pojęć okluzji i kruchości. Oznacza określoną gotowość, zdolność do bycia w stanie wypracować i zachować spójną całość (psychiczną, duchową), która w sytuacji zmian potrafi się im poddać, ale jednocześnie obronić przed zagrożeniami i zaburzeniami, jakie te zmiany mogą przynieść. Rezyliencja jest zrozumieniem sytuacji, wglądem w nią w momentach zagrożenia, po to, żeby uzmysłowić sobie to, co może szkodzić naszej integralności i tożsamości

Przywołana książka A. Schüller-Zwierleina omawia przykłady manipulacji kulturową pamięcią, której w historii mieli dopuszczać się filozofowie, poczynając od Platona, a kończąc na Lyotardzie. Jej autor przestrzega przed tego rodzaju zgubnymi praktykami, ponieważ pamięć kulturowa stanowi punkt odniesienia do naszej rzeczywistości i tożsamości, do postrzegania samych siebie i wzajemnych relacji między ludźmi jako wspólnoty. Społeczna rezyliencja potrzebna jest po to, byśmy byli odporni na wszelkie pokusy, iluzje, jakie roztaczają przed nami myśliciele-fałszywi prorocy, populiści, ideolodzy i imagolodzy, specjaliści od czarujących idei i obrazów. Potrzebujemy indywidualnej i zbiorowej odporności na chaos i dezinformację, ponieważ „tylko społeczeństwo, które o zagrożeniu wie nie tylko jako o szkodzie, ale jako o życiu przynoszącym bezustannie szkody, jest odporne i wytrzymałe” (Theodor W. Adorno).

Trudno kwestionować potrzebę wzmacniania społecznej odporności w czasach mediatyzacji życia prywatnego i społecznego w stopniu tak wysokim, jakiego w dziejach nigdy nie było. Zadania te powierza się odpowiednim instytucjom, które jako stabilne podmioty, same odporne wobec zewnętrznych wpływów, mogą wspierać i wzmacniać nasze – indywidualne i zbiorowe – odpornościowe kompetencje. Do tych instytucji należą biblioteki od wielu lat prowadzące szkolenia w zakresie wspomnianych już kompetencji informacyjnych i cyfrowych, a od zawsze uczestniczące w ich kulturowej transmisji. Zapewniają czytelnikom nie tylko dostęp do tekstów, lecz także przygotowują ich do ich – tychże tekstów – percepcji (wzajemna relacja). Spełnieniu tych zadań służy unikatowa przestrzeń biblioteczna, chroniąca indywidualność, ale także dająca mu możliwość spotkania się z Innym, poczucia wspólnoty wśród ciekawych, poszukujących wiedzy, otwartych na wieloznaczność i przygodność świata. W tym znaczeniu biblioteka stanowi ważny element – ogniwo w łańcuchu – przekazywaniu kompetencji odporności. Z kolei nauki humanistyczne stają się odpowiedzialne za kognitywne i etyczne wsparcie tej odporności, ponieważ dysponują właściwymi narzędziami do budowania międzyludzkich interakcji – są nimi język, dialog i tekst.

ZAKOŃCZENIE

Zaproponowane w artykule ujęcie filozofii biblioteki pozwala potraktować ją jako dział filozofii kultury. Traktuje bibliotekę jako fakt kulturowy, postrzegany w kontekście jego historycznych, społecznych i technologicznych uwarunkowań. Dostarcza konceptualnych ram – określonych tu jako metanarracje na przykładzie pojęć wieży, labiryntu, kłacza i otwartości – dla zrozumienia znaczenia, funkcji i dynamiki rozwoju biblioteki. Bada ontologiczne uwarunkowania oraz poznawcze i heurystyczne wartości jej historycznych koncepcji i metaforycznych konceptualizacji. Pola

problemowe, na które współcześnie wchodzi filozofia biblioteki, wiążą się z hybrydową tożsamością tej instytucji – papierowo-cyfrową – w warunkach społeczeństwa sieci, które swoje centra informacyjne (bazy danych) tworzy niezależnie od biblioteki i poza nią. Informacja cyfrowa jest towarem, który podlega wszelkim procesom rynkowym i zasadom konkurencji między wielkimi korporacjami i globalnymi platformami.

Nie tyle pragmatyczne, ile przede wszystkim filozoficzne staje się w tych warunkach pytanie o rolę biblioteki w transmisji i kreacji wiedzy w społecznościach demokratycznych i wielokulturowych, o różnych tradycjach i pamięciach zbiorowych – diachronicznych (w czasie) i synchronicznych (w przestrzeni) – w tworzeniu dla nich miejsca spotkań i zawiązywania się nowych wspólnot. Miejsca krytycznego kształcenia w odniesieniu do zagrożeń, jakie niesie z sobą kultura cyfrowa i Internet, w budowaniu odporności – jednostek i grup – wobec nadmiaru informacji, dezinformacji i manipulacji. Krytyczne myślenie, o którym tu mowa, ma wspomagać bibliotekę i jej użytkowników – szczególnie naukowych – w przygotowaniu się do nadchodzących zmian w takich obszarach jak: nowe tendencje w sposobach prowadzenia badań naukowych i pracy naukowców; nowe sposoby publikowania w nauce; rynek informacji i tendencje jego rozwoju; interdyscyplinarne badania nad czytaniem i rozumieniem tekstów drukowanych i cyfrowych oraz recepcją mediów.

BIBLIOGRAFIA

- Abulafia, Abraham Rabbi (2018). *Księga znaku*, przekł. A.M. Krawczyk. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny, s. 55-58.
- Batorowska, Hanna; Klepka, Rafał; Wasiuta, Olga (2019). *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*. Kraków: Wydaw. LIBRON.
- Batorowska, Hanna; Motylińska, Paulina, red. (2020). *Bezpieczeństwo informacyjne i medialne: w czasach nadprodukcji informacji*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP.
- Borges, Jorge Luis (1978). *Biblioteka Babel*. W: *Opowiadania*. Kraków: Wydaw. Literackie, s. 68-77.
- Deleuze, Gilles; Guattari Félix (2016). *Kafka. Ku literaturze mniejszej*, przekł. A.Z. Jaksender i K.M. Jaksender, Kraków: Wydaw. Eperons-Ostrogi.
- Deleuze, Gilles; Guattari, Félix (2015). *Tysiąc plateau*. Warszawa: Fundacja Nowej Kultury Bęc Zmiana, s. 7.
- Drózd, Andrzej (2009). *Od Liber Mundi do hipertekstu: książka w świecie utopii*. Wyd. 2. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Eco, Umberto (2015). *Bücher sprechen über Bücher*. München: Carl Hanser Verlag.
- Eco, Umberto (2007). *O bibliotece*. Warszawa: Świat Książki, s. 31.
- Eco, Umberto (2019). *Na ramionach olbrzymów*, przekł. K. Żaboklicki. Warszawa: Noir Sur Blanc, s. 204.
- Engell, Lorenz (2020). *Die Bibliothek zwischen Turm und Taste*. *Zeitschrift für Bibliotheks- und Informationswissenschaft*, z. 3/4, s. 174-183.

- Floridi, Luciano (2002). On Defining Library and Information Science as Applied Philosophy of Information, *Social Epistemology*, 16 (1), s. 47. DOI: 10.1080/02691720210132789.
- Geertz, Clifford (2005). Zmącone gatunki. Nowa formuła myśli społecznej. W: *Wiedza lokalna. Dalsze eseje z zakresu antropologii interpretatywnej*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 29-44.
- Gilson, Etienne (1987), *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich*, przeł. S. Zalewski. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, s. 161.
- Goodman, Nelson (1995). Słowa, dzieła, światy, przeł. T. Szubka. W: T. Szubka (red.), *Metafizyka w filozofii analitycznej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, s. 328.
- Gwóźdź, Andrzej (2004). *Technologie widzenia, czyli media w poszukiwaniu autora: Wim Wenders*. Kraków: Universitas, s. 101-102.
- Hetmański, Marek (2015). *Świat informacji*. Warszawa: Difin, s. 42-60.
- Hudzik, Krystyna (2021). *Biblioteka – cyfrowa wieża Babel*. [online] www.Głos_nauki: Odc. 13. Biblioteka – cyfrowa wieża Babel on Apple Podcasts
- Hudzik, Krystyna (1999). „Biblioteka otwarta” – czyli jaka? *Bibliotekarz*, nr 7/8, s. 6-9.
- Kartezjusz, (2010). *Medytacje o pierwszej filozofii*. Przeł. M. i K. Ajdukiewiczowie, t. 1, PWN. Warszawa: PWN, s. 74.
- Kruszewski, Tomasz (2012). *Przestrzenie biblioteki: o symbolicznej, fizycznej i społecznej obecności instytucji*. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kruszewski, Tomasz (2016). Wertykalność biblioteki – od sacrum i strażnicy do ikony marketingu (esej filozoficzny). *Przegląd Biblioteczny*, z. 1, s. 46-64.
- Kuhn, Axel; Hagenhoff, Svenja (2015). *Digitale Lesemedien*. W: *Lesen: Ein interdisziplinäres Handbuch*. Rautenberg, Ursula and Schneider, Ute. (Hrsg.). Berlin, München, Boston: De Gruyter, s. 361-378.
- Lem, Stanisław (1964). *Summa technologiae*. Kraków, Wydaw. Literackie.
- Łuszek, Agnieszka (2011). Library philosophy – metateoria biblioteczna czy nowy kierunek badawczy? *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, T. 4, nr 2 (7), s. 85-104. [online]. [dostęp: 17.02.2023]. Dostępny w WWW: Widok Library philosophy – metateoria biblioteczna czy nowy kierunek badawczy? (umk.pl) DOI 10.12775/TSB.2011.018.
- Lytard, Jean-François (1997). *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*. Tłum. M. Kowalska i J. Migasiński. Warszawa: Fundacja Aletheia, s. 68.
- Manguel, Alberto (2007). *Die Bibliothek bei Nacht*. Frankfurt a. M., s. 29.
- Manguel, Alberto (2022). *Pożegnanie z biblioteką. Elegia z dziesięciorgiem napomknień*. Okoniny: Wydaw. Drzazgi.
- McLuhan, Marshall (2001). *Wybór tekstów*. Przeł. E. Różańska, J. M. Stokłosa, Poznań: Wydaw. Zysk i S-ka.
- Montaigne de, Michel (2004). *Próby*. Przeł. T. Boy-Żeleński, Kraków: Wydaw. Zielona Sowa, s. 804-805.
- Nerdinger, Winfried (2011). Von Alexandria zum digitalen Babel – der Traum von der Universalbibliothek. W: *Die Weisheit baut sich ein Haus: Archi tektur und Geschichte von Bibliotheken*. Hrsg. von Winfried Nerdinger in Zusammenarbeit mit Werner Oechslin [et al.]. München [etc.]: Pestel.

- Rozporządzenie (2022). Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 roku w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. 2022, poz. 2202).
- Schüller-Zwierlein, André (2021). *Die Fragilität des Zugangs: Eine Kritik der Informationsgesellschaft*. Berlin, Boston: De Gruyter Saur, s. 371-416.
- Uchwała (2010). Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 23 kwietnia 2010 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych (MP 2010, nr 46, poz. 636).
- Virilio, Paul (2006). *Bomba informacyjna*. Przeł. S. Królak. Warszawa: Wydaw. Sic!.
- Zeichen (2012). Zeichen – Bücher – Netze: von der Keilschrift zum Binärcode. [online]. Deutsche National Bibliothek [dostęp: 12.11.2022]. Dostępny w WWW: DNB – Dauerausstellung Deutsches Buch- und Schriftmuseum.
- Zybert, Elżbieta B. (2019). Kultura organizacyjna w bibliotece. W: *Zarządzanie biblioteką*. Pod red. M. Wojciechowskiej. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 164-189.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 19 lutego 2023 r.

KRYSTYNA HUDZIK

Institute of Social Communication and Media Sciences

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

e-mail: krystyna.kwapisiewicz-hudzik@mail.umcs.pl

ORCID 0000-0002-1449828X

PHILOSOPHY OF LIBRARIES – METANARRATIVES AND IDENTITIES

KEYWORDS: Libraries – philosophy. Libraries – metanarratives. Libraries – identity. Libraries – knowledge and memory. Universal library. Open library

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The author discusses a philosophical reflection on the library studies. She intends to define the field for the reflections on the philosophy of libraries – what this field of knowledge is or should be? Seven parts of the article are an attempt at answering this question. First contains a short methodological and theoretical cognitive discussion of the topic. Next three parts are devoted to metanarratives on libraries read through the historical and philosophical metaphors of a tower, a labyrinth and a rootstalk. The fifth part shows the concept of a universal library defined as an institution collecting all human knowledge and cultural memory. The following part is a discussion of library concept and identity in the digital surroundings. The last, seventh part presents the importance of a contemporary library in the project of critical education. **Research methods** – The author analyzed the content of texts available in the publications from the field of librarianship, philosophy, fiction and scientific essay writing. **Results and conclusions** – The approach to the philosophy of libraries presented in the article identified three problem areas. First one is historical and ideological in nature, viewing the philosophy of libraries as an inherent part of reflections within the the philosophy of science and culture. Second research field refers to libraries as social institutions and their importance in the transmission of knowledge, cultural patterns, memory, tradition and group identity (ethnic, political, occupational, etc.) Third problem area is correlated to the second one and covers the role of libraries in the process of critical education with reference to the information society and Trzecie pole problemowe – skorelowane z drugim – dotyczy roli biblioteki w procesie krytycznego kształcenia w odniesieniu do społeczeństwa informacyjnego i mediatization of social communication.

TOMASZ DZIURDZIA
Instytut Nauk o Informacji i Mediach
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: tomasz.dziurdzia@uwr.edu.pl
ORCID 0000-0002-7979-3466

PROBLEMY IDENTYFIKACJI KSIĄŻKI W POLSKIM PRAWIE – NA PRZYKŁADZIE PODATKU VAT W LATACH 1993-2019

Tomasz Dziurdzia – doktorant w Instytucie Nauk o Informacji i Mediach Uniwersytetu Wrocławskiego. Absolwent kierunku Publikowanie cyfrowe i sieciowe. Zainteresowania badawcze koncentrują się wokół komunikacji naukowej, historii mediów oraz edytorstwa. Przygotowywana rozprawa doktorska dotyczy Polskich Wydawnictw Gospodarczych/Państwowego Wydawnictwa Ekonomicznego w latach 1949–1989.

SŁOWA KLUCZOWE: Klasyfikacja statystyczna. Rynek książki. Preferencje podatkowe. Definicja książki.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – definicja książki stanowi problem zarówno na gruncie naukowym, jak i praktycznym. W polskich przepisach podatkowych przyjęto specyficzny w skali europejskiej sposób identyfikacji towarów i usług opierający się na odwołaniu do klasyfikacji statystycznych, który był źródłem problemów interpretacyjnych w innych gałęziach gospodarki. **Metody badań** – analizie treści poddano treść polskich aktów prawnych, klasyfikacji statystycznych oraz orzeczeń sądów administracyjnych. **Wyniki i wnioski** – przepisy dotyczące książek okazały się trudne w interpretacji dla podatników, przyczyniając się do ich sporów z organami podatkowymi. Przyjęte rozwiązania wydają się nieadekwatne i zbyt rygorystyczne, korzystniejsze wydałoby się przyjęcie bardziej elastycznych określeń w języku naturalnym.

WPROWADZENIE

Książka, jako ważny element kultury, jest przedmiotem zainteresowania prawodawców w wielu państwach świata. Ujęcie terminu „książka” na potrzeby przepisów prawa stanowi jednak wyraźny problem (Phillips & Kovač, 2022), co niewątpliwie wynika z faktu, że zgodnie ze słowami Krzysztofa Migonia, jest to pojęcie otwarte, trudne do zdefiniowania nawet na potrzeby rozważań naukowych (Migoń, 1976; 2017). Jarosław Pacek, dokonawszy przeglądu polskiego prawodawstwa pod kątem obecności terminu „książka”, stwierdził wręcz, że polskie przepisy nie tylko nie podejmują się zdefiniowania tego pojęcia, ale nawet rzadko go używają (Pacek, 2015).

Niemniej jednak w prawie polskim znaleźć można przepisy odwołujące się bezpośrednio do tego pojęcia. W Polsce bowiem, podobnie jak w wielu innych krajach, funkcjonują przepisy podatkowe mające na celu wsparcie wybranych sektorów gospodarki, w tym rynku książki. Są to tzw. preferencje podatkowe – ich szczegółowego opisu w odniesieniu do rynku książki dokonano uprzednio w artykule *Polskie przepisy VAT dotyczące książek w latach 1993-2019* (Dziurdzia, 2023). Wsparcie rynku poprzez zmniejszenie obciążeń podatkowych nakładanych na obrót książkami wymaga od prawodawców posługiwania się w przepisach terminem „książka”, jednak jego znaczenie pozostaje, jak już zasygnalizowano, niesprecyzowane. Tymczasem, jak zauważają Angus Phillips i Miha Kovač, zawężenie znaczenia tego terminu jest szczególnie ważne w aktach normatywnych o znaczeniu gospodarczym, wpływają one bowiem na zasady konkurencji rynkowej i przynoszą korzyści wybranym uczestnikom rynku, przez co mogą prowadzić do nadużyć (Phillips & Kovač, 2022).

W niniejszym tekście podjęto próbę pogłębionej analizy sposobu, w jaki wyznaczany i interpretowany był w Polsce zakres preferencji podatkowych w odniesieniu do książek. W tym celu wykorzystano zarówno treść aktów prawnych, jak i orzeczeń sądów administracyjnych, wydawanych w przypadkach sporów przedsiębiorców z organami podatkowymi. Ów dorobek prawny wart jest udokumentowania i poddania analizie z księgoznawczego punktu widzenia z kilku przyczyn. Po pierwsze, przedstawia część historii polskiego rynku książki i warunków prawno-ekonomicznych, w których funkcjonowały polskie podmioty gospodarcze. Po drugie, jego analiza może być użyteczna dla przyszłych prac legislacyjnych, prowadzonych zarówno przez prawodawców, jak i organizacje branżowe – pokazuje bowiem, jak w praktyce mogły być interpretowane zapisy mające na celu jednoznaczną identyfikację książek. Po trzecie, analiza sposobów postrzegania książki przez przedsiębiorców i organy prawa może być interesująca dla badaczy zajmujących się problemem definicji książki oraz jej postrzegania w społeczeństwie.

ZARYS PROBLEMATYKI IDENTYFIKACJI TOWARÓW I USŁUG DLA CELÓW PREFERENCJI PODATKOWYCH W PRAWIE POLSKIM

Preferencje podatkowe mają charakter wyjątku od powszechnie obowiązujących przepisów podatkowych i, jak wspomniano, z racji ingerowania w zwykłe zasady konkurencji rynkowej mogą prowadzić do nadużyć. W związku z tym wymagają ostrożnego formułowania prawa i możliwie precyzyjnego określenia towarów i usług objętych preferencyjnym traktowaniem, w przypadkach spornych zaś zwykle przyjmuje się rozstrzygnięcia ścisłe, rozumiane jako dokładnie pokrywające się z wykładnią językową przepisów lub nawet zawężające zakres preferencji (Andrzejewska-Czarnek, 2013; Bielska-Brodziak, 2009; Hemels, 2017).

Sposób identyfikacji towarów i usług w polskich przepisach podatkowych w praktyce nie był wystarczająco precyzyjny, nie tylko w przypadku książek, wobec czego stanowił zauważalny problem dla podatników, których decyzje o skorzystaniu z preferencji mogły zostać zakwestionowane przez organy podatkowe. Zagadnienie to było już poruszane zarówno w prasie (zob. np. Jackowska, 2015; Zalewski, 2017; Kempa, 2019), jak i literaturze naukowej z zakresu prawa i ekonomii (Peretiatkowicz & Wojtas, 2017, Niedźwiedzki, 2019), jednak nie było dotąd szerzej omawiane w kontekście rynku książki.

Zgodnie z polskim prawem do 2019 r. to na podatnikach ciążył obowiązek poprawnej interpretacji przepisów oraz stwierdzenie, czy ich towary i usługi mieszczą się w zakresie objętym preferencjami podatkowymi i to na nich ciążył obowiązek określenia stawki oraz wysokości należnego podatku. Organy podatkowe i statystyczne nie świadczyły w tym względzie pomocy, odmawiały bowiem przeprowadzenia własnej interpretacji lub zaopiniowania interpretacji planowanej przez przedsiębiorców lub też interpretacje tych organów nie były wiążące – mogły wobec tego zostać odrzucone w trakcie ewentualnego postępowania podatkowego mającego miejsce w przypadku zakwestionowania rozliczeń podatkowych przedsiębiorców (Peretiatkowicz & Wojtas, 2017, Niedźwiedzki, 2019).

Przykład niemożności uzyskania przez przedsiębiorców pomocy organów państwa w kontekście rynku książki stanowi spór podatnika z Ministerstwem Finansów, które odmówiło wydania interpretacji dotyczącej poprawności uznania produkowanych przez podatnika kalendarzy za książki – podatnik podał przy tym specyfikację swojego wyrobu, zaznaczając m.in., że ponad 70% treści stanowią porady, mniejszą zaś wykaz dni. Podatnik zaskarżył decyzję o odmowie udzielenia odpowiedzi, jednak Wojewódzki Sąd Administracyjny – zgodnie z zasadą, że to zadaniem producentów jest przeprowadzenie klasyfikacji – przychylił się do decyzji Ministerstwa i skargę oddalił (Wyrok WSA w Warszawie z 25 maja 2015 r.).

Sytuacja przedsiębiorców zmieniła się dopiero po 2019 r., wraz z powołaniem instytucji Wiążącej Informacji Stawkowej wydawanej na wniosek podatników (Teszner, 2020).

KLASYFIKACJE STATYSTYCZNE JAKO PODSTAWOWY SPOSÓB IDENTYFIKACJI KSIĄŻEK

W polskim prawie podstawowym sposobem identyfikacji towarów i usług dla celów podatkowych jest odwołanie się do oznaczeń pochodzących z zewnętrznych klasyfikacji opracowanych dla celów statystycznych. Na przestrzeni lat były to kolejno: Systematyczny Wykaz Wyrobów (SWW) w przepisach funkcjonujących od 1993 do 2002 r., Polska Klasyfikacja Wyrobów i Usług w wersji z 1997 r. (PKWiU 1997) wykorzystywana od 2003 do 2010 r., Polska Klasyfikacja Wyrobów i Usług w wersji z 2008 r. (PKWiU 2008) od 2011 do 2018 r., zaś od 2018 r. równolegle stosowane są Nomenklatura Scalona (CN, ang. *Combined Nomenclature*) w odniesieniu do towarów oraz Polska Klasyfikacja Wyrobów i Usług w wersji z 2015 r. (PKWiU 2015) w odniesieniu do usług.

Zasadniczą wadą klasyfikacji, utrudniającą odbiorcom prawa ich poprawne wykorzystanie, jest to, że stanowią one jedynie wykazy towarów i usług grupowanych według arbitralnie przyjętych kryteriów. Poszczególne pozycje klasyfikacji nie stanowią definicji przedmiotu opodatkowania ani takich definicji nie zawierają – notabene problem ten podniosło Biuro Legislacyjne Kancelarii Sejmowej, gdy analogicznym rozwiązaniem posłużyli się twórcy projektu ustawy o jednolitej cenie książki procedowanego w polskim Sejmie w 2015 r. (Dziurdzia, 2017). Choć rozwiązanie to uznano za nieprecyzyjne i tym samym niewystarczające, by wykorzystać je w projektowanej ustawie, to w przypadku przepisów VAT jest ono powszechnie stosowane – nie tylko wobec książek, ale co do zasady wszystkich towarów i usług objętych tym podatkiem, i to ono było głównym powodem wspomnianych problemów i kontrowersji związanych z brakiem precyzji przepisów VAT (Peretiatkowicz & Wojtas, 2017, Niedźwiedzki, 2019).

Przykładowemu przepisowi prawa podatkowego dotyczącego książek (art. 146, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 11 marca 2004 r.) nadano zgodnie z tą praktyką następujące brzmienie:

[...] stawkę podatku 0 % stosuje się do:

a) dostaw w kraju i wewnątrzspółnotowego nabycia:

– książek (PKWiU *ex* 22.11) – z wyłączeniem książek adresowych o zasięgu krajowym, regionalnym i lokalnym, książek telefonicznych, teleksów i telefaksów (PKWiU 22.11.20-60.10), nut, map i ulotek – oznaczonych stosowanymi na podstawie odrębnych przepisów symbolami ISBN

Praktyka pokazała, że następowały trudności interpretacyjne tego typu oznaczeń, ponieważ ich rzeczywiste znaczenie nie jest jedynie dosłownym znaczeniem nazwy poszczególnej klasy. Wynika to z faktu, że dla ich poprawnej interpretacji istotnym wskazaniem jest stosowany w danej klasyfikacji podział ze względu na cechy wyrobów, techniczne procesy ich wytwarzania lub przynależność producenta do wybranej branży.

Ze względu na czas i sposób opracowania wczesnych klasyfikacji – SWW i PKWiU 1997 – nie mogły uwzględniać zmian, w szczególności technologicznych, które zachodziły w gospodarce, również na rynku książki. W przypadku książek wiązało się to z niejawnym wskazaniem na wyłącznie drukowany charakter książek, klasyfikacje te zostały bowiem opracowane jeszcze przed powstaniem lub popularyzacją innych form książki. W praktyce więc problemy związane z tą klasyfikacją wiązały się z wykluczeniem książek na nośnikach i książek dystrybuowanych przez Internet.

W przypadku SWW, opracowanego w 1982 r., wskazane przez prawodawców zgrupowanie 2712 („wydawnictwa dziełowe”), a tym samym zawierające się w nim zgrupowania 2712-1 („książki”) i 2712-2 („broszury”) pozornie mogą być rozumiane szeroko – tak, by obejmowały także „nowe formy książki”. Jednak do ich właściwej interpretacji konieczne jest uwzględnienie faktu, że mieszczą się one w gałęzi 27 obejmującej „wyroby poligraficzne”, co bezwzględnie wyklucza wszelkie rodzaje książek inne, niż drukowane (Tab. 1).

Tabela 1. Wykaz wybranych symboli Systematycznego Wykazu Wyrobów z gałęzi 27 –
wyroby poligraficzne

Symbol SWW	Wyszczególnienie
27	WYROBY POLIGRAFICZNE
271	WYROBY POLIGRAFICZNE
2712	Wydawnictwa dziełowe
2712-1	Książki
2712-2	Broszury (wydawnictwo nieperiodyczne oprawione lub łączone zawierające od 5 do 48 stron nie wliczając okładki)

Źródło: Systematyczny Wykaz Wyrobów, 1990, t. 3, s. 273.

Podobny problem dotyczył PKWiU z 1997 r., z której klasa 22.11 „książki” wymieniana była w przepisach VAT w latach 2002-2010. W tej klasyfikacji główny dział 22 jest szerszy niż wyroby poligraficzne – obejmuje „druki i zapisane nośniki informacji”, zatem *prima facie* książki na innych nośnikach również mogłyby zostać tam przyporządkowane. Jednak należąca do tego działu grupa 22.1 została opisana jako „książki, gazety i inne druki oraz zapisane nośniki informacji”, co wskazuje, że przypisane do tej grupy książki należy rozumieć jedynie jako produkty mieszczące się

w zakresie wyrobów drukowanych, osobnym od pozostałych nośników informacji. Potwierdzają to uwagi do całego działu, zgodnie z którymi książki wydawane na nośnikach innych niż papier powinny być klasyfikowane według nośników klasyfikowanych w innych, odpowiednich dla nich grupach działu 22 – np. 22.14 „nagrania dźwiękowe”, co wykluczało przyporządkowanie ich do klasy 22.11.

Tabela 2. Wykaz wybranych symboli PKWiU (1997) z działu 22 – druki i zapisane nośniki informacji

Symbol PKWiU	Nazwa grupowania
22.1	KSIAŻKI, GAZETY I INNE DRUKI ORAZ ZAPISANE NOŚNIKI INFORMACJI
22.11	Książki
22.11.1	Książki, broszury, ulotki i podobne wyroby drukowane, w pojedynczych arkuszach
22.11.10	Książki, broszury, ulotki i podobne wyroby drukowane, w pojedynczych arkuszach
22.11.10-00	Książki, broszury, ulotki, itp., drukowane w pojedynczych arkuszach
22.11.10-00.10	Książki drukowane w pojedynczych arkuszach
22.11.10-00.20	Broszury, ulotki itp. drukowane w pojedynczych arkuszach
...	...
22.14	Nagrania dźwiękowe

Źródło: *Polska Klasyfikacja Wyrobów i Usług*, 1997, t. 3, s. 82-83.

Dla adresatów prawa konieczne było zatem odniesienie się do pełnej treści zewnętrznych klasyfikacji i poprawne ich wykorzystanie, co nie zawsze miało miejsce – przedsiębiorcy w praktyce dokonywali błędnej interpretacji, która była następnie podważana przez organy podatkowe (Wyrok WSA w Warszawie z 28 czerwca 2005 r.; Wyrok WSA we Wrocławiu z 28 czerwca 2007 r.). O tym, że interpretacja omawianych przepisów faktycznie mogła sprawiać trudności niewyspecjalizowanym odbiorcom prawa, świadczy fakt, że błędnej wykładni dokonywały nawet sądy administracyjne – w jej wyniku stwierdzały w swoich wyrokach, że przepisy podatkowe nie wymagają, by książki objęte preferencyjną stawką podatku były wytworzone metodami poligraficznymi (Wyrok WSA w Gdańsku z 20 grudnia 2007 r.; Wyrok WSA w Gdańsku z 12 maja 2009 r.). W wyrokach wyższej instancji Naczelny Sąd Administracyjny stwierdzał jednak, że taka wykładnia była błędna w świetle poprawnej interpretacji zakresu znaczeniowego PKWiU (Wyrok NSA z 21 stycznia 2009 r.; Wyrok NSA z 24 września 2010 r.).

Trzeba podkreślić, że wykluczenie innych form książki było niewątpliwie intencją prawodawców i nie wynikało jedynie z ograniczeń stosowanych klasyfikacji, było bowiem zgodne z ówczesnymi wytycznymi

unijnych dyrektyw VAT, do których dostosowywano polskie przepisy jeszcze przed akcesją Polski do UE (por. Kołodko, 1996). Omówiony sposób komunikowania woli prawodawców jest jednak problematyczny – odwołanie się w przepisach jedynie do konkretnych klas spowodowało zatracenie informacji o ich miejscu w obrębie tychże klasyfikacji, a tym samym o ich poprawnym zakresie znaczeniowym. Zakres ten jest natomiast zawężony wobec możliwych i akceptowalnych w społeczeństwie sposobów rozumienia pojęcia „książka” i „wydawnictwo dziełowe”, czego dowodzą zarówno decyzje przedsiębiorców, jak i wyroki sądów – choć te ostatecznie zostały uchylone¹.

ALTERNATYWNE SPOSOBY IDENTYFIKACJI TOWARÓW I USŁUG

Praktyka pokazuje, że wykorzystywanie oznaczeń klasyfikacji nie stanowi bezwzględnie przestrzeganej zasady i prawodawcy mają możliwość nie odwoływać się do tych klasyfikacji. Takie sytuacje stanowią jednak wyjątek, przy czym książki są jednymi z niewielu towarów i usług, w przypadku których przepisy VAT nie odwoływały się do oznaczeń klasyfikacji i zamiast tego korzystały z określeń w języku naturalnym, nieobciążonych opisanymi wcześniej ograniczeniami wynikającymi z ukrytych wskazań technicznych.

Sytuacja taka pierwszy raz miała miejsce już w 1994 r., gdy objęto preferencjami podatkowymi „książki w alfabecie Braille’a”, dla których nie istniało odrębne oznaczenie SWW. Choć przynależność książek brajlowskich do pojęcia „książka” nie budzi wątpliwości, a publikacje te także są nazywane drukami (Czerwińska, 1999), to są wytwarzane technikami skutkującymi powstaniem na fizycznym nośniku wypukłych form możliwych do odczytania przez dotyk, które to techniki są odmienne od powszechnie wykorzystywanych metod druku, co przypuszczalnie mogło wzbudzać wątpliwości organów podatkowych i przyczynić się do doprecyzowania prawa w tym względzie.

Kolejny raz nastąpiło to w 2010 r., gdy ustawodawca wprowadził preferencyjne traktowanie książek na nośnikach. Od tego roku wykorzystywano nowszą klasyfikację PKWiU 2008, której konstrukcja różni się od poprzednio wykorzystywanych tym, że jej podział opiera się na działalności producenta, a nie na kryteriach technicznych wyrobów i usług, co pozwoliło na wyróżnienie działu 58 obejmującego „usługi związane z działalnością wydawniczą”. W jego ramach wyszczególniono osobne kategorie 58.11.1 dla „książek drukowanych”, 58.11.2 dla „książek wydawanych

¹ Nb. w obu przytoczonych wyrokach (Wyrok NSA z 21 stycznia 2009 r.; Wyrok NSA z 24 września 2010 r.) NSA wypowiedział się na temat błędnej wykładni niższej instancji, jednak uchylenie wcześniejszych wyroków nastąpiło na innej podstawie.

na dyskach, taśmach i innych nośnikach” a nawet 58.11.3 dla „książek online” (Tab. 3).

Tabela 3. Wykaz wybranych symboli PKWiU 2008 dla działu 58 –
Usługi związane z działalnością wydawniczą

Symbol	Nazwa
58.1	USŁUGI ZWIĄZANE Z WYDAWANIEM KSIĄŻEK, PERIODYKÓW I INNYCH PUBLIKACJI
58.11	USŁUGI ZWIĄZANE Z WYDAWANIEM KSIĄŻEK
58.11.1	Książki drukowane
58.11.11	Podręczniki szkolne drukowane
58.11.11.0	Podręczniki szkolne drukowane
58.11.12	Podręczniki fachowe, techniczne i naukowe, drukowane
58.11.12.0	Podręczniki fachowe, techniczne i naukowe, drukowane
58.11.13	Książki dla dzieci drukowane
58.11.13.0	Książki dla dzieci drukowane
...	...
58.11.2	Książki wydawane na dyskach, taśmach i innych nośnikach
58.11.20	Książki wydawane na dyskach, taśmach i innych nośnikach
58.11.20.0	Książki wydawane na dyskach, taśmach i innych nośnikach
58.11.3	Książki on-line
58.11.30	Książki on-line
58.11.30.0	Książki on-line

Źródło: PKWiU 2008, Główny Urząd Statystyczny https://stat.gov.pl/Klasyfikacje/doc/pkwiu_08/index.html

Te trzy kategorie zdają się wyczerpująco oddawać charakter produktów i usług będących przedmiotem współczesnego rynku książki, zaś same określenia są na tyle precyzyjne (bezpośrednio wskazujące na sposób utrwalenia i dystrybucji książek, których dotyczą) i nieobarczone dodatkowymi kryteriami, które zawężyłyby ich znaczenie, że prawdopodobnie nie powodowałyby tych samych trudności co poprzednie klasyfikacje i mogłyby zostać wykorzystane z większym sukcesem. W praktyce jednak ustawodawca wykorzystał jedynie klasę 58.11.1 „książki drukowane” – klasa ta istotnie nie powodowała wątpliwości interpretacyjnych, które zostałyby poświadczone w dostępnych wyrokach sądów administracyjnych. Jednak w odniesieniu do książek na nośnikach ustawodawca nie powołał się na dostępne oznaczenie 58.11.2 i zastosował jedynie odpowiadające mu określenie słowne: „książki wydawane na dyskach, taśmach i innych nośnikach”.

Na uwagę zasługuje także rozwiązanie przyjęte w 2019 r., gdy preferencjami objęto po raz pierwszy również książki dostarczane przez In-

ternet. Wykorzystywana od tego czasu CN jest europejską klasyfikacją z 1987 r. i choć od czasu powstania była ona aktualizowana, to jednak nie w zakresie działu 49 „książki, gazety, obrazki i pozostałe wyroby przemysłu poligraficznego, drukowane”. Wobec tego nie obejmuje on książek na nośnikach, ze względu zaś na fakt, że CN jest jedynie klasyfikacją towarową, nie może też nigdy objąć dostarczania książek elektronicznych przez Internet (Tab. 4), które w prawie unijnym traktowane jest jako usługa.

Tabela 4. Wykaz wybranych symboli CN dla działu 49 – *Książki, gazety, obrazki i pozostałe wyroby przemysłu poligraficznego, drukowane; manuskrypty, maszynopisy i plany*

Kod CN	Wyszczególnienie
4901	Książki, broszury, ulotki i podobne materiały, drukowane, nawet w pojedynczych arkuszach
4901 10 00	– W pojedynczych arkuszach, nawet składane
	– Pozostałe
4901 91 00	– – Słowniki i encyklopedie oraz ich seryjne zeszyty publikacji
4901 99 00	– – Pozostałe
4902	Gazety, dzienniki i czasopisma, nawet ilustrowane lub zawierające materiały reklamowe
...	...
4903 00 00	Książki dla dzieci, obrazkowe, do rysowania lub kolorowania
...	
4911	Pozostałe artykuły drukowane, włącznie z drukowanymi obrazkami i fotografiami
4911 10	– Reklamy handlowe, katalogi handlowe i tym podobne

Źródło: Załącznik I do rozporządzenia Rady (EWG) nr 2658/87 w sprawie nomenklatury taryfowej i staty stycznej oraz w sprawie Wspólnej Taryfy Celnej (Dz.U. L 256 z 7.9.1987 ze zm.).

Choć polski ustawodawca, ustalając na nowo zakres preferencji podatkowych, miał możliwość odwołać się do istniejących i, jak się wydaje, wyczerpujących oznaczeń PKWiU 2015 (jednakowych z przytoczonymi wcześniej oznaczeniami PKWiU 2008 w zakresie działu 58) lub określić w języku naturalnym, postanowił jednak przyjąć rozwiązanie odwołujące się w każdym przypadku do dostępnego oznaczenia CN dla książek drukowanych, co wymagało opracowania szczególnych określeń (Tab. 5).

Znamienny, lecz nie zaskakujący jest fakt, iż obranie za podstawę oznaczeń dla książek drukowanych zostało uznane przez ustawodawcę za wystarczające. Drukowana książka, jako najpowszechniejsza i najdłuższej funkcjonująca jej forma, stanowi niewątpliwie wzór dla innych jej rodzajów i, jak argumentują badacze, m.in. Phillips i Kovač, inne rodzaje książek w różnym stopniu posiadają z książką drukowaną wspólne wywiedzione z niej atrybuty (Phillips & Kovač, 2022).

Tabela 5. Fragment Załącznika 10 do Ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług – Wykaz towarów i usług opodatkowanych stawką podatku w wysokości 5%

Poz.	CN lub PKWiU	Nazwa towaru lub usługi (grupy towarów lub usług)
19	ex 49	Książki, gazety, obrazki i pozostałe wyroby przemysłu poligraficznego, drukowane; manuskrypty, maszynopisy i plany – wyłącznie towary objęte następującymi CN: 1) ex 4901 Książki, broszury, ulotki i podobne materiały, drukowane, nawet w pojedynczych arkuszach – z wyłączeniem ulotek, 2) ex 4902 Gazety [...] 3) 4903 00 00 Książki dla dzieci, obrazkowe, do rysowania lub kolorowania [...]
20	ex 8523	Dyski, taśmy, półprzewodnikowe urządzenia pamięci trwałe, „karty inteligentne” i inne nośniki do rejestrowania dźwięku lub innych zjawisk, nawet nagrane, włączając matryce i wzorce do produkcji dysków, ale wyłączając produkty objęte działem CN 37 – wyłącznie publikacje objęte poz. 19
...	...	...
24	bez względu na PKWiU	Dostarczanie drogą elektroniczną publikacji objętych poz. 19, z wyłączeniem: – publikacji, które w całości lub w przeważającej mierze składają się z treści wideo lub możliwej do odsłuchania muzyki, [...]

Źródło: Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz.U. 2004, Nr 54, poz. 535 ze zm.

Taka konstrukcja przepisów wydaje się jednak wadliwa, zarówno z punktu widzenia nauki o książce, jak i praktyki wydawniczej. Przede wszystkim oznaczenie CN 49 *de facto* odnosi się do formy książki jako wyrobu drukowanego, nie zaś jej funkcji społecznej, treści, czy sposobu jej organizacji – kwestie te są najwyżej dorozumiane, podobnie jak miało to miejsce w przypadku omówionych wcześniej klasyfikacji. Co więcej, nowych form książek nie można uznać jedynie za odtworzenie w środowisku cyfrowym treści książek tradycyjnych. Książki te mogą być poszerzone o nowe treści i funkcje, a w przypadku wydań niemających odpowiednika w wersji drukowanej ich treść może być całkowicie odrębna – na co w liście do Ministerstwa Finansów wskazywał w 2018 r. ówczesny prezes PIK Włodzimierz Albin, wnioskując o przyjęcie przez prawodawców innego rozwiązania (Albin, 2018).

Wątpliwości może budzić zatem sposób, w jaki w świetle tych przepisów należy szukać tożsamości książki jako obiektu drukowanego oraz książki mówionej lub cyfrowego zapisu tekstu do odczytu wzrokowego. Wątpliwości takie są uzasadnione w świetle faktu, iż dominującą wykładnią prawa podatkowego jest wykładnia literalna, a nie celowościowa, czyli zgodna z zakładaną wolą ustawodawcy (Andrzejewska-Czarnek, 2013; Bielska-Brodziak, 2009). Niemniej jednak, choć na gruncie rozważań naukowych czy branżowych taką konstrukcję można uznać za problematyczną, w praktyce przepisy te nie spowodowały dotąd trudności, które skutkowałyby zawężeniem preferencji podatkowych.

KSIĄŻKA A INNE WYROBY

Rozróżnienie między książkami drukowanymi a książkami na nośnikach lub książkami elektronicznymi nie jest jedynym problemem wyrosłym na gruncie przepisów podatkowych. Istnieją również inne produkty, z którymi książka kodeksowa (stanowiąca, jak wspomniano, pewien wzorzec tego pojęcia) może dzielić pewne cechy fizyczne i funkcjonalne, lecz ich status jako książki jest niepewny. Choć problemy tego typu rozpatrywane były przez sądy administracyjne w odniesieniu do przepisów formułowanych z wykorzystaniem rozpatrywanych uprzednio klasyfikacji statystycznych, to zasługują one na osobne omówienie. O ile bowiem spory z organami podatkowymi dotyczyły towarów identyfikowanych w ustawach za pomocą oznaczeń klasyfikacji, tak same klasyfikacje *de facto* nie stanowiły istotnego kryterium pozwalającego ocenić poprawność decyzji przedsiębiorców.

Teoretycznie stosowanie klasyfikacji powinno wykluczać tego typu sytuacje. Odwołanie w przepisach tylko do wybranych klas powinno bowiem jednoznacznie wykluczać z zakresu preferencji wszystkie inne pozycje klasyfikacji, które nie zostały wymienione w przepisach. Ponadto każdy towar i usługa powinny być konsekwentnie zaliczane tylko do jednej klasy na podstawie cech najbardziej charakterystycznych – sądy administracyjne wielokrotnie wypowiedziały się na ten temat (w kontekście rynku książki zob. Wyrok WSA w Warszawie z 20 lipca 2012 r.; Wyrok WSA w Warszawie z 13 marca 2013 r.).

Jak jednak podkreślono, książka może dzielić formę i funkcje również z innymi wyrobami, co nie zawsze pozwala na jednoznaczną klasyfikację. Należy również zwrócić uwagę, że nie tylko pojęcie „książka” pozostaje niezdefiniowane w obrębie klasyfikacji – tyczy się to w zasadzie wszystkich innych towarów i usług, które zostały w nich ujęte. Wobec tego przy próbie rozróżnienia poszczególnych klas konieczne jest odwołanie się nie do samej klasyfikacji, a do znajomości znaczenia nazw poszczególnych jej pozycji. Wydaje się zatem, że klasyfikacje nie ułatwiają określenia, czy

dany wyrób lub usługa mieszczą się w zakresie preferencji podatkowych, zaś osiągnięcie tego samego skutku byłoby możliwe poprzez prostszy środek ustawodawczy, jakim jest wskazanie tego samego zakresu znaczeniowego przy użyciu języka naturalnego.

Kilkakrotnie rozpatrywanym przez sądy administracyjne przykładem książek przenikających się z innym produktem są książki zabawki zawierające układanki typu puzzle. W ocenach organów podatkowych oraz sądów administracyjnych główną atrakcją takich produktów stanowiła możliwość układania puzzli, co wiązało się z koniecznością klasyfikacji ich jako łamigłówek (Wyrok WSA w Warszawie z 20 lipca 2012 r.; Wyrok WSA w Warszawie z 19 lutego 2014 r.). Notabene w jednej ze spraw tego typu nie uznano zasadności przedstawionej przez podatnika ekspertyzy, zgodnie z którą publikacje te miały walory edukacyjne i stanowiły pomoc w zakresie nauki czytania i mówienia, bowiem w ekspertyzie tej wskazano również, że układanka sprzyja rozwojowi sprawności manualnej, co nie pozwoliło określić elementu przeważającego w kwestii atrakcyjności produktu. W sprawie tej dyrektor Izby Skarbowej wyraził ponadto pogląd, że przyjęcie spornych publikacji przez Bibliotekę Narodową w ramach egzemplarza obowiązkowego nie przemawia za tym, by uznać je za książki dla celów podatkowych (Wyrok WSA w Warszawie z 13 marca 2013 r.).

Interesujący przykład dociekań znaczeniowych wyniął na podstawie obowiązującego w latach 2000-2011 wyłączenia map z preferencji podatkowych. W interpretacji organów podatkowych i sądów administracyjnych przyjęto, że przepisy te wskazują nie tylko na wyłączenie pojedynczych, samodzielnych wydawniczo map, ale również atlasów geograficznych i innych wydawnictw książkowych składających się w głównej mierze z map. W trakcie sporu rozpatrywano definicje mapy i atlasu przytoczone przez podatnika, pochodzące zarówno ze *Słownika języka polskiego*, jak i z ekspertyzy sporządzonej przez Stowarzyszenie Kartografów Polskich, które to definicje wskazywały na odrębny charakter tych publikacji. W wyroku stwierdzono jednak, że wydawnictwa te są wystarczająco zbliżone zawartością treściową do map, by uznać je za wyłączone ze stosowania obniżonej stawki podatku (Wyrok WSA w Warszawie z 13 stycznia 2011 r.; zob. także dalsze wyroki w tej sprawie po złożonych przez podatnika odwołaniach: Wyrok WSA w Warszawie z 16 lipca 2013 r., Wyrok NSA z 18 grudnia 2014 r.).

Inny przykład przeprowadzonej wykładni językowej stanowi przypadek zakwestionowania przez organ podatkowy klasyfikacji albumu składającego się z fotosów jako wydawnictwa dziełowego. Organ podatkowy powołał się przy tym na definicję książki pochodzącą z internetowej wersji *Słownika języka polskiego PWN*, zgodnie z którą „książka” to „złożone i oprawione arkusze papieru, zadrukowane tekstem literackim,

naukowym lub użytkowym; też: tekst wydrukowany na tych arkuszach”. W ocenie organu dominacja fotosów kazała zaś zakwalifikować produkt jako akcydens, nie książkę. Wojewódzki Sąd Administracyjny podważył jednak to stanowisko i dokonał wówczas własnej wykładni językowej powołując się na dodatkowe źródło – Wikipedię. Przytoczona stamtąd definicja wymieniała album jako jeden z rodzajów książek, wobec czego Wojewódzki Sąd Administracyjny uznał wcześniejszą wykładnię za pobieżną i niewystarczającą (Wyrok WSA w Warszawie z 25 maja 2007 r.).

Wskazać można także na wspomniany uprzednio spór podatnika z Ministerstwem Finansów, który stanowi przykład wątpliwości interpretacyjnych względem kalendarzy jako produktów podobnych do książki. Kwestia ta nie została jednak w istocie rozpatrzona, bowiem przedmiotem sporu nie była tak naprawdę decyzja dotycząca klasyfikacji, lecz odmowa przeprowadzenia interpretacji przez Ministerstwo Finansów, którą to decyzję Wojewódzki Sąd Administracyjny uznał za słuszną (Wyrok WSA w Warszawie z 25 maja 2015 r.). Trzeba podkreślić, że odnośne orzecznictwo dotyczące klasyfikacji pojawia się w sytuacjach spornych z organami podatkowymi, natomiast na podstawie analizy dostępnych na rynku kalendarzy wydaje się, że w tym względzie ukonstytuowała się praktyka pozwalająca klasyfikować kalendarze jako książki².

ZAKOŃCZENIE

Powyższe analizy zdają się potwierdzać, że książka stanowi problematyczny przedmiot unormowań prawnych. Wydaje się jednak, że główną trudnością związaną z funkcjonowaniem przepisów podatkowych było oparcie ich na klasyfikacjach statystycznych – podobnie jak w przypadku innych towarów opisywanych w literaturze (Peretiatkiewicz & Wojtas, 2017, Niedźwiedzki, 2019). Klasyfikacje te sprawiały problemy przede wszystkim ze względu na zawężenie ich znaczenia tylko do książek drukowanych. Godny uwagi jest fakt, że rozszerzonej interpretacji znaczenia terminu „książka” – obejmującej także jej nowe formy – gotowi byli dokończyć nie tylko przedsiębiorcy, ale i sądy administracyjne. Pokazuje to, że uznanie książek elektronicznych lub mówionych za książki nie budzi w społeczeństwie kontrowersji – na przeszkodzie stało jednak prawodawstwo unijne i krajowe.

² Zob. opis bibliograficzny przykładowych kalendarzy zgłoszonych krajowemu biuru ISBN w latach 2017, 2018 i 2019: https://e-isbn.pl/IsbnWeb/onix/summary.html?record_id=1621504; https://e-isbn.pl/IsbnWeb/onix/summary.html?record_id=7420456; https://e-isbn.pl/IsbnWeb/onix/summary.html?record_id=7420473 [dostęp: 01.09.2022]. Kalendarzom, których forma zakłada wydzieranie kolejnych kartek z oznaczeniami upływających dni, nadane zostały numer ISBN właściwe dla książek, ponadto opatrzone zostały adnotacją na I stronie okładki o zastosowaniu dla nich 5% stawki podatku. Zgodnie z opisem producenta kalendarze zostały zaklasyfikowane przez niego jako „książki innego typu”.

Orzecznictwo w kwestii spornych, podobnych do książki produktów jest nieliczne i zróżnicowane. Wobec tego można uznać, że problemy tego typu stanowią margines i nie uderzały we „właściwy” rynek książki, którego uczestnicy prowadzą działalność skoncentrowaną przede wszystkim na towarach, co do których nie pojawiają się tego typu wątpliwości. Niemniej jednak analiza różnych kryteriów rozpatrywanych przez organy podatkowe i sądy administracyjne wskazuje, że na gruncie polskiego prawa możliwe jest przeprowadzenie racjonalnej wykładni przepisów nawet w tak trudnej materii – nawet jeśli przyjęte rozstrzygnięcia nie zawsze były korzystne dla podatników. Wskazuje to na skuteczność elastycznych rozwiązań – wykorzystaniu minimalnych określeń w języku naturalnym, np. „książka” – dzięki któremu mogłaby ukonstytuować się praktyka korzystna zarówno dla Skarbu Państwa, jak i podatników działających na rynku książki.

Na zakończenie można zastanowić się, czy w świetle powyższych rozważań potrzebne jest przyjęcie legalnej definicji książki. Stanowisko takie w trakcie prowadzonych w 2018 r. prac nad nowelizacją ustawy podatkowej przedstawiła Polska Izba Książki, argumentując, że brak takiej definicji „może spowodować wiele nieprawidłowości w zakresie stosowania stawek obniżonych” (Druk 3255). Jeszcze dobitniej w tej kwestii argumentują Phillips i Kovač (2022):

„Bez technicznej definicji książki te unormowania mogłyby znaleźć zastosowanie dla każdego obiektu drukowanego lub tekstowego, który został samowolnie nazwany książką, od torebki na wymioty po oprogramowanie do rachunkowości”³.

Niewątpliwie autorzy przedstawili swój pogląd w formie hiperboli, jednak stanowisko domagające się definicji normatywnej ze względu na możliwość obchodzenia przepisów wymaga też założenia, że przedsiębiorcy będą podejmować decyzje o uznaniu za książkę dowolnego przedmiotu lub usługi jedynie na podstawie pojedynczych cech wspólnych, znacznie odbiegając od przyjętego w społeczeństwie postrzegania książki, zaś organy państwa nie będą tych decyzji kwestionowały. Dotychczasowa polska praktyka pokazuje jednak, że organy podatkowe i sądy administracyjne zdolne są do racjonalnej interpretacji przepisów, która nie dopuszcza do tego typu nadużyć. Większe ryzyko leży natomiast po stronie przedsiębiorców, których decyzje mogą zostać łatwo podważone, zwłaszcza biorąc pod uwagę dominującą wykładnię literalną przepisów. Z tego względu wszelkie potencjalne definicje lub inne kryteria dotyczące stosowania preferencji podatkowych powinny być rozpatrywane ze szczególną uwagą.

³ Oryg.: *Without a technical definition of the book, these regulatory mechanisms could be applied to any printed or textual object that is arbitrarily declared to be a book, from an airsickness bag to a computer accounting program.*

BIBLIOGRAFIA

- Albin, Włodzimierz (2018). List przewodni Prezesa PIK, 17.12.2018, <http://www.pik.org.pl/upload/files/list%20przewodni%20Prezesa%20PIK.pdf> [dostęp: 01.09.2022].
- Andrzejewska-Czarnek, Izabela (2013). *Wykładnia prawa podatkowego Unii Europejskiej*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Bielska-Brodziak, Agnieszka (2009). *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer business.
- Cybulski, Radosław (1984). Struktura i właściwości książki. *Studia o książce*, t. 14, s. 3-36.
- Czerwińska, Małgorzata (1999). *Pismo i książka w systemie Louisa Braille'a w Polsce*. Warszawa: SBP.
- Druk 3255. Przebieg procesu legislacyjnego, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3255> [dostęp: 01.09.2022].
- Dziurdzia, Tomasz (2017). Projekt ustawy o książce z 2015 roku. *Roczniki Biblioteczne*, t. 61, s. 241-266.
- Dziurdzia, Tomasz (2023). Polskie przepisy VAT dotyczące książek w latach 1993-2019. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1, s. 64-86.
- Hemels, Sigrid (2017). Tax Incentives as a Creative Industries Policy Instrument. W: *Tax Incentives for the Creative Industries*. Red. S. Hemels, K.Goto. Singapur: Springer, s. 33-62.
- Jackowska, Iwona (2015). Przedsiębiorcy mają dosyć zgadywania stawek VAT. *Puls Biznesu*, 25.05.2015, <https://www.pb.pl/przesieborcy-maja-dosyc-zgadywania-stawek-vat-794042> [dostęp: 01.09.2022].
- Kempa, Paweł (2019). PKWiU wciąż kością niezgody. *Rzeczpospolita*, 06.08.2019, <http://archiwum.rp.pl/arttykul/1382684-PKWiU-wciaz-koscia-niezgody.html> [dostęp: 01.09.2022].
- Kołodko, Grzegorz (1996). *Polska 2000. Strategia dla przyszłości*. Warszawa: Poltext.
- Migoń, Krzysztof (1976). *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Migoń, Krzysztof (2017). Książka. W: *Encyklopedia książki*, t. 2. Red. A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 103-108.
- Niedźwiedzki, Wojciech (2019). Klasyfikacja statystyczna PKWiU jako element stanu faktycznego, czy element normy prawnej – problemy praktyczne w zakresie występowania o interpretację indywidualną. *Kwartalnik Prawno-Finansowy*, nr 4, s. 29-42.
- Pacek, Jarosław (2015). Pole semantyczne książki w tekstach normalizacyjnych i prawnych, *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, nr 4, s. 20-26.
- Peretiatkiewicz, Lidia; Wojtas, Michał (2017). Klasyfikacja statystyczna towarów a wybór stawki VAT dla produktów spożywczych. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, nr 3, s. 67-76.
- Teszner, Krzysztof (2020). Wydawanie wiążącej informacji stawkowej na potrzeby VAT – nowa podatkowa procedura interpretacyjna. *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarcze go*, nr 4, s. 31-38.
- Zalewski, Łukasz (2017). W sprawach VAT nadal rządzi klasyfikacja statystyczna. *Gazeta Prawna*, 04.05.2017, <https://podatki.gazetaprawna.pl/arttyku>

ly/1039843,w-sprawach-vat-nadal-klasyfikacja-statystyczna.html [dostęp: 01.09.2022].

Orzecznictwo

Wyrok NSA z 12 maja 2005 r., FSK 2121/04.

Wyrok NSA z 21 stycznia 2009 r., I FSK 873/08.

Wyrok NSA z 24 września 2010 r., I FSK 1532/09.

Wyrok NSA z 18 grudnia 2014 r., I FSK 1815/13.

Wyrok WSA w Warszawie z 28 czerwca 2005 r., III SA/Wa 1733/04.

Wyrok WSA w Warszawie z 25 maja 2007 r., III SA/Wa 453/07.

Wyrok WSA we Wrocławiu z 28 czerwca 2007 r., I SA/Wr 828/07.

Wyrok WSA w Gdańsku z 20 grudnia 2007 r., I SA/Gd 402/07.

Wyrok WSA w Warszawie z 9 października 2008 r., III SA/Wa 1142/08.

Wyrok WSA w Gdańsku z 12 maja 2009 r., I SA/Gd 254/09.

Wyrok WSA w Warszawie z 13 stycznia 2011 r., III SA/Wa 1187/10.

Wyrok WSA w Warszawie z 20 lipca 2012 r., III SA/Wa 3083/11.

Wyrok WSA w Warszawie z 13 marca 2013 r., III SA/Wa 2625/12.

Wyrok WSA w Warszawie z 19 lutego 2014 r., III SA/Wa 1804/13.

Wyrok WSA w Warszawie z 25 maja 2015 r., III SA/Wa 3008/14.

Wyrok WSA w Warszawie z 16 lipca 2013 r., III SA/Wa 17/13.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 28 marca 2023 r.

TOMASZ DZIURDZIA

Institute of Information and Media Sciences

Wrocław University

e-mail: tomasz.dziurdzia@uwr.edu.pl

ORCID 0000-0002-7979-3466

CHALLENGES OF BOOK IDENTIFICATION IN POLISH LAW – CASE STUDY OF VAT IN THE YEARS 1993-2019

KEYWORDS: Economic taxonomy. Book market. Tax preferences. Book definition

ABSTRACT: Thesis/Objective – Book definition poses difficulties both on academic and practical grounds. Polish tax regulations adopted specific (on European scale) means of identifying goods and services based on economic taxonomies, which was a source of interpretation issues in other economic sectors. **Research methods** – The author analysed the content of Polish tax regulations, economic taxonomies and administrative court decisions. **Results and conclusions** – Tax regulations concerning books proved to be difficult for taxpayers to interpret, which has caused numerous court disputes between them and tax authorities. Adopted measures seem to be inadequate and rigid, with more advantageous solution appearing to be the use of more flexible, natural language definitions.

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2023 z. 2
PL ISSN 0033-202X

Biblioteki mobilne w Polsce i Europie. Teksty: Przemysław Pawlak, Paulina Skrzypczak. Gostyń 2022. Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Gostyniu. ISBN 978-83-954043-6-8.

Dożyliśmy ciekawych czasów. Biblioteki przybliżyły się do nas na wyciągnięcie ręki. Nie ruszając się z domu, możemy przeglądać katalogi bibliotek z całego świata, zamawiać książki z miejscowej biblioteki, ale właściwie z całego kraju, i potencjalnie z całego świata. Co prawda rzadko jeszcze możemy skorzystać z usługi dostarczenia książek poprzez przesyłkę kurierską pod próg domu, ale jeżeli książka jest dostępna w formie elektronicznej, to możemy sobie „darować” poprzednie czynności i spełniwszy wymogi formalne (rejestracja, ewentualnie opłata), możemy skorzystać z tej książki na którejś z platform elektronicznych. Z drugiej strony, paradoksalnie, droga do biblioteki, zwłaszcza publicznej, w czasie i w przestrzeni wydłuża się. W reakcji na zachodzące zmiany technologiczne, na bieżące wydarzenia polityczne, w szczególności na wojnę na Ukrainie, drożyznę, biblioteki coraz częściej biorą kurs na oszczędzanie, zmuszone do tego przeważnie przez organizatorów. Alternatywą, w razie braku reakcji ze strony biblioteki, mogłoby być zamknięcie biblioteki, a w najlepszym razie likwidacja jednej z filii, albo ograniczenie czasu otwarcia placówki. Szpitala „produkującego” długi nikt nie zamknie, ale lecznicę dusz, czyli bibliotekę – owszem. W najlepszym razie niepokorny dyrektor zostanie zastąpiony pokornym. W praktyce oznacza to, że przy znacznej powierzchni terytorialnej danej miejscowości (gminy, powiatu), do tego niewielkim zagęszczeniu ludności, dostęp do biblioteki jest *de facto* bardzo utrudniony, zwłaszcza dla osób starszych, z niepełnosprawnościami, ale nawet czytelników cieszących się dobrym zdrowiem, nieposiadających jednak własnego samochodu lub innego środka lokomocji, zmuszonych do korzystania z coraz rzadziej kursującego transportu publicznego. Tak było, co zrozumiałe, na początku kształtowania się bibliotekarstwa publicznego. Czy tak ma być również dzisiaj? Organizatorzy bibliotek od zarania starali się przeciwdziałać tym niekorzystnym zjawiskom, a przynajmniej minimalizować podobne niedogodności, np.

poprzez biblioteki ruchome i wędrownie, komplety literatury, najczęściej pięknej, dostarczane do tych miejscowości, gdzie nie było stałej biblioteki. Inną formą rekompensującą deficyt obsługi bibliotecznej na danym terenie były biblioteki objazdowe, na czterech lub dwóch kółkach, czasami na łożdach, na szynach, napędzane siłą pary wodnej, elektryczności, ropy naftowej, czasami rąk i nóg, wysyłane do siół, osiedli itd¹.

Początki bibliotek ruchomych w Polsce sięgają okresu zaborów. Z tej formy upowszechniania czytelnictwa korzystało m.in. Towarzystwo Czytelników Ludowych i inne towarzystwa kulturalno-oświatowe. Tradycja ta była kontynuowana i rozwijana również przez inne instytucje pełniące przewodnią rolę w tworzeniu i prowadzeniu bibliotek oświatowych (Polska Macierz Szkolna; Towarzystwo Szkoły Ludowej; Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego i inne). Po II wojnie światowej wydawało się, że biblioteki objazdowe straciły rację bytu, po uchwaleniu Dekretu o bibliotekach (1946), pierwszej polskiej ustawy o bibliotekach, która stworzyła solidne ramy organizacyjne, prawne, a przede wszystkim finansowe pod tworzenie stałych bibliotek. Tak rzeczywiście było, wyjąwszy indywidualne przypadki wykorzystywania bibliobusów w Warszawie w latach 60. XX w.². W 1980 r. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Siedlcach, chcąc przeciwdziałać wykluczeniu czytelnictwu, uruchomiła bibliobus, który – przynajmniej w założeniu – obsługiwał całe ówczesne województwo siedleckie³. Najdłużej, jak się wydaje, funkcjonował, z przerwami co prawda, ale już od lat 60. XX w. bibliobus w Olsztynie⁴.

Dziś, w pierwszym ćwierćwieczu XXI w., zaczyna się powoli powracać do idei biblioteki ruchomej (mobilnej), w szczególności bibliobusu, czego powodów należałoby się doszukiwać, oprócz już wskazanych, w chęci, dążeniu do zrjonalizowania w sensie organizacyjnym i finansowym miejskiej (gminnej) sieci bibliotecznej. O jednej z wielu inicjatyw tego rodzaju w wymiarze globalnym, a jednej z nielicznych niestety jeszcze w Polsce, chcielibyśmy donieść, wykorzystując ku temu broszurę pt. „Biblioteki mobilne w Polsce i Europie”, opracowaną przez parę autorską z Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy w Gostyniu: dyrektora Biblioteki Przemysława Pawlaka i bibliotekarza – Paulinę Skrzypczak. Broszura, wydana w formacie A4, licząca 34 strony jest bardzo bogato ilustrowana, co dość istotne

¹ Zob. Podręczny słownik bibliotekarza. Oprac. G. Czapnik, Z. Gruszka przy współpr. H. Tadeusiewicz. Warszawa 2011, s. 31, 39 – autorzy haseł używają terminu biblioteka objazdowa i bibliobus, z odsyłaczem do biblioteki ruchomej.

² Biblioteka przychodzi do człowieka [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://ekartkaszwazawy.pl/kartka/biblioteka-przychodzi-czlowieka/>; Biblioteki na peryferiach [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://www.cda.pl/video/5907938fa>.

³ K. Paczuska: Bibliobus w woj. siedleckim. Siedlce 1981 Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Siedlcach [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: http://biblsokol.home.pl/j/Archiwum/Bibliobus_w_woj._siedleckim.pdf.

⁴ W olsztyńskiej bibliotece na kółkach [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/o-olsztyńskiej-bibliotece-na-kolkach-48898.html>.

w tym przypadku, ale przede wszystkim zawiera opis inicjatywy uruchomienia przez gostyńską bibliotekę bibliobusu. Nie jest to wprawdzie, jak twierdzi P. Pawlak, pierwsze tego typu opracowanie w Polsce. Pierwszym był siermiężny pod względem edytorskim, na miarę czasów, w których został wydany, ale bardzo fachowo przygotowany, informator o bibliobusach w województwie siedleckim⁵. Zgodzić się należy z P. Pawlakiem, że bibliobus w Polsce to rzadkość, chyba jednak przesadne jest określenie Polski jako „bibliobusowej pustyni”. Także kolejny argument, że brakuje u nas, czyli w środowisku bibliotekarskim [Z.G.] o tym zjawisku dostatecznej wiedzy, odpowiada wtedy tylko prawdzie, jeżeli ją mierzyć liczbą publikacji na ten temat. Przykładowo Biblioteka Narodowa wykazuje 23 publikacje o bibliobusach, z tego większość mocno „leciwych”, wydrukowanych ponad 50 lat temu⁶. Jeśli wierzyć Polskiej Bibliografii Bibliologicznej za lata 1995-2015, to nie ukazała się w tym okresie w Polsce ani jedna publikacja traktująca o bibliobusach⁷. Nie jest też w pełni wiarygodnym źródłem wiedzy w tym względzie Bibliografia Analityczna Bibliografii i Informacji Naukowej, odnotowująca tylko dwie publikacje o bibliobusach⁸. Częściowy kłam temu zadają jednak dwie publikacje: Danuty Sieradzkiej o bibliotekach ruchomych okresu międzywojennego⁹ oraz Małgorzaty Fedorowicz-Kruszewskiej o historii i współczesnej działalności bibliotek ruchomych¹⁰. Nawiasem mówiąc, o tej drugiej publikacji P. Pawlak wspomina, dodając do tego kilka niemieckich publikacji o bibliobusach¹¹. O bibliobusie powstał nawet film dokumentalny w 1962 r.¹²

⁵ Bibliobus w woj. siedleckim ...

⁶ Bibliobus [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: https://katalogi.bn.org.pl/discovery/search?query=any,contains,bibliobus&tab=LibraryCatalog&vid=48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP&lang=pl&offset=0.

⁷ Bibliobus [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/mak-www.exe?BM=12&IZ=s%B3owo_w_tyt.

⁸ Bibliobus [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w World Wide Web: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=15&IM=06&TX=bibliobus&OT=szukaj&WI=AbBALANCINGbACT>. Warto przypomnieć specjalny ze numer Zeszytów Przekładów z 1963 r. poświęcony bibliobusom za granicą – zob. *Bibliobus w służbie bibliotecznej*. Warszawa 1963.

⁹ D. Sieradzka Katowice Biblioteki ruchome okresu międzywojennego w Polsce (rozważania wstępne). W: E. Gondek, I. Socha, B. Pytlos (red.), *Przestrzenie kultury i literatury. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Krystynie Heskij-Kwaśniewicz na pięćdziesięciolecie pracy naukowej i dydaktycznej* (s. 346-367). [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/3199/1/>.

¹⁰ M. Fedorowicz-Kruszewska: Małe satelity na kółkach, czyli o historii współczesnej działalności bibliotek ruchomych [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/1352/TSB.2012.020%2cFedorowicz-Kruszewska.pdf?sequence=1> Toruńskie Studia Bibliologiczne. Zob. też W. Dąbrowska: Punkty biblioteczne czy bibliobusy. „Bibliotekarz” 1960 nr 5, s. 154-155.

¹¹ M. Weyh: *Fahrbibliotheken in Deutschland 2019. Ein Blick auf die Gesamtsituation basierend auf der Fahrbibliotheksumfrage im Rahmen der Deutschen Bibliotheksstatistik 2019*, lipiec 2020 [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: https://www.fahrbibliothek.de/wp-content/uploads/2020/07/DBS2019_Fbweb.pptx.

¹² BIBLIOBUS. Film dokumentalny. Produkcja: Polska. Rok produkcji: 1962. Czarno-biały, 35 i 16 mm, 312 m, 11 min. Reportaż z trasy bibliobusu, który krąży po wioskach. Produkcja Wytwórnia Filmów Dokumentalnych <https://filmpolski.pl/fp/index.php?film=426588>.

Nie należy zapominać o Internecie, w którym hasło „bibliobus” wyświetla się 1 720 000 razy (stan 20.03.2023), w tym 24 100 to teksty. Wiele z polskich publikacji dotyczy gostyńskiego bibliobusa. I słusznie, trzeba się reklamować. P. Pawlak, pamiętając o tym, przedstawił 4 października 2022 r. podczas seminarium Biblioteki Narodowej referat na temat swojej biblioteki¹³.

Przemysław Pawlak zauważył szkodliwe mity pokutujące w Polsce na temat bibliobusów, z którymi rozprawił się na stronach 24-27, o czym wspomniemy jeszcze w dalszej części recenzji. Faktem jednak jest, że gostyńska biblioteka pod jego wodzą nie tylko uruchomiła bibliobus, ale powołała do życia Ogólnopolskie Forum Bibliotek Mobilnych¹⁴. Co jednak wyjątkowo cenne, a co podkreśla autor we wstępie do broszury, udało im się zainteresować tematem instytucje państwa polskiego odpowiedzialne za rozwój czytelnictwa, nawiązać kontakty zagraniczne oraz rozpocząć badania nad skutecznością bibliobusów. O nich właśnie traktuje ta broszura, o dość osobliwej kompozycji. Zaczyna ją raport efektywności bibliobusu w pierwszym roku funkcjonowania, uzupełniony zestawieniami tabelarycznymi. W rozdziale drugim, analizuje działalność bibliobusów od lipca 2020 do grudnia 2021 r., następnie porównuje efektywność bibliobusu w sezonach 2020/2021 i 2021/2022, kończąc wątek polski na omówieniu projektów czytelniczych realizowanych przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN). Drugą, mniejszą część broszury, wypełnia wątek niemiecki. Najpierw, bazując na niemieckich doświadczeniach, P. Pawlak rozprawia się z polskimi mitami na temat bibliobusów, następnie krótko opisuje swój udział w Międzynarodowym Kongresie Bibliotek Mobilnych w Hanowerze (2019). Dzięki rozbudowanej części analitycznej autorzy ułatwili niewątpliwie recenzentowi pracę, z drugiej strony jednak, wskutek takiej a nie innej kompozycji, zmusili go do przedzierania się przez stronicę broszury do „wyłuskiwania” danych, do wyciągania wniosków, ale przede wszystkim do poszukiwania odpowiedzi na pytania, na które autorzy albo nie odpowiedzieli, albo też nie dali wyczerpującej, klarownej odpowiedzi. Chodzi o zasadniczą kwestię, dlaczego uruchomiono bibliobus w Gostyniu. Zanim spróbujemy odpowiedzieć na to pytanie, przedstawimy oraz omówimy treść tej publikacji, dostępnej także w Internecie, w wersji elektronicznej¹⁵, przytoczymy kilka

¹³ Seminarium Biblioteki Narodowej 4 października 2022. <https://www.bn.org.pl/aktualnosci/4713-otwarte-seminarium-biblioteki-narodowej---kolejna-edycja.html>; Izabela Koryś Nowe formy dostępności bibliotek: książkomaty, wrzutnie, aplikacje, bibliobusy <https://bn.org.pl/aktualnosci/4714-nowe-formy-dostepnosci-bibliotek%3A-ksiazkomaty%2C-wrzutnie%2C-aplikacje%2C-bibliobusy.html>.

¹⁴ Ogólnopolskie Forum Bibliotek Mobilnych [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: http://bibliobus.gostyn.pl/?page_id=41.

¹⁵ Biblioteki mobilne w Polsce i Europie. Teksty: P. Pawlak, P. Skrzypczak. Gostyń 2022. Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Gostyniu https://drive.google.com/file/d/1fLO7hV9FKfEdsiuG5_5aqxs-0SOJ2A9p0/view.

zdań o Gostyniu i okolicy, które, jak sądzimy, pozwolą nam wyjaśnić, dlaczego właśnie w Gostyniu pojawił się bibliobus.

GOSTYŃ

Gostyń jest miejscowością liczącą w 2021 r. nieco ponad 20 tysięcy mieszkańców. Gmina Gostyń liczy blisko 38 tys. mieszkańców. Gostyń to miasto z historią sięgającą końca XIII w., położone ok. 60 km na południe od Poznania, o powierzchni ok. 11 km², dość gęsto zaludnione (1812 osób na km²), o mieszanym profilu gospodarczym, rolniczo-przemysłowym¹⁶. Na terenie Gostynia funkcjonuje siedem szkół: pięć podstawowych i dwie ponadpodstawowe, oraz jeden dom kultury. 15% mieszkańców Gostynia ma wykształcenie wyższe, 12% – średnie. Na 1000 mieszkańców pracuje ok. 406 osób, a bezrobocie rejestrowane wyniosło w 2021 r. ok. 5,2%¹⁷. Podajmy, co nie jest bez znaczenia, że Gostyń leży u zbiegu ważnych szlaków komunikacyjnych: drogi krajowej nr 12 oraz drogi wojewódzkiej nr 434. Niestety, w 2012 r. Gostyń został odłączony od sieci kolejowej¹⁸

BIBLIOTEKI W GOSTYNIU

Co zatem zdecydowało o uruchomieniu bibliobusu w gostyńskiej sieci bibliotecznej? Autorzy broszury nie tłumaczą tego wprost, eksponując korzyści, które odniosła biblioteka już po pojawieniu się bibliobusu. Jak sądzimy bezpośredniego wytłumaczenia należy szukać w statystyce bibliotecznej, która może, choć nie musi, ujawniać źródło niewielkiego zainteresowania biblioteką. W liczbach bezwzględnych gostyńska biblioteka publiczna jest niewielką placówką. W latach 2016-2019 księgozbiór biblioteki wynosił ok. 66 tys. woluminów, średnia liczba zarejestrowanych w tym okresie czytelników zbliżała się do 4 tys., a średnia liczba wypożyczeń kształtowała się na poziomie rocznym ok. 77 tys. W omawianym okresie biblioteka posiadała dwie placówki, centralę i filię, i zatrudniała

¹⁶ Zob. W. Łęcki: Gostyń. Poznań 1997.

¹⁷ Gostyń w liczbach (mapy, nieruchomości, GUS, noclegi, szkoły, regon, atrakcje, kody pocztowe, wypadki drogowe, bezrobocie) [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://www.polskawliczbach.pl/Gostyn>

¹⁸ Czy Gostyń odzyska połączenie kolejowe? [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://www.rynek-kolejowy.pl/mobile/czy-gostyn-odzyska-polaczenie-kolejowe-107269.html> – Uruchomienie linii kolejowej w kierunku Leszna, a dalej do Poznania powoli staje się faktem. 29.01.2023 w Wielkopolskim Urzędzie Wojewódzkim w Poznaniu, podpisano w tej sprawie umowę. PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. podpisały z Urzędem Marszałkowskim Województwa Wielkopolskiego pięć umów na projekty z Rządowego Programu Uzupełniania Lokalnej i Regionalnej Infrastruktury Kolejowej Kolej Plus do 2029 r. Inwestycje szacowane są na ok. 2,2 mld zł. Jeden z podpisanych dziś dokumentów dotyczy rewitalizacji linii kolejowej Gostyń-Kąkolewo, w formule zaprojektuj-wybuduj. A to oznacza historyczny moment powrotu pociągów pasażerskich do Gostynia [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: https://gostyn24.pl/pl/682_nie-przegap/58792_to-jest-historyczny-moment-po-ponad-10-latach-z-gostynia-znow-bedzie-mozna.html.

14 bibliotekarzy¹⁹. Jak się wydaje, biblioteka i jej organizator nie mogli być zadowoleni z efektów działalności placówki, mierzonej w liczbach względnych, a zwłaszcza z zasięgu czytelnictwa (ok. 20% ogółu ludności) oraz liczby książek przypadających na 1000 mieszkańców (4237 w 2019 r.). Lepiej wyglądała w tym roku natomiast skala wypożyczeń – 18,4 wypożyczeń na jednego czytelnika i 3,6 wypożyczeń na mieszkańca²⁰. Z uwagi na fakt, że MiGBP Gostyń pełni również funkcję biblioteki powiatowej, warto zwrócić uwagę, choćby w tabelarycznej formie, na stan sieci powiatowej w roku 2019, czyli w roku poprzedzającym uruchomienie bibliobusu – zob. tabela 1.

Tabela 1. Stan sieci MiGBP Gostyń

Ludność	Wartości bezwzględne					Wartości względne		
	Filie	Księgozbiór	Czytelnicy	Wypożyczenia	Pracownicy	Książki na 1000 mieszkańców	Czytelnicy na 1000 mieszkańców	Wypożyczenia na 1 czytelnika
75910	12	335483	10141	212019	39	4419,6	134	20,7

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica>.

Jak sądzimy na tym polu gostyńska biblioteka miała coś do zrobienia, zważywszy na niski stosunkowo zasięg czytelnictwa oraz niską liczbę wypożyczeń na mieszkańca, zwłaszcza jeśli dodamy do tego znaczne rozproszenie terytorialne ludności w powiecie gostyńskim (92/94 osób na km²).

RAPORT

Szczególną wartością broszury są analizy statystyczne, obrazujące zmiany w działalności biblioteki. Okoliczności startu bibliobusa nie były optymistyczne. Początek i pierwsze miesiące funkcjonowania upłynęły pod znakiem pandemii COVID-19, co siłą rzeczy musiało oddziaływać negatywnie na siłę przyciągania bibliobusa wobec obowiązujących restrykcji medycznych, ograniczających dostęp do biblioteki dla osób zakażonych lub przebywających na kwarantannie. Pomimo tego bibliobus spotkał się z dobrym przyjęciem. Potwierdzają to wyniki analizy. Należy jednak za-

¹⁹ Biblioteki publiczne [online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica> Biblioteki publiczne wskaźniki[online] [dostęp: 25.03.2023]. Dostępny w WWW: <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica>.

²⁰ Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Gostyń. Sprawozdanie biblioteki 2020, 2021.

łować, że jako podstawę przyjęto do analizy zamiast roku kalendarzowego, rok funkcjonowania bibliobusa (VII 2020 – VII 2021), od jego wyjazdu na drogi Gostynia i okolic. Na tej podstawie widać wprawdzie przyrost liczby czytelników i wypożyczeń, także w następnym roku (VII 2021 – VII 2022), ale trudno porównywać te dane ze wskaźnikami podanymi w sprawozdawczym roku kalendarzowym. Realna wartość statystyki byłaby widoczna, gdyby dane z okresu VII-2020 – VII 2021 zostały porównane z rokiem poprzedzającym (VII 2019 – VII 2020), a jeszcze lepiej, gdyby to był rok 2018/2019, zważywszy na to, że bibliobus ruszył w trasę w trakcie pandemii. Tak naprawdę wymierną ocenę statystyczną bibliobusu może dać zestawienie wyników w pełnym roku kalendarzowym, tzn. roku 2021 z rokiem 2019.

Wartością dodaną gostyńskiej mobilnej biblioteki jest większy zasięg terytorialny w stosunku do stanu poprzedniego. Bibliobus obsługuje 21 miejscowości oraz dwa osiedla peryferyjne. Na podstawie analiz przyjęto, że bibliobus odwiedza każdy z wyznaczonych przystanków raz w tygodniu, zatrzymując się na ok. 1-2 godziny według wcześniej ustalonego harmonogramu, niestety, często w godzinach wczesnopopołudniowych. To może stanowić niedogodność dla tych czytelników, którzy w tym czasie pracują, ale też nie da się pogodzić mobilności indywidualnej, czytelniczej z mobilnością biblioteki. Na zamieszczonych w broszurze fotografiach widzimy uśmiechnięte twarze czytelników; próżno też szukać ewentualnych niezadowolonych w Internecie. Dowodem powodzenia, a może i sukcesu gostyńskiego bibliobusu, choć na „odtrąbienie” pełnego sukcesu warto byłoby jeszcze poczekać choćby rok, są pozytywne echa w mediach lokalnych i regionalnych, potwierdzające akceptację społeczności Gostynia dla bibliobusu²¹.

Niestety, broszura nie podaje charakterystyki technicznej bibliobusa. Na podstawie fotografii można stwierdzić, że nie jest to klasyczna mobilna biblioteka na kółkach, a raczej bus z książkami i mediami, udostępnianymi w tradycyjny sposób z uwagi na niewielką powierzchnię użytkową. Bibliobus jest nie tylko dostawcą mediów, ale również pretekstem do prowadzenia zajęć kulturalno-oświatowych, na co biblioteka otrzymała środki finansowe z MKiDN.

Uzupełnieniem sylwetki gostyńskiego bibliobusa jest rozdział poświęcony bibliotekom mobilnym w Niemczech. Całkiem słusznie Gostyń wybrał ten właśnie kraj, który obok Skandynawii przoduje nie tylko w Europie, ale nawet na świecie w tej formie obsługi bibliotecznej. Na podstawie analizy ok. 100 niemieckich bibliotek mobilnych, autorzy opracowania skłaniają się ku temu, że warunkiem sukcesu bibliobusa jest jego

²¹ Biblioteka w mediach http://bibliobus.gostyn.pl/?page_id=284.

duży zasięg terytorialny, obsługa małych miejscowości oraz duża liczba przystanków. Trudno się zgodzić z twierdzeniem, że pomimo najgęstszej sieci bibliotek stacjonarnych, Polska osiąga najsłabsze wyniki czytelnicze na kontynencie europejskim, na co nie podano jakichkolwiek dowodów. Zgadza się natomiast, że bibliobus to rozwiązanie, które warto zastosować w Polsce, zwłaszcza w gminach wiejskich i miejskich. Nieprzekonanych dyrektor gostyńskiej biblioteki P. Pawlak przekonuje relacją z Międzynarodowego kongresu Bibliotek mobilnych w Hanowerze, którego był uczestnikiem.

ZAKOŃCZENIE

Cieszymy się oczywiście z wydania broszury o gostyńskim bibliobusie, jeszcze bardziej z uruchomienia samego bibliobusu. Dzięki broszurze mogliśmy się dowiedzieć o efektach funkcjonowania bibliobusu, trochę mniej o problemach. Autorzy zachęcają inne biblioteki, aby przynajmniej rozważyły włączenie bibliobusu do własnej sieci bibliotecznej. Starają się, bazując na wynikach swojej rozległej analizy oraz zebranych niemieckich doświadczeniach, obalić mity organizacyjne, hamujące rozwój bibliobusów w Polsce, że jakoby sprawdzają się tylko w dużych miastach, że kursują wyłącznie na dużych odległościach, że jeżdżą głównie do szkół. Tak jest w Niemczech, tak jednak wcale nie musi być w Polsce, zważywszy na szereg różnic pomiędzy polską a niemiecką siecią bibliotek publicznych.

Jak sądzimy w przekonaniu jeszcze nieprzekonanych pomogłaby bardziej szczegółowa charakterystyka techniczna bibliobusu oraz choćby ogólna informacja o kompletach książek i mediów zabieranych w trasę, tak jak to uczynili przed 40 laty bibliotekarze siedlecki²². Pomysłem godnym naśladowania jest również zawarty w siedleckim informatorze rozdział pt. „Bibliobus w opinii czytelników”, co w dzisiejszych czasach nie powinno stanowić większego problemu. Czekamy zatem na drugie, uzupełnione wydanie broszury z podobnymi informacjami. Nade wszystko życzymy gostyńskiemu bibliobusowi szerokiej drogi, nowych i stałych czytelników oraz dalszej życzliwości władz lokalnych dla tej inicjatywy. Bibliobus nie zastąpi oczywiście stałej biblioteki, lecz może ją uzupełniać. Podpisujemy się obiema rękami pod wnioskami P. Pawlaka płynącymi z dotychczasowego funkcjonowania bibliobusu, w szczególności, że jest to rozwiązanie lepsze, aniżeli „książka na telefon”, że bibliobus jest szczególnie oczekiwany, tam, gdzie nie ma stałej biblioteki i gdzie trudno do niej dojechać, że bibliobus daje bliższy kontakt z czytelnikiem. Dodamy do tego ogólniejszą konstatację: bibliobus może być, jeżeli nie „kołem za-

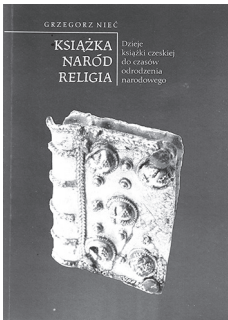
²² K. Paczuska: *Bibliobus w woj. siedleckim*.....

machowym”, to na pewno szansą na rozwój czytelnictwa w wielu polskich gminach.

Zdzisław Gębołyś
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy Wydział Filozofii
e-mail: zdzislaw.gebolys@ukw.edu.pl
ORCID 0000-0001-6322-478X

Tekst wpłynął do Redakcji 25 marca 2023 r.

NAD WEŁTAWĄ

Grzegorz Nieć: *Książka, naród, religia. Dzieje książki czeskiej do czasów odrodzenia narodowego*. Kraków: Wydaw. Księgarnia Akademicka 2022, 350 s., ISBN 978-83-8179-099-7.

Mimo geograficznego sąsiedztwa z Czechami oraz niemałych zbieżności językowych, nasza wiedza o dziejach Republiki Czeskiej nie jest nadmiernie bogata, a o tamtejszym bibliotekarstwie – jeszcze skromniejsza. Tak więc sporą lukę wypełnia świeża monografia Grzegorza Niecia, profesora Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, zawierająca przegląd dziejów książek i bibliotek czeskich od IX stulecia aż po współczesność. Dobrze napisana, obfitująca – ale nie nadmiernie – w detale, dostarcza wiadomości niekoniecznie spodziewanych, które układają się w wizerunek sąsiedzkiego bibliotekarstwa oraz księgarstwa. Daleki od uporządkowania w trybie naturalnym.

Grzegorz Nieć przywołuje w swojej monografii niezwykle bogatą literaturę przedmiotu. Nie tylko czeską, lecz także niemiecką, angielską, łacińską oraz – co oczywiste – polską. Należało przekopać się porównawczo przez obfite zagony piśmiennictwa, tworząc z tego zwartą i kreatywną opowieść. Według mnie: w pełni udaną, jakkolwiek miejscami mocno zaskakującą. Nie wszyscy bowiem w Polsce mają świadomość, jak dramatyczne były losy naszych południowych sąsiadów oraz ich kultury, bibliotek i piśmiennictwa.

Nie słabiej niż my złupionych przez szwedzkich najeźdźców, tyle że zabrakło tam czeskiego Sienkiewicza. Jeszcze po latach pojedyncze roz-

szabrowane postczeskie tomy i szczątkowe kolekcje pętają się po różnych europejskich krajach. To bez sensu. Były wszak wtedy oraz są nadal w językach rozmaitych i dla miejscowych – obcych.

Autor sygnalizuje, że na tych terenach Państwo Wielkomorawskie wprowadziło kulturę pisma – dopiero później przejętą u nas – która ostatecznie utrzymała się właśnie (i nie tylko) tam. Nazwano ją cyrylicą bo została zainaugurowana przez św. Cyryla i Metodego. To ważne, bo przyjął się akurat taki a nie inny kształt liter, a później czcionek, kiedy już nastąpiła inwazja druku. I tak to zostało. Również po 1620 r., kiedy – zdaniem historyków – mimo przegranej bitwy miało tam miejsce narodowe odrodzenie.

W obiegu piśmienniczym pozostawały materiały głównie liturgiczne, ale także edukacyjne oraz naukowe. Stosunkowo wcześniej (w 1348 r.) został bowiem powołany do życia Uniwersytet w Pradze. Powstało więc nowe – inne – forum obiegu treści, którego wcześniej nie było.

W XII stuleciu zabicie króla Wacława zakończyło panowanie Przemysławów. Kościół zapoczątkował szkolnictwo czeskie; szkoły były klasztorne oraz kościelne, a od XIII w. także miejskie, ale na studia wyższe należało wyjeżdżać za granicę. To już była kultura łacińska, co miało swoje zalety, ale nie sprzyjało powszechności.

Biskup Ołomuńca Jindřich Zdík sprowadził zakon norbertanów, uniezależniając się od reszty Czech. W Ołomuńcu zorganizował bibliotekę oraz skryptorium. W XII w. w Pradze spisano pierwszą kronikę czeską. Funkcjonowały wtedy antyfonarze: księgi ze śpiewami liturgicznymi oraz z nutami. Za Przemysława II powstały załączki czeskiej biblioteki królewskiej.

W XIV w. pojawiło się piśmiennictwo w języku narodowym, obficie wspierane przez panujący królewski ród luksemburski, ale nie bez trudu przebijające się przez podaż w języku niemieckim. Pojawiły się wtedy pierwsze bibliografie, a pierwszą czeską encyklopedię opracował Pavel Židek. Z kolei Jan Hus, pierwszy czeski rektor uniwersytetu w Pradze, rozwiązał szereg zawiłości pisarskich, ale w 1415 r. został spalony na stosie. Czechy pękły wtedy na część husycką oraz katolicką, z centrum w Pilźnie.

Nasze zbieżności z czeskiemi były liczne za sprawą podobieństw językowych, religii oraz wspólnej granicy. Polacy studiowali w Pradze a Czesi w Krakowie. Konflikty były z Niemcami, których w trybie stabilnym nie tolerowali jedni ani drudzy, co widać w postawie arcybiskupa Jakuba Świnki.

Szkolnictwo średnie funkcjonowało nieźle. W edytorstwie, za sprawą obciążeń religijnych, dominowały gatunki użytkowe. Były już książki drukowane, tańsze niż rękopiśmienne, bo w wyższych nakładach (średnio ok. 300 egz.) i po czesku. Wydano wtedy *Kronikę czeską* oraz *Biblię Latina*.

Generalnie drukowana forma książki służyła naukowej transmisji treści, przyczyniając się do rozwoju czytelnictwa i bibliotekarstwa. Z tej formuły korzystało także piśmiennictwo literackie oraz religijne. Do obiegu wszedł również dorobek antyczny. Książki rozbudowały się o indeksy, przedmowy oraz posłowia. Funkcjonowała cenzura, ale istniał też uwalniający zapis *nihil obstat*. W XVII w. opublikowano indeks książek zakazanych. Wszystko to Nieć starannie wyłowił i z detalami opisał.

Drukarnię cyrylicą w Pradze prowadził znany i u nas Białorusin Franciszek Skoryna. A poza Pragą prężnym ośrodkiem drukarskim był Ołomuniec. To dowodzi, że tamtejsze edytorstwo było na wysokim poziomie rzemieślniczym.

Wszystko zmieniała bitwa na Białej Górze w 1620 r., gdzie zwyciężyli Habsburgowie i wprowadzili terror. Odtąd koncesje na druk otrzymywali edytorzy wyłącznie prohabsburscy, a za prawa edycji trzeba było płacić. Czesi mieli większość książek czeskich. W 1541 r. ksiądz Vaclav Hajek – z kłopotami – wydał *Kronikę czeską*, dzieje Czech od 644 r., ale zweryfikowaną dopiero w 2013 r.

Rozwinęło się czeskie szkolnictwo średnie i wyższe, ale nastąpiła też rekatolizacja. Cesarz przywrócił funkcjonowanie uniwersytetu w Pradze, potem w Ołomuńcu i Wrocławiu

Było sporo małych firm edytorskich, pomnażających drukowanie po czesku. Były też edycje hebrajskie. Vaclav Steyer razem z matką w 1669 r. wydali *Biblię Svatovaclavską*. Od XIX w. zmieniła się karta tytułowa oraz zaczęto dodawać frontysepis. Po bitwie na Białej Górze rozpoczęły się utrudnienia. Rozwinęło się introligatorstwo, bo tego potrzebowały szkoły oraz biblioteki. Książka kosztowała średnio tyle, co 2,5 gęsi. Ale odzyskanie książek, zrabowanych przez Szwedów na ogół było niemożliwe.

Piśmiennictwo czeskie *wsiąkło* w zasoby szwedzkie. Przypomniały o sobie tylko najwartościowsze publikacje: *Bohemia Docta* Bohuslava Balbina oraz szczególny rodzynek – *Autobibliografia* Jana Amosa Komeńskiego. To była [i nadal jest!!] grabież szczególnie bolesna.

W książce Niecia są też ilustracje. Dające jakie takie pojęcie, jak te edycje mogły wyglądać. Ale pojęcie bardzo mgliste. Owszem, możliwości wydawnictwa uczelnianego nie są wygórowane, ale to co tu widać wypada mdło. Z wyjątkiem kolorowej wkładki.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 26 kwietnia 2023 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Wieloaspektowe ujęcie historii książki czeskiej przedstawił Grzegorz Nieć w monografii *Książka, naród, religia. Dzieje książki czeskiej do czasów odrodzenia narodowego* (Nieć, 2022). Kolejne etapy tych dziejów zostały ukazane w szerokim kontekście kulturowym, historycznym i politycznym. Pierwszy rozdział obejmuje okres książki rękopiśmiennej od IX do XV w., drugi – książki drukowanej do 1620 r., natomiast trzeci – okres od upadku powstania stanowego w 1620 r. do ostatnich dziesięcioleci wieku XVIII, kiedy to pojawiają się pierwsze sygnały narodowego odrodzenia. Każdy z rozdziałów zawiera zarys zagadnień społeczno-politycznych, a następnie opis kolejnych elementów kultury książki, obejmujące jej produkcję, rozpowszechnianie i recepcję. Omawia także czesko-polskie relacje w tym zakresie. W Zakończeniu autor zaprezentował m.in. porównanie polskiej i czeskiej kultury książki, czy też szerzej kultury: „W Polsce, choć przez cały czas ma silny charakter narodowy, solidne oparcie w literaturze i mocne elity, czego namacalnym świadectwem są wielkie prywatne biblioteki, które staną się fundamentem współczesnego systemu bibliotecznego, do połowy XIX w. kultura ogranicza się do tychże elit, elit – co istotne – szlacheckiego pochodzenia, podczas gdy w Czechach, właściwie pozbawionych swojej szlachty po dramatycznej klęsce powstania stanowego, trwa ona i odradza się w niższych warstwach, stąd ma tak powszechny charakter” (s. 307).

Interesujące badania czeskiego czytelnictwa, znajdującego się obecnie w czołówce Europy, zaprezentował Jiří Trávníček w książce *Czeska republika czytelnicza. Generacje, fenomeny, życiorysy* (Trávníček, 2022). Podstawową metodą badawczą był zapis, a następnie analiza, życiorysów czytelniczych. Życiorys czytelniczy został tu potraktowany jako podtyp narracji biograficznej. „Wielką zaletą narracji bibliograficznej jest to, że otwiera możliwości, które są nieosiągalne w przypadku klasycznego kwestionariusza. Opowieść ta powstaje na podstawie kontekstów społecznych, w których odbywa się czytanie: rodzina, szkoła, przyjaciele, biblioteka” (s. 33). Zebrany materiał posłużył autorowi do charakterystyki czytelnictwa Czechów według różnych kryteriów, przedstawionych w kolejnych częściach książki. W części publikacji zatytułowanej *Generacje* czytelnicy zostali pogrupowani i scharakteryzowani według grup wiekowych. W części *Fenomeny* poddano analizie repertuar czytelniczy, instytucje kultury czytelniczej (np. biblioteki domowe, biblioteki publiczne, lektury obowiązkowe. „polecacze”, nauczyciele, głośne czytanie w okresie dzieciństwa) oraz czytelnicze strategie. Cztery przykładowe życiorysy czytelnicze zacytowano w części *Życiorysy czytelnicze*.

Bestsellerowy amerykański poradnik Jima Trelease'a *Czytanie na głos, które rozwija i buduje relacje* (Trelease, 2022) stał się m.in. inspiracją dla

Ireny Koźmińskiej, inicjatorki kampanii społecznej odnoszącej sukcesy „Cała Polska czyta dzieciom”. Ukazało się właśnie polskie tłumaczenie amerykańskiego wydania z 2019 r. (opracowanie i aktualizacja Cyndi Giorgis). Według autorów, czytając dzieciom na głos, poza korzyściami podobnymi do tych, jakie przynosi rozmowa z dzieckiem, np. tworzenie więzi, informowanie lub wyjaśnianie, także „rozszerzamy ich słownictwo, warunkujemy mózg dziecka, by kojarzył czytanie z przyjemnością, tworzymy wiedzę ogólną, stanowimy czytelniczy wzór do naśladowania oraz zaszczepiamy w dzieciach chęć do czytania” (s. 35). W kolejnych rozdziałach publikacji zostały m.in. przedstawione argumenty za czytaniem na głos, etapy takiego czytania, metoda SSR i czytania dla przyjemności. Omówiono także znaczenie ojców w tym procesie, czy też zaprezentowano porady, co robić i czego nie robić przy czytaniu na głos. Kończąca publikację *Skarbnica książek polecanych do czytania na głos* została uzupełniona o propozycje polskich książek.

Artykuły składające się na tom *Co czytano w gettach? Prolegomena* (Roszak; Koschany, red. 2022) prezentują wyniki badań prowadzonych w ostatnich latach w kilku ośrodkach naukowych w Polsce. Autorzy rozważali, co czytano w gettach, jak czytano, dlaczego czytano, opierając się na różnorodnych świadectwach osobistych, zapiskach, dziennikach, pamiętnikach, literaturze tworzonej przez mieszkańców getta, relacjach tych, co przeżyli. W eseistycznym wstępie redaktorzy tomu napisali: „Zapominanie się w lekturach, które wspominają bohaterowie naszych tekstów, to oczywiście rodzaj idiomu, z konsekwencjami wpisanej w niego pewnej konwencji, ale właśnie lektura świadectw gettowych pokazuje pewną dosłowność potocznego sformułowania. Chodzi o próby nazwania tych momentów egzystencji, w których książka okazuje się elementem niezbędnym do (prze)życia, decyduje o tego życia jakości, staje się jego koniecznym lustrem” (s. 12). Wśród tematów poruszanych w tekstach zbioru znalazło się m.in. czytelnictwo dzieci piszących pamiętniki (Katarzyna Kuczyńska-Koschany), doświadczenia czytelnicze ocalałej z Holocaustu izraelsko-polskiej pisarki Heleny Birenbaum (Daria Nowicka), lektury w getcie Antoniego Marianowicza (Joanna Maleszyńska), czytanie na przekór Zagładzie w opowiadaniu *Jan Krzysztof* autorstwa Idy Fink (Bartłomiej Krupa), teatr w getcie warszawskim (Małgorzata Jarmułowicz).

Dokształcaniu, wymianie doświadczeń i pomysłów, nawiązywaniu kontaktów służy Forum Młodych Bibliotekarzy, cykliczne wydarzenie organizowane od 2006 r. przez młodych pracowników bibliotek z danego województwa dla młodych bibliotekarzy z całej Polski. Referaty oraz prezentacje warsztatów odbywających się w ramach 14. Forum zorganizowanego w Katowicach i Zabrzu w dniach 8-9 września 2022 r. zamieszczone zostały w publikacji *Biblioteka w sercu – jak być bibliotekarzem XXI wieku. Materiały z 14. Forum Młodych Bibliotekarzy, Zabrze – Katowice, 8-9 września*

2022 (Gomułka, wstęp, 2023). W części tomu zatytułowanej *Referaty* autorzy m.in. opisali możliwości współpracy międzypokoleniowej w bibliotece (Anita Rudnicka), analizowali komiks jako przydatne narzędzia w pracy z czytelnikiem (Agata Zygmunt), czy też zajmowali się zagadnieniem wystroju wnętrz, przedstawiając pomysł na aranżację przytulnego kąciaka w bibliotece, który będzie się także dobrze prezentował w mediach społecznościowych (Magdalena Kubacka). W części drugiej opisano warsztaty organizowane dla uczestników forum, dotyczące m.in. wykorzystania nowych technologii w promocji czytelnictwa, czy też racjonalnego wykorzystania czasu w pracy bibliotekarza.

Bogate zbiory rękopisów będące w posiadaniu Biblioteki Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, badania i prace nad nimi stały się inspiracją do zorganizowania przez tę instytucję konferencji zatytułowanej *Littera scripta manet. Zbiory rękopiśmienne w zasobach bibliotek, archiwów i muzeów*, która odbyła się online 19-20 listopada 2020 r. Wydana w 2022 r. pokonferencyjna publikacja (Danowska; Fluda-Krokos, red. 2022) grupuje teksty w trzech częściach. Część pierwszą, zatytułowaną *Zespoły, osoby, instytucje* rozpoczyna artykuł Małgorzaty Biłozór-Salwy opisujący rysunki kaligraficzne z królewskiej kolekcji Stanisława Augusta ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Z pozostałych 14 artykułów tej części wymienić można charakterystykę spuścizny rękopiśmiennej Oskara Kolberga znajdującej się w Instytucie im. Oskara Kolberga w Poznaniu (Ewa Antyborzec, Stefania Lewandowska) czy też analizę archiwum domowego rodziny Lenkiewiczów zawierającego dokumenty od XVI do XIX w. ze zbiorów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie (Ewa Danowska). Część druga, *Zakonne scriptoria, kościelne kancelarie* m.in. zawiera artykuł Wacława Umińskiego prezentujący wybrane kolekcje rękopisów z Archiwum Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księży Misjonarzy, natomiast część trzecia, poświęcona gromadzeniu, opracowaniu i zabezpieczaniu rękopisów – artykuł Lesława Bogdana Łesyka o perspektywie badań nad rękopisami greckimi w Polsce oraz Małgorzaty Pronobis-Brzezińskiej dotyczący projektowania konserwatorskiego w zakresie zabytkowych kodeksów rękopiśmiennych.

Publikacja *Słowo, obraz i dźwięk w „Graduale de sanctis”* ze zbiorów *krakowskich karmelitów* (Bielak; Bebak, 2022) to wynik studiów nad zabytkową rękopiśmienną księgą liturgiczną z przełomu XVII i XVIII wieku, znajdującą się w zbiorach Biblioteki i Archiwum Karmelitów na Piasku. Praca składa się z dwóch części. W części pierwszej, Marek Bebak omówił repertuar karmelitów na tle innych repertuarów zawartych w księgach potrydenckich, natomiast w części drugiej – Alicja Bielak przedstawiła rodzaje emblematycznych konstrukcji w *graduale* krakowskim na szerokim tle porównawczym. Cechą wyróżniającą zabytkowy kodeks jest obecność

iluminacji inspirowanych emblematyką, głównie dziełem *Symbolica vitae Christi meditatio* (1612) polskiego humanisty Tomasza Tretera. „Sposób łączenia ikonów, mott i subskrypcji emblematycznych z czytaniem za pomocą śpiewów, obok których iluminator umieszczał emblematyczne inicjały, stanowi zaś wyjątkowy w skali europejskiej przykład fuzji emblematyki z muzyką i liturgią” (s. 110).

Ukazał się czwarty tom publikacji *Czasopiśmiennictwo. Przeszłość i teraźniejszość* (Dąbrowska-Cendrowska; Lubczyńska, red. 2022), w którym autorzy, pracownicy Katedry Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach przedstawiają wyniki swoich badań. Najstarszy chronologicznie okres historii czasopiśmiennictwa omawiany w zbiorze dotyczy wychodzącego w latach 1782-1792 *Pamiętnika Politycznego i Historycznego* i prezentowanych na jego łamach sylwetek znanych osób ze świata polityki i nauki (Danuta Hombek). Autorzy zajmowali się także specyfiką reklam pojawiających się w jednych z pierwszych w Polsce, cieszących się dużą popularnością, czasopism komputerowych „Bajtek” i „Komputer”, wydawanych w latach 80 (Przemysław Cizek), analizą sytuacji finansowej wydawców tygodników opinii w związku ze zmniejszającą się liczbą odbiorców wydań papierowych i sprzedażą e-wydań (Jolanta Dzierżyńska-Mieczarek).

Trzytomowy *Katalog biblioteki Czesława Miłosza* (Bereśniewicz, oprac., 2022a, b, c) w starannym opracowaniu Marii Bereśniewicz zawiera szczegółowe opisy książek z księgozbioru Czesława Miłosza, który został zakupiony po śmierci poety od jego spadkobierców przez Bibliotekę Narodową. Rekordy w katalogu składają się z dwóch części: charakterystyki bibliograficznej i dokładnego opisu indywidualnych cech danego egzemplarza według kategorii porządkujących informacje o śladach pozostawionych w książkach przez czytelników i właścicieli, takich jak autograf, dedykacje, pieczętka biblioteki, exlibris, egzemplarz numerowany, egzemplarz z defektami, noty marginalne, varia epistolarne, varia. Wraz z przygotowywanym do druku katalogiem rękopisów Czesława Miłosza może stać się cennym źródłem informacji dla badaczy życia i twórczości poety.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

Bereśniewicz, Maria, oprac. (2022a). *Katalog biblioteki Czesława Miłosza*. [t.] 1. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 523 s. ISBN 978-83-8259-490-4.

Bereśniewicz, Maria, oprac. (2022b). *Katalog biblioteki Czesława Miłosza*. [t.] 2. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 593 s. ISBN 978-83-8259-491-1.

Bereśniewicz, Maria, oprac. (2022c). *Katalog biblioteki Czesława Miłosza*. [t.] 3. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 275 s. ISBN 978-83-8259-492-9.

Bielak, Alicja; Bebak, Marek (2022). *Słowo, obraz i dźwięk w „Graduale de sanctis”* ze

- zbiorów krakowskich karmelitów. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 166 s., il. ISBN 978-83-242-3857-6.
- Danowska, Ewa; Fluda-Krokos, Agnieszka, red. (2022). *Littera scripta manet. Zbiory rękopiśmienne w zasobach bibliotek, archiwów i muzeów*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 524 s., il. ISBN 978-83-7676-348-4.
- Dąbrowska-Cendrowska, Olga; Lubczyńska, Aleksandra, red. (2022). *Czasopiśmiennictwo. Przeszłość i terażniejszość*. T. 4. Kielce: Wydaw. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego,
- Gomułka, Magdalena, wstęp (2023). *Biblioteka w sercu – jak być bibliotekarzem XXI wieku? Materiały z 14. Forum Młodych Bibliotekarzy, Zabrze – Katowice, 8-9 września 2022*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 134 s., il. Propozycje i Materiały; 108. ISBN 978-83-65741-94-3.
- Nieć, Grzegorz (2022). *Książka, naród, religia. Dzieje książki czeskiej do czasów odrodzenia narodowego*. Kraków: Wydaw. Księgarnia Akademicka, 350 s., il. ISBN 978-83-8138-099-7.
- Roszak, Joanna; Koschany, Rafał, red. (2022). *Co czytano w gettach? Prolegomena*. Poznań: Wydaw. Nauk społecznych i Humanistycznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza; Wydaw. Fundacji Humaniora, 145 s. ISBN 978-83-66983-12-0.
- Trávníček, Jiří (2022). *Czeska republika czytelnicza. Generacje, fenomeny, życiorysy*. Kraków: Wydaw. Księgarnia Akademicka, 366 s., il. ISBN 978-83-8138-824-5.
- Trelease, Jim (2022). *Czytanie na głos, które rozwija dzieci i buduje relacje*. Pod redakcją Cyndi Giorgis. Warszawa Wydaw. Mamania, 318 s., il. ISBN 978-83-67216-63 -0.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 16 maja 2023 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

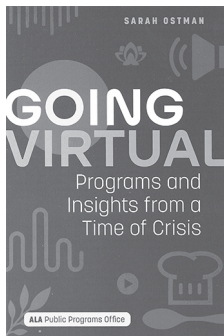
Z upływem czasu coraz więcej tekstów skupionych wokół bibliotekarstwa, zarówno teoretycznych, jak i praktycznych, odnosi się do funkcjonowania bibliotek równolegle – w kontekście ich piśmienniczej oraz elektronicznej mediacji. To z całą pewnością nie ułatwia śledzenia wątków, ani tworzenia produktywnych refleksji, ale inaczej zapewne już nie będzie. To taki komunikacyjny proszek, z którym trzeba sobie radzić. A jak dalece oraz jak długo, to się dopiero okaże. Można powiedzieć, że komunikację dopadła wirtualizacja pandemiczna.

Po 13 marca 2020 r. usłyszano w USA o pandemii i nastąpiło masowe zamykanie bibliotek, wskazywano bowiem na procesy sprzężone z koro-

nawirusem, a potem to samo nastąpiło we Włoszech oraz w innych krajach i w końcu ta plaga rozlała się po całym świecie. Jak toczyło się leczenie, każdy wszędzie widział. Jednocześnie zaprzestano lub ograniczono korzystanie z bibliotek na miejscu. Pożytkowanie online kształtowało się różnie, ale nie doszło do odtworzenia usługowych ubytków. Rekompensata była jedynie cząstkowa i wprawdzie teraz bibliousługi wracają do dawnych form oraz poprzedniego poziomu, ale to jeszcze nie jest stan, który był.

Sama technologia, która już jest, nie wystarcza. Ani nam, ani Chińczykom, ani Amerykanom. Nikomu. Skarżą się na to miliony bibliotecznych klientów. Informacyjny świat zatańczył twista.

INFORMACYJNY TWIST

Sarah Ostman: *Going Virtual. Programs and Insights from a Time of Crisis*. Chicago: ALA Editions, 2021, s. 84, ISBN 978-0-8389-4878-1.

Autorka jest absolwentką studiów prasoznawczych na Columbia College w Chicago. Przez dziesięć lat pracowała jako dziennikarka, a teraz trafiła do ALA, gdzie zajmuje się obserwacją oraz analizą procesów komunikacyjnych. W rezultacie widzi, jak one wyglądają w całościowej perspektywie bibliotekarstwa amerykańskiego. Jednak w tekście prezentuje ujęcie drobiazgowo, analityczne, zamiast syntetycznego, które byłoby oryginalniejsze i znacznie ciekawsze.

Przedziały czasowe są w książce różne, ale głównie mowa o czasie pandemii, kiedy biblioteki funkcjonowały głównie w trybie online, a jeżeli bezpośrednio – to rzadko i tylko lokalnie. Poza tym podobno wymyślono 90 programów wirtualnych. Dla Amerykanów to była sytuacja szokująca. Oczywiście – nie tylko ta. I ani bibliotekarze, ani użytkownicy nie radzili sobie z nią łatwo. Trzeba było także pokonać przeszkody technologiczne, bo technologia już tam do bibliotek zawędrowała i ludzie zaczęli przywykać, a tu nagle trzeba było zrobić kilka kroków wstecz. Miliony Amerykanów nie mogły dotrzeć do potrzebnych im lektur oraz informacji; dokonała się częściowa i tymczasowa izolacja. My też coś o tym wiemy.

Tam biblioteki starały się również zapewnić dostęp do wiedzy, informacji oraz do źródeł lektury, w wymiarze użytecznym dla (prawie) każdego na całe życie. Na różnych poziomach wiekowych oraz w rozmaitych językach i żargonach, bo to jest wysoce zróżnicowany kraj. Serwowano wsparcie dla biznesu, realizowanego w warunkach domowych. Ale dla

wielu rodzin wiejskich internet nie był dostępny i ta nierówność dawała się odczuć bardzo mocno.

Staraniem bibliotek, w sieci rozmnożyły się oferty dla czytelników niepełnosprawnych; przypomniano też książki antykwaryczne. Jednak Ostman wylicza to blokiem, jednym ciągiem, nie dbając o logikę ani o czytelność.

Robi także odwołania praktyczne. Tak jak i u nas, praktykowano w tamtejszych bibliotekach usługi i rozmowy bezpośrednie, ale obligatoryjnie z maseczkami. Bywały też spotkania grupowe, w zespołach od 5 do 15 osób, w limitowanym do 75 minut czasie trwania. Lansowano również porady, żeby otwierać biblioteki możliwie wcześnie rano.

COVID dla wielu oznaczał miazdzącą izolację, więc biblioteki przypominały ludziom, że nie są osamotnieni. Wirtualne dyskusje o książkach, jak też inne próby mediacji – aranżowane w bibliotekach – to były przejawy życia i łagodziły napięcie. Przynajmniej takie były intencje inicjatorów.

Organizowano kluby dyskusyjne, tworzone wystawy książek oraz fotografii, oferowano specjalne programy dla dzieci. Nie wszyscy garnęli się do technologii, ale przez długi czas innych rozwiązań nie było.

Zadania do rozwiązania albo zajęcia dla dzieci raz w tygodniu. Jak wykonać kręgle oraz jak w nie grać, jak zrobić karmniki dla ptaków, jak zorganizować wypieki, jak przyrządzić pizzę. Przedsięwzięcia wykonywane zbiorowo miały pokazać, że nadal się żyje. Były też programy, polegające na kontynuowaniu czytaniu tego samego tekstu – filmu, spektaklu teatralnego, widowiska telewizyjnego – przez czas określony z góry. Nie ograniczano niczego ze względu na formę albo treść. Masowy odzew miał znaczenie zasadnicze.

BIBLIOTEKI W SZKOŁACH

Margaret K. Merga: *School Libraries Supporting Literacy and Wellbeing*. London: Facet Publishing, 2022, 198 s. ISBN 978-1-78330-586-5.

Autorka to adiunkt na uniwersytecie w Newcastle w Australii. Bierze udział w badaniach nad funkcjonowaniem bibliotek szkolnych w krajach anglojęzycznych. Uczestniczyła w 18 sondażach, opublikowała dziewięć książek oraz 85 artykułów.

Dosyć nieoczekiwanie najwyższej ceni bibliotekarstwo australijskie. Jakkolwiek bezdowodowo, natomiast do angielskiego oraz amerykańskiego ma stosunek sceptyczny. Wszędzie

jednak podkreśla ważność czytania z druku. Medialne warianty odbioru treści są, jej zdaniem, mniej wartościowe.

Dlatego potrzebna jest sprawna sieć bibliotek szkolnych, żeby szkoły miały dobrą obsługę biblioteczną, ale taki pogląd podziela mniej niż połowa kadry pedagogicznej. I to jest okoliczność bardzo niedobra, ponieważ uczniowie to coś znacznie więcej niż puste naczynia: trzeba zatem rozpoznać ich potrzeby społeczne, emocjonalne i kulturalne. Tymczasem tak się nie dzieje, lub dzieje się połowicznie.

Dobre uczniowskie samopoczucie jest wieloaspektowe, natomiast warunkuje efektywność szkolnej edukacji. Obsługa biblioteczna ma w tym zakresie istotne znaczenie. Służy temu również czytanie literatury pięknej, ale (głównie) w formie drukowanej. Wpływ na to czytanie mają nauczyciele, bibliotekarze, rodzice, oraz rówieśnicy. I jeżeli gdzieś tak nie jest, to niedobrze.

Z czasem, w miarę praktyki, czytanie z druku staje się dla wielu nawykiem nie tylko praktycznie użytecznym, lecz również przyjemnościowym, odpoczynkowym i uspokajającym. Pozwala uciec od rzeczywistości. A wczesny start w czynności czytania służy późniejszej czytelniczej biegłości. To potwierdziło się podczas pandemii.

W Australii jednak tylko 23% szkół prowadzi własne biblioteki. Na dodatek nie ma tam jednolitej wykładni oczekiwań. Wylicza się je hasłowo i według przypadków. To nauczanie i wspieranie edukacji (ale nie wiadomo, jak), tworzenie kolekcji, korygowanie komunikacji (też ogólniki) i przysposobienie literackie. Jeszcze wsparcie umiejętności informacyjnych, uczniowska współpraca w uczeniu się, oraz nastawienie na ogólny rozwój i na dobre samopoczucie.

Osiągane efekty czytania – bezwarunkowo z druku! a nie z transmisji medialnych – powinny polegać głównie na poprawie kondycji psychicznej i tego nie można zastąpić w pełni w inny sposób. Konieczne okazuje się otoczenie przez środowisko książkowe, ponieważ w nauce czytania oraz w poziomie czytelniczych sprawności (w tym przedziale wieku) ujawniają się rozmaite trudności i trzeba je przełamać. Trudności zasadnicze stwierdzono wśród niemal 59% przebadanych uczniów, średnie zaś ujawniły się w kręgu 33% zbadanych. Jest więc z czym się zmagać.

A co może wspierać szkolną naukę czytania? Wizyty w bibliotece, zbiorowe lektury wspólnie kontynuowane, grupowe czytanie przyjemnościowe, repertuar czytelniczy dostosowany do indywidualnych lub podgrupowych zainteresowań, a także – w miarę możliwości – do wieku oraz do płci. To da się zaaranżować.

W bibliotekarskim piśmiennictwie naukowym oraz profesjonalnym przeważają komentarze do komunikacji informacyjnej, a istnieje przecież także komunikacja literacka, do której odniesień jest znacznie mniej. Merga wyraża z tego powodu uzasadniony żal, uważa bowiem że czytanie

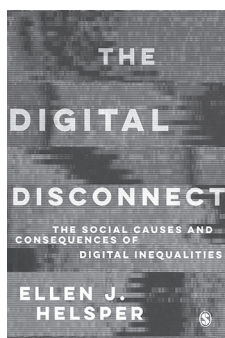
literatury pięknej może inspirować dobre nastroje. To wariant ucieczki od złego nastawienia, stosunkowo atrakcyjny. Ponieważ młodzież wcale nie jest spleciona z elektroniką. Tymczasem bywa, że fabuły przyjmują się jako warianty empatii, działając bądź pobudzająco, bądź – w dobrym sensie – uspokajająco.

W Australii bibliotekarze szkolni nakładają się na procesy edukacyjne już od dawna. W Anglii znacznie krócej, bo nie dłużej niż od 30 lat. Poza tym liczy się też społeczny klimat, który kreują bibliotekarze szkolni – dobrze, jeżeli korzystny, ale zdarza się również inaczej. Natomiast zawsze obowiązuje reguła, że biblioteka szkolna powinna być przyjazna.

Tymczasem tak niekoniecznie jest i nie zawsze bywa dobrze. Przykładowo w Australii zachodzi eliminacja bibliotekarzy szkolnych lepiej fachowo wykształconych i zastępowanie ich przez amatorów. Na razie zawodowcy przeważają, ale w coraz mniejszym stopniu i to odbija się na uczniowskim czytelnictwie. Paraprofesjonaliści odpuszczają bowiem na rzecz technologii medialnych i ma to niekorzystne skutki. Przy tym zaś programy działania poszczególnych bibliotek szkolnych różnią się od siebie, trzeba zatem monitorować, co kto robi, dlaczego i po co. Mimo wszystko sytuacja w Australii wygląda relatywnie najlepiej. Udało się w tamtejszych bibliotekach szkolnych stworzyć zaplecze dla dobrego czytelniczego nastroju. Wsparcie czytania przyjemnościowego jest tam oczywiste.

W moim przeświadczeniu ta książka powinna stanowić lekturę obowiązkową dla szkolnych bibliotekarzy i przydałoby się ją przełożyć możliwie niezwłocznie. Jest sygnałem aktywnego zaangażowania w czytanie i sugeruje szeroki rzut oka na czytelnictwo. Tak o tym współcześnie pisze mało kto. A przecież księgozbiorów nikt jeszcze masowo nie spalił.

DIGITALNE WYBOJE

Ellen J. Helsper: *The Digital Disconnect*. London: SAGE Publishing, 2021, s. 231, ISBN 978-1-5264-6339-5.

Profesor socjodigitalnych nierówności w komunikowaniu medialnym – okazuje się, że jest taka specjalność. Pracuje na Wydziale Nauk Politycznych w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Londynie. Wcześniej pracowała w USA, w Ameryce Łacińskiej, w Azji oraz w rozmaitych krajach europejskich, nie są więc jej obce różne punkty widzenia. Natomiast w przeciwstawieniu do większości poglądów, krytycznie odnosi się do komunikacji digitalnej, którą najwyżej toleruje i to warunkowo.

Z początkiem epoki wiele osób traktowało dostęp do internetu jako luksus, ale teraz już nikt poważny tak nie uważa. Opinia jest taka, że to po prostu upowszechnione (już) urządzenie, które ułatwia życie. I tyle. Osiągalne czasem łatwo, a czasami z trudem – rozmaicie. Socjooptymiści widzą szanse, żeby istniejące w tym zakresie różnice zasypać, socjopesymiści natomiast zapowiadają pogłębienie się nierówności, bo to coś więcej, niż tylko luki pomiędzy osobami, wzajemnie nieskontaktowanymi. Taka sytuacja zastała nas u progu bieżącego stulecia.

Spółeczności ekonomicznie zróżnicowane mają zapewne nierówne warunki dostępu do usług. Dostęp do usług tradycyjnych może być lepiej rozpoznany i na ogół wiadomo, co robić, podczas gdy usługi digitalne często funkcjonują samopas i nie wszyscy radzą sobie z nimi odpowiednio skutecznie. Spojrzenie wstecz pomaga częściowo wyjaśnić jak do tego doszło.

Otóż w społeczeństwie idealnie równym każdy ma identyczny dostęp do tego samego. Ale w rzeczywistości tak nie bywa nigdy oraz nigdzie. Różnice pojawiają się zawsze i wszędzie. Potwierdza to każde rozpoznanie i świadomość, że tak jest, ujawnia się sukcesywnie.

Ubóstwo absolutne to całkowita deprivacja: nie ma się nic. W obszarze digitalnym tym bardziej. Wygląda to tak, że jeden ma dostęp do prawie wszystkich informacji, a drugi – do żadnych. Zestawienie górnego 1% oraz dolnego 1% jest dramatyczne.

Czego dotyczy to, że ma się *coś*? Wykształcenia i myślenia oraz wartości socjalnych i ekonomicznych. Jedni mają kłopoty i niedostatki w jednostkowym obszarze, a inni w kilku. Żeby było mniej więcej równo, to wymaga przebudowania.

Kto pracuje ostro, ten zasługuje na lepsze wynagrodzenie – i na to jest zgoda, chociaż nikt nie upiera się, że powszechna. Umiejętności opanowane powinny szybko przynosić profity. Internet w tym pomaga. Jest taki diagram Pareto: 20% populacji korzysta z 80% usług społecznych.

Trzeba sprecyzować, które z nierówności codziennych są ważne. Jakkolwiek potrzebna jest też świadomość, że one nie zmieniają się same, bez stosownych zabiegów. Tak się nie dzieje. Obecne życie wcale nie jest inne, niż 30 lat temu. Zwłaszcza nadal pozostaje sprzeczność między postawą a wychowaniem i digitalia wtrącają się do tego jedynie częściowo. Nierówności pogłębiają więc wymiary wielozakresowe (80%) i to z całą pewnością nie jest społecznie korzystne. Bo one nakładają się na indywidualne wybory.

Nie są też klarowne wyobrażenia przyszłości. Sądzono że rozwiązania digitalne przyniosą korzyści indywidualne oraz zbiorowe, ale takich przesłanek nie ma. Częste i rozległe używanie internetu nie łagodzi nierówności społecznych. Zaczynają się już od pierwszego poziomu różnic, między tymi, którzy mają dostęp do internetu, oraz tymi, którzy go nie mają. Na

drugim poziomie pojawiają się różnice w digitalnej biegłości. A wyżej są transmisyjne nierówności po stronach nadawczych oraz odbiorczych. Czy to zatrzyma ostęp w digitalizacji? Trudno powiedzieć, ponieważ wszystko się zapętleło. To, co społeczne, jest teraz nie do wyjaśnienia bez tego, co indywidualne oraz digitalne, a także odwrotnie.

Główną przyczynę digitalnych nierówności stanowi brak dostępu do sieci. Ale obraz ogólnego stanu tych nierówności trzeba dopiero doprecyzować, bo jednak tylko niektóre z nich są rzeczywiste, a inne wątpliwe i nie wszędzie występują jednakowo. Jak się to ukształtowało? Osoby z gorszym dostępem były w przeszłości poszkodowane ekonomicznie, uboższe, pozbawione urządzeń i tak to potem nastąpiło. Także w zbiorowej skali rozmaitych krajów.

Ocenia się, że dzisiaj korzyści z sieci ma około 20% społeczeństwa. Pozostali nie i nie widać, żeby ktokolwiek tym się przejmował. W każdym razie rządy na pewno nie. Ponieważ nikt nie uważa, żeby digitalizacja miała przynieść jakąś poprawę ogólną. Komu i w jakim zakresie? Na dodatek w różnych krajach są jeszcze nierówności wewnętrzne, choćby pomiędzy rejonami miejskimi oraz wiejskimi. Dostęp jest tam gorszy, gdzie obszarów wiejskich jest więcej.

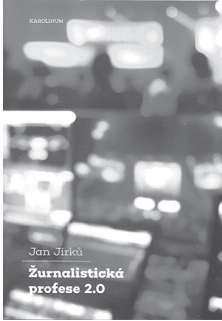
Korzystanie z internetu w poszczególnych krajach też jest zróżnicowane. Różnice nie są duże, ale jednak są.

W praktyce internetu używa się przede wszystkim do maili. W rezultacie ludzie są lepiej kojarzeni, mądrzej gospodarują pieniędzmi, uczą się efektywniej i znajdują lepszą pracę. Jest jeszcze specjalny obszar funkcjonowania internetu dla osób niepełnosprawnych intelektualnie; tu potrzeba szczególnej wrażliwości a użytkownicy muszą być świadomi efektów tej komunikacji.

Podobno każdej minuty wrzuca się do sieci 2 biliony jednostek treści. Pytanie: jaki rodzaj treści jest produkowany, przez kogo oraz jaki jest najwyżej ceniony. Żeby to funkcjonowało, potrzebne są techniczne umiejętności kreacji tych treści, jednak bez krytycznego podejścia; neutralność stanowi wartość samą w sobie. Z kolei w odbiorze potrzeba nastawień rozmaitych – nawet pasywność nie jest całkowicie bezwartościowa. Istnieją wszak nierówności oraz zróżnicowania codzienne. To coś nowego. Dawniej albo nie było to możliwe, albo nikt na to nie zwracał uwagi, jeżeli treści wykraczały poza obszar jego profesji.

Ale w nierównościach odbioru treści musi jednak być postawa pośrednia – pomiędzy zachowaniami oraz przeświadczeniami akceptującymi i negującymi. Nie wszystko da się poukładać w kategoriach czarno-białych.

ŻURNALISTYKA DZIŚ

Jan Jirků: *Žurnalistická profese 2.0*. Praha: Univerzita Karlova, 2020, 101 s. ISBN 978-80-246-4610-7.

A oto komunikacyjne trendy rozwojowe w Republice Czeskiej. Bo tam zmiany komunikacyjne również nastąpiły. Pisze o tym dziennikarz i medioznawca z Uniwersytetu Karola w Pradze Jan Jirků. Rozróżniając teoretycznie obszary: mediacji, mediatyzacji oraz intermediatyzacji mass mediów. Rozwój tych mediów podlega bieżącym wpływom, lecz nie jednolitym, więc zróżnicowanie jest zauważalne. Formuła internetowa wygląda tam jednak tylko na uzupełniającą. Także jej powiązania z technologią nie są nadmierne silne. Ważne natomiast, że to wszystko jest bardzo blisko nas.

Jirků podjął próbę sklejenia tej strefy komunikacji, którą zajmujemy się my, mianowicie odbioru, z obszarem nadania. I wprawdzie całość wypadła skromnie, bo to jest niewielki kraj, ale dobrze że taki zabieg w ogóle miał miejsce. Dopiero bowiem takie zestawienie ma charakter całościowy i wnosi do tej panoramy akcenty nowe. Jakkolwiek stosowane w tym tekście pojęcie *nowych mediów* nie jest dokładne.

Wymiar Republiki Czeskiej nie pozwala na szersze rozwinięcie: narzuca ograniczenia. I autor, mimo licznych odwołań zagranicznych, miał tego świadomość. Ze szczególnym trudem przyszło mu zsynchronizować określenia mediów: materialne, organizacyjne, oraz funkcjonalne. Podejście materialne eksponuje produkt finalny, czyli treść. Organizacyjne akcentuje aspekt instytucjonalny. Funkcjonalne natomiast odnosi się do zadań, pełnionych przez media.

Tak to widzi Jirků. Dałoby się sformułować co do tego cały wianuszek wątpliwości, ale to wciąż jeszcze jest początkowy etap spostrzeżeń, więc niech one na razie okrzepną. A potem zobaczymy.

Autor zwrócił też uwagę, że obok tego pojawiła się garść pojęć całkowicie nowych. Choćby właśnie *nowe media* oraz multimedia, a poza tym *media digitalne* i jeszcze *media online*. Ale samo mnożenie nazw niczego nie rozwiązuje, ani tym bardziej niczego nie ujednolica. Wdepnęliśmy w gąszcz pojęć wcześniej nieużywanych. A czy zjawisk również? Pewności nie mamy.

To trochę zaskakujące, bo nowe media czyli ARPANET mają już ponad 30 lat. Od początku bieżącego stulecia można mówić wręcz o konwergencji mediów, czyli o wzajemnym upodobnianiu się rozmaitych form medialnych. A już na pewno zachodzi coraz wyraźniejsza koegzystencja mediów drukowanych, telewizji oraz radia i dopiero na tym tle – tak zwanych mediów nowych.

Uważa się – twierdzi Jirků – że dzisiaj nie można już przejąć ani zrozumieć przekazu bez podbudowy medialnej. To, co pierwotnie odbywało się bez mediów, obecnie jest w znacznej mierze medialne. Takie czasy.

Spółeczeństwo wydaje się akceptować ten sposób transmisji treści. Oczywiście: dziennikarz nie mógłby sugerować niczego innego. Co nie przeszkadza, że wszystkie te formy występują również w okolicznościach sprzecznych. Nowe media częściowo reprodukują to, co już było formułowane przez inne media i wobec tego muszą w znacznym stopniu polegać na sobie, a może nawet wyłącznie na sobie. Warsztat dziennikarski bywa teraz znacznie częściej zagrożony niż dawniej i stwarza całkowicie nowe wymagania. Ale też możliwości oraz wariantów wypowiedzania się jest więcej niż kiedykolwiek było. Życie komunikacyjne uległo wzbogaceniu i dla bibliotek to jest również szansa zwiększenia przestrzeni oddziaływania.

Jacek Wojciechowski

„INFORMACJA I KOMUNIKACJA” – POPULARYZACJA BADAŃ NAUKOWYCH I ROZWIĄZAŃ TECHNOLOGICZNYCH

Projekt „Informacja i komunikacja” realizowany przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, przy wsparciu finansowym Ministerstwa Edukacji i Nauki, skupia się na dwóch głównych obszarach: popularyzacji prac naukowych z dziedziny nauk o komunikacji społecznej i mediach oraz promowaniu innowacyjnych rozwiązań technologicznych w praktyce bibliotecznej. Inicjatywa stanowi odpowiedź na potrzebę zaangażowania nauki w spełnianie oczekiwań społecznych oraz wdrażanie technologii mających istotne znaczenie dla rozwoju społeczeństwa wiedzy.

Projekt promuje rozwiązania, które mogą znacząco przyczynić się do usprawnienia i rozwoju bibliotek. W ramach zadania zrealizowano już 8 z zaplanowanych 12 otwartych wykładów online, opracowanych i wygłoszonych przez badaczy z wiodących ośrodków naukowych w Polsce. W wykładach wzięło udział ponad 800 bibliotekarzy z różnych typów bibliotek. Wszystkie wykłady zostały zarchiwizowane i posadowione na dwujęzycznej stronie projektu pod adresem www.sbp.pl/ik, w celu udostępnienia ich szerokiemu gronu zainteresowanych. Na stronie zamieszczono też prezentacje wykładów w językach polskim i angielskim oraz podcasty tematycznie związane z prezentowanymi w trakcie wykładów zagadnieniami.

Projekt wpisuje się w długofalowe cele Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i daje szansę na rozwój wymiany doświadczeń między środowiskiem naukowym a bibliotekarskim.

Synergia między światem nauki a bibliotekarstwem przynosi wzajemne korzyści, umożliwiając efektywniejsze wykorzystanie wyników badań naukowych w codziennej pracy bibliotek.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt udziału w projekcie młodych naukowców, którzy mają szansę zwiększyć widoczność swojej pracy oraz zdobyć cenne doświadczenie w prezentowaniu i komunikowaniu badań. Możliwość przedstawienia osiągnięć przed profesjonalnymi i zainteresowanymi słuchaczami, takimi jak bibliotekarze, może przyczynić się do zwiększenia ich reputacji naukowej i otworzyć nowe perspektywy współpracy.

Warto też podkreślić, że projekt nie skupia się tylko na aktualnej wiedzy w obszarze informacji i komunikacji w Polsce, ale także przybliży światowe osiągnięcia w tej dziedzinie. Dzięki temu bibliotekarze mają możliwość zapoznania się z międzynarodowymi trendami i innowacjami.

Projekt „Informacja i komunikacja – popularyzacja badań naukowych i rozwiązań technologicznych” dofinansowano ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Społeczna odpowiedzialność nauki” / nr projektu SONP/SN/549779/2022 / kwota dofinansowania 67 000 zł / całkowita wartość projektu 80 000 zł

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

NAGRODA NAUKOWA SBP IM. ADAMA ŁYSAKOWSKIEGO ZA ROK 2022

Komisja Nagrody w składzie: prof. Maria Juda, prof. Bożena Koredczuk, prof. Barbara Sosińska-Kalata, prof. Marzena Świgoń, dr hab. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska, dr hab. Monika Olczak-Kardas, dr hab. Michał Rogoż, dr hab. Anna Tokarska, dr hab. Magdalena Wójcik, dr Barbara Budyńska (przewodnicząca SBP), dr hab. Jadwiga Sadowska (przewodnicząca Komisji), wskazała do nagrodzenia następujące publikacje w kategoriach:

Prace o charakterze teoretycznym, metodologicznym, źródłowym

Zachowania informacyjne człowieka w kontekście zjawiska epistemicznej bańki informacyjnej: propozycja nowej koncepcji / Monika Krakowska, Kraków: WUJ, 2022, 336 s.

Prace o charakterze dokumentacyjno-informacyjnym

Prasa we Lwowie w latach 1918-1945 / Jerzy Jarowiecki, Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 2022, 347 s.

Jadwiga Sadowska

Informacja wpłynęła do Redakcji 4 maja 2023 r.

SPOTKANIE ONLINE CZŁONKÓW ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP, 6 kwietnia 2023 r.

DZIAŁANIA ZG SBP STYCZEŃ – MARZEC 2023

Przewodnicząca Barbara Budyńska nawiązała do materiału z wykazem najważniejszych działań zrealizowanych w I kwartale 2023 r. przesłanego członkom ZG. Nawiązując do sytuacji finansowej podkreśliła, że środki z grantów to znacząca część finansów SBP. Stowarzyszenie, jako organizacja pozarządowa, nie ma comiesięcznej dotacji na działalność, środki którymi dysponuje to przede wszystkim te pozyskane z grantów, a także od sponsorów, odpisy z podatku oraz przychody ze sprzedaży wydawnictw i realizacji szkoleń.

SBP prowadzi bardzo intensywną działalność szkoleniową. Przy wyborze tematów kieruje się głównie sugestiami z ankiet ewaluacyjnych. Sygnały ze środowiska świadczą o tym, że oferta odpowiada na bieżące zapotrzebowanie bibliotekarzy. Zdaniem B. Budyńskiej wart podkreślenia jest cykl bezpłatnych wykładów realizowanych w ramach projektu „Informacja i komunikacja” (projekt uzyskał dofinansowanie MEiN). Celem projektu jest prezentacja dorobku naukowego pracowników uczelni wyższych związanych z bibliotekoznawstwem i informacją naukową.

Jednym z ważniejszych przedsięwzięć realizowanych w ostatnich dniach była też bezpłatna konferencja „Wyzwania współczesnych bibliotek” połączona z warsztatami, skierowana do bibliotekarzy z różnych typów bibliotek. W wydarzeniu uczestniczyło ok. 110 osób.

W dalszej części wystąpienia przewodnicząca SBP podziękowała koleżankom i kolegom pracującym w zespołach roboczych powołanych przez ZG SBP. Dzięki ich zaangażowaniu powstały: wytyczne do sporządzania sprawozdań wg *Strategii SBP*, zakres obowiązków opiekunów okręgów, oceniono działalność sekcji/komisji/zespołów.

PLAN PRACY ZG SBP 2023

Joanna Potęga zaprezentowała Plan pracy ZG SBP na 2023 r., który był już omawiany na poprzednich posiedzeniach. Plan został przemodelowany z obszarów tematycznych do formuły odpowiadającej punktom *Strategii SBP*, natomiast

jego zakres merytoryczny nie uległ zmianie. Marzena Przybysz zgłosiła uwagę dot. spotkania Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej – planowana jest konferencja w Katowicach jesienią br. Uwaga została przyjęta, program został uaktualniony.

Członkowie ZG SBP obecni na spotkaniu jednogłośnie przyjęli zaprezentowany dokument do realizacji. Zostanie on umieszczony na portalu sbp.pl.

SPRAWOZDANIA Z DZIAŁALNOŚCI ZG SBP, OKRĘGÓW, SEKCJI/ KOMISJI/ZESPOŁÓW ZA 2022 r.

Kolejny punkt porządku obrad dotyczył sprawozdawczości za 2022 r.

Rok 2022 był nietypowy, ponieważ w czerwcu odbył się Krajowy Zjazd Delegatów, który zmienił skład Zarządu Głównego oraz przyjął nową *Strategię SBP*. Skutkiem tego jest potrzeba opracowania dwóch odrębnych sprawozdań z działalności ZG SBP – za okres styczeń-maj 2022 oraz czerwiec-grudzień 2022 r. Wpływa to na przedłużenie czasu potrzebnego do przygotowania dokumentów. Z tego względu przewodnicząca SBP przedłużyła termin sporządzania sprawozdań do 30 kwietnia 2023 r. Następnie zostaną one zaprezentowane członkom ZG do zatwierdzenia. W dalszej części spotkania dyskutowano nad nową formułą sprawozdań opracowaną przez specjalnie powołany Zespół.

W podsumowaniu dyskusji uznano, że istnieje potrzeba spotkania z przedstawicielami struktur SBP poświęconego sprawozdawczości. Wdrożenie na kolejny rok opracować jasne wytyczne, które ułatwią pracę poszczególnym ogniwom.

SPRAWOZDANIE FINANSOWE ZA 2022 r.

Skarbnik SBP Bożena Chlebicka-Abramowicz przedstawiła sprawozdanie finansowe z działalności Zarządu Głównego SBP za 2022 r. Główne źródła przychodów to: dotacje (ok. 22%), sprzedaż czasopism (ok. 21%), szkolenia (ok. 19%), składki członkowskie.

Omawiając koszty, które obejmują wynagrodzenia pracowników i zleceniobiorców, koszty druku, a także zużycie energii, eksploatację materiałów i usługi transportowe, poinformowała, że wzrosły one w porównaniu do 2021 r. Zwróciła uwagę na drastyczny wzrost kosztów druku i usług pocztowych. Zauważyła, że niepokojąca jest tendencja spadkowa w przypadku sprzedaży czasopism (szczególnie miesięczników) oraz sprzedaży książek. W przeszłości były to główne źródła dochodu dla SBP.

Rok został zamknięty stratą mniejszą niż na koniec 2021 r.

Do wzrostu kosztów nawiązał główny księgowy, Mariusz Próchnicki, zwracając uwagę na fakt, że drukowanie czasopism i książek przestało być opłacalne. Wyjściem z sytuacji mogłoby być przejście na wydawanie publikacji elektronicznych. Przypomniał również, że skonsolidowane sprawozdanie finansowe powinno być sporządzone i podpisane do 30 marca.

Podjęto decyzję o zorganizowaniu w przyszłym roku w marcu spotkania członków ZG dotyczące omówienia sprawozdania finansowego.

Przewodnicząca SBP poddała pod głosowanie uchwałę w sprawie zatwierdzenia sprawozdania finansowego za 2022 r. (Uchwała ZG SBP nr 3/2023). Uchwała została przyjęta.

BIEŻĄCA SYTUACJA FINANSOWA

Dyrektor Biura Zarządu Głównego SBP Aldona Zawałkiewicz przedstawiła bieżącą sytuację finansową.

Zaprezentowała zestawienie przychodów za I kwartał 2023 r. w porównaniu z analogicznym okresem w 2022 r. Stwierdziła, że odnotowano znaczny wzrost przychodów z wpłat uczestników szkoleń oraz ze sprzedaży reklamy. Największe spadki widoczne są natomiast w wysokości dofinansowania książek i czasopism, a także ze sprzedaży książek oraz e-publicacji.

Kolejne zestawienie dotyczyło kosztów w okresie styczeń-marzec 2023 (w porównaniu z analogicznym okresem w 2022 r.). Przede wszystkim wzrosły koszty energii (ponad 100%), przygotowania publikacji (skład, łamanie, korekty, konwersja), usług transportowych i telekomunikacyjnych. Wszystkie dokumenty i zestawienia dostępne są w Biurze ZG SBP.

KONKURSY, SZKOLENIA, SEMINARIA, KONFERENCJE

Przewodnicząca SBP przedstawiła przebieg konkursów organizowanych przez SBP:

– Rozstrzygnięto konkurs Mistrz Promocji Czytelnictwa 2022; wśród laureatów i wyróżnionych znalazły się m.in. biblioteki reprezentowane przez członków ZG (Gminna Biblioteka Publiczna w Nieborowie, Biblioteka Publiczna w Piasecznie).

– Zakończył się I etap konkursu Bibliotekarz Roku 2022. Komisja Odznaczeń i Wyróżnień zwróciła uwagę na bardzo dobre przygotowanie zgłoszeń. Zaapelowała jednocześnie o zwiększenie składu okręgowych kapituł oceniających (kapituły powinny liczyć ponad 5 członków).

– Trwają prace Komisji Nagrody Naukowej SBP im. Adama Łysakowskiego. Wkrótce poznamy tegorocznych laureatów.

– Konkurs w ramach obchodów Tygodnia Bibliotek 2023 zostanie ogłoszony pod koniec kwietnia br.

Następnie przewodnicząca SBP wymieniła planowane w najbliższym czasie seminaria:

- 14 kwietnia – „Fake newsy – problemy i wyzwania”
- 20 kwietnia – „Cele Zrównoważonego Rozwoju – Agenda 2030”
- Wrzesień – seminarium w ramach projektu AFB
- Udział w seminariach będzie bezpłatny.

Konferencje planowane w 2023 r.:

- Czerwiec – Promocja czytelnictwa dzieci i młodzieży metodą KLANZY (realizacja konferencji jest uzależniona od otrzymania dofinansowania z MKiDN)

- Wrzesień – Forum Młodych Bibliotekarzy
- Październik – konferencja z cyklu „Czytelnictwo dzieci i młodzieży”
- Listopad – konferencja z cyklu „Automatyzacja bibliotek”

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

Działalność wydawniczą Stowarzyszenia omówiła Marta Lach – dyrektor Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP.

Plan wydawniczy na 2023 r. obejmuje 18 pozycji, ma charakter otwarty, może składać propozycje nowych publikacji. Oferta wydawnictwa skierowana jest zarówno dla bibliotek publicznych, szkolnych, pedagogicznych (publikacje poradnikowe), jak również dla środowiska naukowego (seria „Nauka-Dydaktyka-Praktyka”, Seria Historyczna).

Ostatnio ukazały się:

Media a wartości demokratyczne. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Januszowi Adamowskiemu

Etyka public relations. Profesjonalizacja branży PR w Polsce

Biblioteka w sercu – jak być bibliotekarzem XXI wieku?

Oblicza prasy zielonogórskiej. Konteksty lubuskie

Publikacja *Prasa we Lwowie w latach 1918-1945* wydana we współpracy z Wydawnictwem WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze, została wyróżniona Nagrodą Przeglądu Wschodniego im. Aleksandra Gieysztoro w kategorii Dzieła Krajowe. Warto podkreślić, że nagroda ma charakter międzynarodowy.

SBP złożyło do MEiN (program Doskonała Nauka II) wnioszek o dofinansowanie wydania publikacji pod redakcją prof. Mai Wojciechowskiej *Marketing w działalności bibliotecznej* w formie e-booka.

SPRAWY RÓŻNE

- a) Anna Godowska poinformowała, że 15. Forum Młodych Bibliotekarzy odbędzie się 28-29 września 2023 r. w Kielcach, pod hasłem „Biblioteka to MY”.
- b) Aldona Zawalkiewicz przedstawiła przebieg prac nad nowym portalem sbp.pl. Zaprezentowała slajdy pokazujące graficzny sposób przedstawienia projektów SBP. Obecnie trwa dyskusja nad zakresem danych, które powinny zostać przeniesione ze starego portalu na nowy.
- c) Członkowie ZG SBP zgłosili potrzebę dyskusji nad przyszłoroczną organizacją i przebiegiem konkursu Bibliotekarz Roku. Temat ten będzie włączony do porządku obrad kolejnego czerwcowego spotkania. Przewodnicząca SBP poprosiła o zgłaszanie uwag do przebiegu i regulaminu konkursu do Biura ZG SBP, w celu opracowania materiału do dyskusji.
- d) Paweł Dobrzelecki zwrócił uwagę na podmioty otrzymujące dotacje w ramach programu MKiDN „Partnerstwo dla książki”. W porównaniu z ubiegłymi latami znacząco spadło dofinansowanie projektów składanych przez biblioteki, wsparcie otrzymują przede wszystkim fundacje i księgarnie.

NAGRODY I KONKURSY

Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego

Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego jest przyznawana od 1983 r. przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich twórcom publikacji i prac badawczych (autorom i/lub redaktorom) o dużym znaczeniu dla rozwoju teorii i praktyki bibliotekarstwa i informacji naukowej. Komisja Nagrody w składzie: prof. Maria Juda (UMCS), prof. Bożena Koredczuk (UWr.), prof. Barbara Sosińska-Kalata (UW), prof. Marzena Świigoń (UWM), dr hab. prof. UMK Małgorzata Kowalska-Chrzanowska, dr hab., prof. UJK Monika Olczak-Kardas, dr hab., prof. UP Kraków Michał Rogoż, dr hab., prof. UŚ Anna Tokarska, dr hab., prof. UJ Magdalena Wójcik, dr Barbara Budyńska (przewodnicząca SBP), dr hab. Jadwiga Sadowska (przewodnicząca Komisji), wybrała laureatów za rok 2022. Na wniosek Komisji, Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przyznał nagrody za rok 2022 w dwóch kategoriach:

Prace o charakterze teoretycznym, metodologicznym, źródłowym: **Krakowska Monika: Zachowania informacyjne człowieka w kontekście zjawiska epistemicznej bańki informacyjnej**: propozycja nowej koncepcji. Kraków: WUJ, 2022, 336 s.

Prace o charakterze dokumentacyjno-informacyjnym: **Jarowiecki Jerzy: Prasa we Lwowie w latach 1918-1945**. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 2022, 347 s.

Wręczenie medali i dyplomów laureatom odbyło się 26 maja 2023 r. podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie.

Bibliotekarz Roku 2022

24 kwietnia 2023 r. zakończyła się XIII edycja Konkursu Bibliotekarz Roku 2022, w której wzięło udział 15 okręgów SBP. W I etapie członkowie 15 Kapituł Okręgowych wybrali Bibliotekarzy Roku 2022 poszczególnych województw, którzy przeszli do finału, natomiast w II etapie ustalili okręgowe rankingi finalistów (z pominięciem własnych reprezentantów). Zgodnie z postanowieniami Regulaminu Konkursu Komisja Odznaczeń i Wyróżnień wyłoniła na podstawie rankingów okręgowych zwycięzcę Konkursu.

Tytuł Bibliotekarza Roku 2022 zdobył przedstawiciel okręgu lubuskiego SBP – dr Dawid Kotlarek, Dyrektor Biblioteki Publicznej w Świebodzinie.

II miejsce – Jolanta Miękus, starszy bibliotekarz, Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna im. C. K. Norwida w Goleniowie (okręg zachodniopomorski SBP)

III miejsce – Grażyna Świderek, starszy kustosz, kierownik Filii nr 20, Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Fusieckiego w Zabrzcu (okręg śląski SBP)

Wręczenie dyplomów laureatom i finalistom konkursu odbyło się 26 maja 2023 r. podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie. Przewodnicząca SBP przekazała ponadto informacje o nagrodach finansowych dla laureatów I, II i III miejsca, które ufundowało Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Mistrz Promocji Czytelnictwa 2022

Jury konkursu Mistrz Promocji Czytelnictwa 2022 w składzie: Joanna Potęga (przewodnicząca), Artur Borzęcki, Bożena Chlebicka-Abramowicz, Bożena Lech-

-Jabłońska, Katarzyna Pawluk, Paweł Pioterek przyznało nagrody i wyróżnienia za dokonania na rzecz upowszechnienia czytelnictwa w roku 2022 następującym bibliotekom:

I. nagroda – Miejska Biblioteka Publiczna im. Jerzego Pilcha w Kielcach

II. nagroda – Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Urbanowskiej w Koninie

III. nagroda ex aequo:

VIII Liceum Ogólnokształcące im. dra Emila Warmińskiego w Bydgoszczy – Biblioteka szkolna

Szkoła Podstawowa nr 2 w Bolszewie – Biblioteka Motyli

Nagroda Specjalna w kategorii „Biblioteka z miejscowości do 5000 mieszkańców” – Gminna Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej w Nieborowie

Wyróżnienia:

- Miejska Biblioteka Publiczna im. św. Jana Pawła II w Rawie Mazowieckiej
- Gminna Biblioteka Publiczna w Zwierzynie
- Biblioteka Publiczna w Piasecznie
- Miejsko-Powiatowa Biblioteka Publiczna im. Józefa Lompy w Lublińcu
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emilii Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie
- Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Żninie
- Miejska Biblioteka Publiczna im. Józefa Wybickiego w Sopocie
- Miejska Biblioteka Publiczna w Szczecinie
- Szkoła Podstawowa nr 9 im. Jana Pawła II w Ełku – Biblioteka szkolna
- Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Kozaczkowej w Dąbrowie Tarnowskiej

Wręczenie dyplomów zwycięskim i wyróżnionym bibliotekom odbyło się 26 maja 2023 r. podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie. Fundatorem Nagrody dla laureata I miejsca (Parasol Licencyjny) była firma MPLC. Wszyscy laureaci i wyróżnieni otrzymali ponadto nagrody książkowe.

GRANTY

1. W ramach programu MEiN: Społeczna Odpowiedzialność Nauki

• Informacja i komunikacja – popularyzacja badań naukowych i rozwiązań technologicznych.

Projekt dotyczy popularyzacji badań naukowych i rozwiązań technologicznych w obszarze informacji i komunikacji. Skupia się na promocji prac naukowych z dziedziny komunikacji społecznej i mediów oraz wprowadzaniu innowacyjnych rozwiązań technologicznych w bibliotekach. Zrealizowano już 8 z 12 zaplanowanych wykładów online, które obejrzało ponad 800 bibliotekarzy. Wykłady są dostępne na stronie projektu www.sbp.pl/ik wraz z prezentacjami w języku polskim i angielskim oraz podcastami. Projekt wspiera rozwój bibliotek, wymianę doświadczeń między środowiskiem naukowym a bibliotekarskim oraz promuje młodych naukowców. Dostarcza też bibliotekarzom wiedzę o międzynarodowych trendach i innowacjach w zakresie informacji i komunikacji.

Projekt „Informacja i komunikacja – popularyzacja badań naukowych i rozwiązań technologicznych” dofinansowano ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Społeczna odpowiedzialność nauki” nr projektu SONP/SN/549779/2022 | kwota dofinansowania 67 000 zł | całkowita wartość projektu 80 000 zł

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

2. W ramach programu MEiN „Rozwój Czasopism Naukowych”

- „Przegląd Biblioteczny” – numer specjalny

Zeszyt specjalny „Przeglądu Bibliotecznego” w 2023 r. dotyczy przeszłości, stanu obecnego i przyszłości zawodu bibliotekarza w Polsce. Opublikowane w nim artykuły poruszają takie problemy jak: kryzys kształcenia akademickiego bibliotekarzy, studia bibliotekoznawcze w Uniwersytecie Warszawskim – trudne początki, trudna współczesność, kształcenie bibliotekarzy pracujących z dziećmi w wieku 0-5 lat i ich rodzinami oraz kształcenia nauczycieli bibliotekarzy. Kolejne artykuły dotyczą przyszłości, np. Data Stewardship w Polsce – programy i ścieżki kariery – początki nowego zawodu, czy bibliotekarz UX. Teksty próbują uchwycić i scharakteryzować najważniejsze zmiany zachodzące w zawodzie bibliotekarza w Polsce.

- „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne”

W ramach dofinansowania ukazał się nr 2/2022, a w nim:

Wyszukiwanie pełnotekstowe w zasobach polskich bibliotek cyfrowych (Arkadiusz Pulikowski)

Jak być świadomym użytkownikiem algorytmów? O potrzebie rozwijania kompetencji algorytmicznych (Łukasz Iwasiński, Weronika Furman)

Architektura informacji w witrynach internetowych Prawa i Sprawiedliwości oraz Platformy Obywatelskiej (Paulina Sajna-Kosobucka)

Analiza architektury informacji platformy Steam (Łukasz Tarnacki)

Monika Krakowska (2022). *Zachowania informacyjne człowieka w kontekście zjawiska epistemicznej bańki informacyjnej. Propozycja nowej koncepcji*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ss. 336. ISBN: 978-83-233-5134-4 (Barbara Sosińska-Kalata)

Strona czasopisma: <http://www.ojs.sbp.pl/index.php/zin/index>

3. W ramach programów MKiDN

- Wydawanie czasopisma naukowego „Przegląd Biblioteczny” w latach 2023-2025 i poprawa jego dostępności

Dofinansowanie obejmuje wydawanie czasopisma „Przegląd Biblioteczny” w wersji drukowanej i elektronicznej. Wersja elektroniczna publikowana jest w formacie PDF, który umożliwia przeglądanie zawartości czasopisma na smartfonach, iphonach, i e-czytnikach. Artykuły zamieszczane są po upływie 6 miesięcy w otwartym dostępie, na stronie czasopisma (<http://ojs.sbp.pl/index.php/pb>), dostosowanej do wymogów WCAG. Strona oferuje także dostęp do pełnych tek-

stów roczników archiwalnych. Dzięki dofinansowaniu możliwe będzie zwiększenie liczby artykułów publikowanych w języku angielskim, w tym prezentujących wyniki polskich badań z zakresu bibliologii i dziedzin pokrewnych.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

- Wydawanie czasopisma „Poradnik Bibliotekarza”, w wersji papierowej i elektronicznej, w latach 2021-2023

Zadanie dotyczy wydawania w latach 2021-2023 ogólnopolskiego czasopisma branżowego „Poradnik Bibliotekarza” (12 numerów w roku), adresowanego przede wszystkim do bibliotekarzy z bibliotek publicznych, szkolnych, pedagogicznych oraz instruktorów z domów kultury. Miesięcznik, wydawany przez SBP od 1949 r. prezentuje różnorodne treści z zakresu szeroko pojętego bibliotekarstwa, jako elementu kształtowania kultury współczesnej, praktyczne aspekty zawodu bibliotekarza i jego wpływ na edukację społeczną. Od kilku lat specjalizuje się w upowszechnianiu literatury dla dzieci i młodzieży (stały dział Świat Książki Dziecięcej) oraz nowoczesnych form aktywizacji czytelników i podnoszeniu kompetencji bibliotekarza w tym zakresie. W bieżącym roku szczególna uwaga będzie zwrócona na rolę ilustracji w książkach dla dzieci.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

- Realizacja XIX i XX edycji programu Tygodnia Bibliotek

W dniach 8-15 maja 2023 r. już po raz 20. odbywał się Tydzień Bibliotek (TB) – ogólnopolska kampania realizowana przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich od 2004 roku, która na stałe weszła do kalendarza wydarzeń majowych organizowanych przez biblioteki z całej Polski.

W okresie jednego tygodnia, rozpoczynającego się 8 maja – Dniem Bibliotekarza i Bibliotek, biblioteki zorganizowały szereg imprez dla lokalnych społeczności, mających na celu zwiększenie zainteresowania książką, popularyzację wiedzy i informacji o zasobach bibliotek oraz aktywizację czytelników. Działania te przybrały różne formy: spotkań autorskich, wywiadów z ludźmi kultury, wystaw, lekcji bibliotecznych i warsztatów edukacyjnych, konkursów czy szeregu imprez kulturalnych organizowanych nie tylko w bibliotecznych przestrzeniach, ale także plenerach-(happeningi uliczne, kiermasze i pikniki czytelnicze)

Hasło tegorocznej edycji „Moja, Twoja, Nasza – BIBLIOTEKA!” odnosiło się do różnorodności oferty bibliotek, w której każdy znajdzie coś dla siebie, co do-

skonale pokazał zwycięski plakat Emila Idzikowskiego. Autor, w ciekawy graficznie sposób, nawiązał do zjawiska rozszczepienia światła, co symbolizuje różnorodne treści, nauki i emocje, dostępne na bibliotecznych półkach. Plakat wraz z materiałami graficznymi w wersji elektronicznej do samodzielnego wydruku, zawierającymi m.in. zakładki do książek można było bezpłatnie pobrać ze strony internetowej SBP.

W XX edycji Tygodnia Bibliotek główny nacisk położony został na kampanie społeczne, edukacyjne, informacyjne prowadzone przez biblioteki dla wszystkich grup odbiorców, w tym osób nie korzystających do tej pory z usług bibliotecznych. Towarzyszący programowi konkurs SBP na najlepszą kampanię społeczno-edukacyjną organizowaną w Tygodniu Bibliotek promuje działania bibliotek na rzecz włączania lokalnej społeczności w projekty, które utrwalają nawyki czytania, aktywizują i pomagają przetrwać w sytuacjach kryzysowych.

Obchody XX edycji Tygodnia Bibliotek poprzedziło webinarium informacyjne (20 kwietnia 2023 r.) oraz konferencja prasowa (8 maja 2023 r.). Nagrania z obu wydarzeń oraz liczne relacje nadesłane przez biblioteki, dostępne są na stronie projektu <http://tydzienbibliotek.sbp.pl/>

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego.

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

- Zarządzanie przez kreowanie

Celem projektu jest doskonalenie umiejętności menagerów bibliotek publicznych w zakresie efektywnego zarządzania placówką kultury.

W ramach projektu planuje się przeprowadzenie cyklu szkoleniowego, adresowanego do 40 dyrektorów i osób przygotowujących się do tej funkcji. Szkolenia obejmować będą podstawy efektywnego zarządzania biblioteką, uwzględniające aspekty prawne, psychologiczne, narzędzia komunikacji i organizacji pracy w zespole, metody rozbudzania kreatywności, umiejętność prowadzenia badań satysfakcji użytkowników bibliotek oraz nawiązywania relacji z otoczeniem.

Koncepcja realizacji zadania obejmuje dwa etapy:

I. Część edukacyjna (etap rozwojowy) – składająca się z 3 spotkań oraz 6 szkoleń. W trakcie tej części przeprowadzone zostaną szkolenia synchroniczne i asynchroniczne, mających na celu kompleksowe przygotowanie uczestników do efektywnego zarządzania biblioteką (nabycie lub doskonalenie tzw. „kompetencji miękkich”).

II. Część praktyczna – (etap wdrożeniowy) – polegająca na opracowaniu i prezentacji autorskich projektów przygotowanych przez uczestników. Projekty będą dotyczyły organizacji i zarządzania wybranymi inicjatywami kulturalnymi, edukacyjnymi, które mogą być wdrożone w bibliotekach oraz stanowić inspirację dla innych bibliotekarzy.

Ważnym aspektem będzie porównanie doświadczeń kadry zarządzającej z wizjami zarządzania prezentowanymi przez osoby początkujące w zarządzaniu. Taka wspólna dyskusja może przynieść korzyści obustronne, dostrzeżenie przez dyrektorów słabych stron obecnego sposobu zarządzania placówką (nadmierna biurokracja, popadanie w rutynę, konserwatyzm), a przez potencjalnych menagerów - wieloaspektowości zarządzania zasobami bibliotek.

Ramą dla obu etapów projektu będą spotkania:

(Info)integracja – spotkanie zapoznawcze oraz informacyjne, przedstawiające przebieg projektu

(Info)sesja – przygotowanie do opracowania projektów wdrożeniowych, kompletowanie zespołów i wybór mentorów

(Info)certyfikacja – przedstawienie projektów, ewaluacja oraz podsumowanie projektu, docenienie absolwentów kursu

Odbędą się one przed, pomiędzy i po etapach.

Projekt realizowany będzie od maja do listopada 2023 roku.

Strona projektu: www.sbp.pl/zpk

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

KONFERENCJE, SEMINARIA, SZKOLENIA

1. Seminaria, webinaria

- Webinarium w ramach projektu Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych prezentujące nowe narzędzie w postaci arkusza kalkulacyjnego do wizualizacji wskaźników funkcjonalności AFBN, 13 kwietnia 2023 r.

W webinarium uczestniczyło ok. 60 osób, głównie przedstawiciele bibliotek publicznych szkół wyższych zaangażowanych w projekt. Funkcjonalności i obsługę szablonu arkusza kalkulacyjnego prezentowała Edyta Strzelczyk z Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej. Dzięki wykorzystaniu stworzonego narzędzia biblioteki wprowadzające dane do AFBN mogą uzyskać graficzną prezentację (w postaci tabel i wykresów) własnych wskaźników funkcjonalności oraz dokonywać porównań z wartościami średnimi dla grupy instytucji podobnego typu, a także wszystkich uczestniczących w projekcie od 2013 roku.

Narzędzie do wizualizacji wskaźników wraz z instrukcją obsługi można pobrać ze strony projektu: <https://afb.sbp.pl/afb/materialy/>. Na stronie AFBN znajduje się też nagranie webinarium.

- Webinarium „Użytkownicy bibliotek – co mają nam do powiedzenia?” poświęcone badaniom satysfakcji użytkowników w projekcie Analiza Funkcjonowania Bibliotek (AFB), 14 czerwca 2023 r.

Omawiane tematy: Wskaźnik satysfakcja użytkowników oraz jego rola w kontekście innych wskaźników funkcjonalności AFB; Informacje na temat aktualizacji

narzędzi do prowadzenia badań; Korzyści, jakie płyną z prowadzenia badań satysfakcji użytkowników.

Formuła webinarium zapewnia przestrzeń do zadawania pytań i podzielenia się doświadczeniami z innymi dyrektorami bibliotek.

- Seminarium online „Cele Zrównoważonego Rozwoju Agenda 2030”, 20 kwietnia 2023 r. Seminarium nawiązywało do zagadnień Celów Zrównoważonego Rozwoju Agenda 2030, wiedzy i świadomości społecznej dotyczącej przesłania założeń Kampanii, aktywności bibliotek oraz ich współpracy z instytucjami, organizacjami pozarządowymi w zakresie działań proekologicznych i upowszechniających wiedzę w tym zakresie.

W trakcie seminarium omówiono wybrane Cele Zrównoważonego Rozwoju Agenda 2030; działania SBP i IFLA; działania i doświadczenia organizacji pozarządowych (FRSI i CSR Consulting); przykłady dobrych praktyk bibliotecznych; współpracę samorządu z bibliotekami.

Udział w wydarzeniu był bezpłatny. Nagranie z seminarium dostępne jest na portalu sbp.pl <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=25400&prev=260>

- Seminarium online „Fake newsy – problemy i wyzwania”, 14 kwietnia 2023 r. Seminarium prowadziła dr Barbara Budyńska, przewodnicząca SBP. Prelegentami byli: dr Magdalena Paul (Uniwersytet Warszawski), dr hab. prof. UMK Małgorzata Kowalska-Chrzanowska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Patryk Zakrzewski (Stowarzyszenie Demagog) i Gabriela Sieczkowska (Konkret 24 – TVN S.A.).

W trakcie seminarium poruszono zagadnienia dotyczące społecznego odbioru fake newsów, polskich projektów fact-checkingowych, technik manipulacji oraz metod weryfikacji informacji.

Udział w wydarzeniu był bezpłatny. Nagranie z seminarium dostępne jest na portalu sbp.pl <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=25334&prev=260>

2. Szkolenia i kursy

Pełna oferta szkoleń i kursów organizowanych przez SBP dostępna jest na stronie <http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/>

W ostatnim czasie zrealizowano:

- Kreatywne formy promocji książki i czytelnictwa w bibliotekach (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Biblioterapia w pracy z seniorami (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Bajkoterapia w procesie wspierania rozwoju dziecka (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Empatyczna biblioteka – miejscem dialogu, rozwoju i wsparcia (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Książka w rozwijaniu kreatywności i przedsiębiorczości dzieci i młodzieży (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Metody i formy animacji kultury w pracy z młodzieżą (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Podróże po literaturze (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Książka uczy, bawi, wychowuje. Twórcze metody pracy z dziećmi w bibliotece (dr Wanda Matras-Mastalerz)

- Metody wspierania dobrostanu i sprężystości psychicznej czytelników i pracowników bibliotek (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Metody i formy pracy z czytelnikiem trudnym (dr Wanda Matras-Mastalerz)
- Instrukcja kancelaryjna (IK) i jednolity rzeczowy wykaz akt (JRWA) w bibliotece (dr Łukasz Wojciechowski)
- Używanie mediów społecznościowych zgodnie z przepisami prawa (dr Łukasz Wojciechowski)
- Kontrola zarządcza i analiza ryzyka w małej bibliotece (dr Łukasz Wojciechowski)
- 5 lat RODO w bibliotekach (dr Łukasz Wojciechowski)
- Realizacja przepisów RODO w działaniach DKK (dr Łukasz Wojciechowski) (dr Łukasz Wojciechowski)
- Prawo autorskie w bibliotece podczas działań stacjonarnych i w Internecie (dr Łukasz Wojciechowski)
- Tworzenie wystaw cyfrowych (Dominik Piotrowski)
- Tik Tok, stories, rolki – najnowsze formy promocji (Rafał Hetman)
- Kreatywność w codziennej pracy. Zobacz, jak robili to Picasso, Beatełsi i inni artyści. Jak wydobyć kreatywność z siebie? (Rafał Hetman)
- Sztuczna inteligencja w codziennej pracy. Narzędzia, które ułatwią Ci życie (Rafał Hetman)
- Podstawy psychologii – praca w kulturze (Gabriela Gamrowska)
- Trening redukcji stresu opartej na uważności – Mindfulness (Gabriela Gamrowska)
- Wprowadzenie do organizacji wiedzy (dr Bartłomiej Włodarczyk)
- Zarządzanie informacją bibliograficzną (dr Bartłomiej Włodarczyk)
- Ewidencja zbiorów bibliotecznych (Beata Zaraś)
- Mam swój zespół (Beata Gamrowska)
- Piszę, a oni czytają – język korzyści w social media (Beata Gamrowska)
- Design Thinking – od potrzeby do realizacji (Beata Gamrowska)
- Jak weryfikować informacje w sieci? Narzędzia i metody (Gabriela Sieczkowska)

Realizowana jest oferta szkoleń bezpłatnych adresowanych do członków SBP.

W okresie kwiecień-czerwiec 2023 r. zrealizowano szkolenia:

- Skuteczne zarządzanie a kompetencje interpersonalne (dr Magdalena Król)
- Obecność innowacyjnych rozwiązań wdrażanych w różnych obszarach przestrzeni informacyjnej i wpisujących się w założenia koncepcji smart city ze szczególnym uwzględnieniem instytucji sektora GLAM (Przemysław Krysiński)
- Moja praca kocha mnie bez wzajemności (Agata Kyzioł-Cieślak)
- Sztuczna inteligencja w codziennej pracy w instytucji kultury (Rafał Hetman)

3. W przygotowaniu

- 15. Forum Młodych Bibliotekarzy pod hasłem „Biblioteka to MY”, 28-29 września 2023 r., Kielce (strona wydarzenia <https://fmb15.wbp.kielce.pl/>)

- Ogólnopolskie Spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej ZG SBP pod hasłem „Bibliografia regionalna - między przeszłością a przyszłością”, 5-6 października 2023 r., Biblioteka Śląska w Katowicach
- 5. Ogólnokrajowa Konferencja Bibliotekarzy i Pracowników Bibliotek Muzealnych „Kolejny krok do udostępniania. Muzealna biblioteka cyfrowa?”, 28-29 września 2023 r., Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu
- Ogólnopolska Konferencja z cyklu „Automatyzacja bibliotek”

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

Wyróżnienia

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP otrzymało Wyróżnienie Rektora Uniwersytetu Warszawskiego Academia 2023 za książkę prof. Jerzego Jarowieckiego *Prasa we Lwowie 1918-1945*. Wcześniej publikacja została już wyróżniona Nagrodą Przeglądu Wschodniego im. Aleksandra Gieysztora w kategorii Dzieła Krajowe oraz Nagrodą Naukową SBP im. Adama Łysakowskiego.

Nowości wydawnicze

- *Komunikacja interpersonalna i psychologiczne aspekty pracy z ludźmi* (Magdalena Cyrklaff)

[...] Publikacja kierowana jest do szerokiego grona odbiorców – pracowników, przełożonych, klientów organizacji działających w różnych sektorach życia publicznego. Według deklarowanego przez autorkę zamierzenia, ma stanowić wsparcie w formalnych kontaktach społecznych, kiedy z różnych powodów komunikacja z drugą osobą (osobami) jest utrudniona, wymaga szczególnej uwagi, zaangażowania, opanowania emocji. To bardzo cenna i potrzebna inicjatywa [...] Publikacja „trafia” w czas i potrzeby czytelników. O jej unikatowości i wartości przesądza tematyka, proporcjonalne i harmonijne połączenie wiedzy teoretycznej i praktycznej. Warto też podkreślić poruszenie rzadko obecnego w literaturze tego typu wątku aktualnego, zgodnego z bieżącym stanem prawnym sposobu rozumienia pojęcia „osoby ze szczególnymi potrzebami i w trudnych sytuacjach” oraz konsekwencji jego stosowania w praktyce kontaktów z klientami/ odbiorcami usług. [...] Szczególnym, praktycznym i wartościowym elementem książki są różnego rodzaju narzędzia (testy, ćwiczenia, techniki) pozwalające w podstawowym zakresie ocenić swoje kompetencje komunikacyjne [...]. Stanowi [to] cenny materiał w działaniach szkoleniowych, ale też w samorefleksji i samorozwoju pracowników i przełożonych, nie tylko osób pozostających w bezpośrednim kontakcie z klientami.

Z recenzji dr hab. Małgorzaty Kisilowskiej-Szurmińskiej, prof. UW

- *Biblioteka w sercu. Jak być bibliotekarzem XXI wieku?*

Publikacja zawiera artykuły z wystąpień prelegentów oraz osób prowadzących warsztaty. Autorzy zaprezentowali tematy, które leżą w kręgu zainteresowań współczesnego bibliotekarstwa. Przedstawiają oni architekturę i estetykę pomieszczeń, a także zagadnienie projektowania uniwersalnego w bibliotece. Bi-

bliotekarze w książce znajdują również wskazówki jak wykorzystać komiksy oraz nowoczesne technologie na zajęciach. Poza tym pracownicy bibliotek zapoznają się z możliwościami wyjazdów zagranicznych oraz, jak zarządzać sobą w czasie. Wydawnictwo porusza również nowatorską problematykę o zmianach pokoleniowych w zawodzie bibliotekarza.

Pomysłodawcą Forum Młodych Bibliotekarzy jest Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Konferencje odbywają się cyklicznie od 2006 r. Niezwykle ważne w tym wydarzeniu jest to, iż forum organizują młodzi pracownicy bibliotek z danego województwa dla młodych bibliotekarzy z całej Polski. Na Forum Młodych Bibliotekarzy poruszono wiele istotnych kwestii, które dotyczą pracy bibliotekarskiej. Jak wskazuje hasło „Biblioteka w sercu”, myślą przewodnią konferencji było postrzeganie tego zawodu, jako pasji oraz misji. Uczestnicy zastanawiali się czy praca w bibliotece może być drogą do spełnienia zawodowego, a także możliwością wszechstronnego rozwoju.

Opracowanie:

Aldona Zawalkiewicz, Małgorzata Dargiel-Kowalska

DR HAB. HALINA RUSIŃSKA-GIERTYCH
(1965-2022)

W piękny zimowy i mroźny dzień odbył się pogrzeb dr hab. Haliny Rusińskiej-Giertych, która zmarła 10 grudnia 2022 r. we Wrocławiu. Na Cmentarzu Osobowickim żegnała Zmarłą rodzina, przyjaciele i znajomi oraz dyrekcja i liczne grono współpracowników z Instytutu Nauk o Informacji i Mediach Uniwersytetu Wrocławskiego (dawny Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa), a także przedstawiciele Wydziału Filologicznego UWr w osobie dziekana, prof. UWr dr hab. Arkadiusza Lewickiego. Uroczyste pożegnały Halinę Rusińską-Giertych we wzruszających mowach pogrzebowych Dyrektor Instytutu Nauk o Informacji i Mediach, prof. UWr dr hab. Aneta Firlej-Buzon oraz Prezes Wrocławskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego mgr Magdalena Lamperska.

Halina Rusińska-Giertych urodziła się 13 marca 1965 r. w Kurowicach. Lata młodości spędziła w Łądku Zdroju, gdzie ostatecznie osiadła Jej mama Józefa, która przyjechała na Ziemię Odzyskane z okolic Lwowa. Halina Rusińska Giertych w 1984 r. ukończyła Liceum Ogólnokształcące w Łądku Zdroju i podjęła dalsze kształcenie w Policealnym Studium Zawodowym, Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wałbrzychu, gdzie w 1986 r. otrzymała dyplom technika ekonomisty, o specjalności zaopa-

trzenie i gospodarka materiałowa. W latach 1986-1991 studiowała w Uniwersytecie Wrocławskim w Instytucie Bibliotekoznawstwa. Tytuł magistra bibliotekoznawstwa i informacji naukowej uzyskała na podstawie pracy pt. *Księgarnia Karola Bogustawa Pfaffa we Lwowie w latach 1780-1830* napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Józefa Szczepańca, wybitnego polskiego badacza książki i ruchu wydawniczego w okresie oświecenia. Będąc wykwalifikowanym bibliotekarzem o specjalności nauczycielskiej, w latach 1991-2005 pracowała jako nauczyciel-bibliotekarz w bibliotece w Szkole Podstawowej nr 65 we Wrocławiu przy ul. Kłodnickiej 36, która w 2000 r. przekształciła się w Gimnazjum nr 18, a w 2002 r. w Zespół Szkół nr 24. W 2003 r. Halina Rusińska-Giertych uzyskała najwyższy awans zawodowy przewidziany przez Kartę Nauczyciela – nauczyciela dyplomowanego. W trakcie pracy zawodowej systematycznie podnosiła swoje kwalifikacje, co potwierdzają liczne kursy i warsztaty doszkalające, jakie odbyła w Wojewódzkim Ośrodku Metodycznym we Wrocławiu, m.in. takie jak: Seminarium dla bibliotekarzy prowadzone przez prof. Jana Trzynałdowskiego, pt. *Biblioteka w systemie edukacji narodowej (1992-1994)*; *Metody i formy wzbogacające zajęcia przysposobienia czytelniczego i informacyjnego (1995-1997)*; *Literatura współczesna dla dzieci i młodzieży. Poszukiwania, interpretacja i trafny dobór tekstów omawianych i promowanych (1997-1998)*; *Tworzymy nowoczesny system informacji w bibliotekach szkolnych (2001-2002)*; *Biblioterapia dla każdego – czyli jak wspierać uczniów o szczególnych potrzebach informacyjnych (2002, 2004)*; *Internet jako narzędzie pracy nauczyciela bibliotekarza (XII 2004 – II 2005)* i kilka innych. W tym okresie zaczęła również publikować pierwsze artykuły w czasopiśmie fachowych, takich jak: „*Biblioteka w Szkole*”, „*Poradnik Bibliotekarza*” oraz w serwisie *Biblioteczne Centrum Zdalnej Edukacji*, będące pokłosiem Jej pracy dydaktyczno-kulturalnej z uczniami, głównie konspekty lekcji bibliotecznych i scenariusze konkursów czytelnicznych.

Równolegle do pracy zawodowej w latach 1997-2001 podjęła w Uniwersytecie Wrocławskim studia III stopnia, w Studium Doktoranckim Bibliologii, Językoznawstwa i Literaturoznawstwa i uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie bibliologii na podstawie rozprawy doktorskiej *Drukarnia Pillerów w polskiej kulturze literackiej Lwowa 1773-1800*, której promotorem był prof. dr hab. Józef Szczepaniec, a recenzentami dr hab. Danuta Hombek i prof. dr hab. Janusz Sowiński, nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 11 czerwca 2002 r. Halina Rusińska-Giertych sama wspominała, że to prof. Szczepaniec dostrzegł w niej dociekliwą i cierpliwą badaczkę, stąd zaproponował Jej podjęcie studiów doktoranckich, a po obronie doktoratu, zachęcał Ją wielokrotnie do kontynuowania pracy naukowo-dydaktycznej w szkole wyższej. W końcu uległa tym namowom i od 1 października 2003 r. związała się zawodowo z Instytutem Informacji Naukowej i Bi-

bliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie przeszła kolejne szczeble awansu, asystenta i od 2004 r. adiunkta, niestety, choroba przeszkodziła Jej w staraniach o etat profesora uczelni. Dodatkowo, w latach 2006-2010 prowadziła zajęcia jako wykładowca w Kolegium Nauczycielskim im. Grzegorza Piramowicza we Wrocławiu z zakresu historii kultury książki oraz edukacji czytelniczej i medialnej.

Naukowo stale pozostawała w kręgu tematyki książki oświeceniowej i ruchu wydawniczego, szczególnie we Lwowie, ale coraz częściej zaczęła podejmować tematy z zakresu kształcenia bibliotekarzy na potrzeby różnego typu bibliotek i bibliotekarstwa oświatowego. Jednocześnie prowadziła wykłady i ćwiczenia, w których umiejętnie łączyła doświadczenia nabyte w pracy w bibliotece szkolnej z uniwersyteckim kształceniem modułowym, dwukierunkowym, przygotowując studentów, głównie bibliotekoznawstwa i polonistyki, ale też historii, do pracy w instytucjach oświaty i kultury. Była opiekunem praktyk zawodowych, szczególnie tych, odbywanych w bibliotekach szkolnych. Zajęcia te cieszyły się dużym zainteresowaniem studentów, bowiem dobrze przygotowywały ich do przyszłej pracy pedagogicznej, a wiedza przekazana przez Halinę Rusińską-Giertych, co szczególnie podkreślali w ankietach ewaluacyjnych, okazywała się bardzo przydatna i bezcenna w kontaktach z uczniami. Ta tematyka, dotycząca bibliotek szkolnych i zawodu bibliotekarza-nauczyciela, była często wybierana przez studentów na prowadzonych przez nią seminariach licencjackich, w sumie była promotorem 25 prac licencjackich.

Systematycznie poszerzała zainteresowania badawcze z zakresu książki, bibliotek i spraw wydawniczych w okresie oświecenia o zagadnienia dotyczące dziejów książki w środowiskach zakonnych na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej w XVII-XIX w. Była uczoną o dużym dorobku, łącznie opublikowała 55 artykułów, rozdziałów w monografiach zbiorowych i recenzji. Współredagowała monografię pt. *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej* (Wrocław 2015). Organizowała konferencje naukowe, szczególnym echem w środowisku polskich i zagranicznych bibliologów odbiła się konferencja poświęcona Karolowi Głombiowskiemu, zorganizowana w 2012 r., w stulecie urodzin tego wybitnego uczonego, której była kierownikiem wspólnie z dr Renatą Aleksandrowicz. Aktywnie uczestniczyła w realizacji grantów badawczych. Pierwszym był wewnętrzny projekt badawczy pt. *Drukarnie zakonne Kościoła łacińskiego w prowincji ruskiej (XVII-XIX w.)* (nr 2894/W/IINB/08), realizowany w latach 2008-2009. W jego ramach, oprócz ogólnego rozpoznania problematyki drukarstwa zakonnego, przygotowała opracowanie pt. *Działalność typograficzna dominikanów łuckich w latach 1787-1831*, [w:] *Dominikanie na ziemiach polskich w epoce nowożytnej*, [t.] 5, red. Anna Markiewicz i Marek Miławicki OP (Kraków, 2009, s. 349-368). Wzięła też udział w ogólnopolskim projekcie pt. *Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych*

bibliotekach gminnych, realizowanym w 15 latach 2009-2011 (Polskie Towarzystwo Bibliologiczne Oddział Warszawski i Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego), gdzie opracowała dwa programy praktyk dla studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa (studia I i II stopnia), a następnie podjęła się ich wdrożenia, monitoringu i ewaluacji. W latach 2012-2016 współuczestniczyła w realizacji grantu, kierowanego przez historyka Marka Derwicha z UW, pt. *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*, realizowany w latach 2012-2016 (Narodowy Program Rozwoju Humanistyki; nr 11H 11 021280).

Była również bardzo ceniona jako uczona w kręgach ukraińskich badaczy i pracowników książki oraz chętnie podejmowała z nimi współpracę naukową. Przez wiele lat wchodziła w skład kolegium redakcyjnego ukraińskiego czasopisma naukowego wychodzącego we Lwowie „*Visnik L'vivs'kogo Uniwersitetu. Seriâ knigoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informacijni tehnologi*” i była autorką wielu opublikowanych na jego łamach artykułów. Brała udział z referatami, przeważnie na zaproszenie, w konferencjach zorganizowanych przez Lwowską Narodową Naukową Bibliotekę Ukrainy im. W. Stefanyka (ukr. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника). Wynikało to z faktu, że najczęściej uwagi w badaniach poświęcała tematyce lwowskiej, co miało związek zarówno z kwestiami naukowymi, jak i z kontaktami rodzinnymi, bowiem większość rodziny od strony mamy Haliny Rusińskiej-Giertych pozostała po II wojnie światowej na terytorium Ukrainy i do dziś mieszka we Lwowie i okolicach. Z tych dwóch powodów, naukowego i osobistego, często wyjeżdżała do tego miasta w ramach dwustronnych umów pomiędzy Uniwersytetem Wrocławskim a Lwowskim Uniwersytetem Narodowym im. Iwana Franki, (ukr. Львівський національний університет імені Івана Франка) i prowadziła żmudne kwerendy biblioteczne w Bibliotece Uniwersytetu Lwowskiego i Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. W. Stefanyka oraz w lwowskich archiwach naukowych. Z wyjątkową pasją poszukiwała i wertowała zachowane polskie inwentarze biblioteczne, katalogi księgarskie i aukcyjne, prospekty wydawnicze, prasę lwowską i wiele innych dokumentów ukazujących kulturę książki zarówno Lwowa, jak również kulturę intelektualną całej Galicji na przełomie XVIII i XIX w. Zbieraniu tych materiałów poświęcała kilka lat, skrupulatnie je gromadziła i analizowała z myślą o napisaniu pracy habilitacyjnej. Na realizację tych badań uzyskała w latach 2011-2014 z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego prestiżowy projekt badawczy własny (nr N N103 405340), którego była kierownikiem. Jego efektem był cykl publikacji, a szczególnie monografia pt. *Kultura książki polskiej we Lwowie w okresie oświecenia* (Wrocław 2018), będąca podstawą do przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego. W tej pracy, pionierskiej w nauce

polskiej, udało się pokazać, jak wielką rolę odegrała książka w kulturze Lwowa, w latach 1772-1830. W jednej z recenzji tej książki (zamieszczonej na łamach czasopisma „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 2018, t. 12), autor Jacek Puchalski stwierdził jednoznacznie, że „że Autorce [Halinie Rusińskiej-Giertych, przyp. BK] udało się wypełnić lukę w dotychczasowym stanie badań na temat kultury książki Lwowa na przełomie XVIII i XIX stulecia”, co wcale nie było łatwe w kontekście poszukiwań źródeł do badań. Warto dodać, że z dzisiejszej perspektywy, a szczególnie wojny, jaka toczy się na Ukrainie zaatakowanej przez Rosję, zebranie tego materiału ma już wymiar archiwalny. 19 marca 2019 r. Rada Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego nadała Halinie Rusińska-Giertych stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie bibliologia i informatologia.

Zmarła aktywnie włączała się w działania towarzystw naukowych, przynależała jako członek do Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym oraz Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego, w którym od 2019 r. była zastępcą prezesa, a od października 2021 do marca 2022 r. pełniła obowiązki prezesa.

Praca naukowa i dydaktyczna Haliny Rusińskiej-Giertych na Uniwersytecie Wrocławskim została wielokrotnie doceniona przez przełożonych, co potwierdzają otrzymane nagrody rektorskie za osiągnięcia naukowe (za 2018 r.), dydaktyczne i organizacyjne (za 2013 r.), głównie były to nagrody indywidualne. Sumienność, dokładność i zaangażowanie w wykonywaną pracę stanowiły Jej markę, zarówno w pracy zawodowej, jak i w życiu codziennym. Prywatnie była wielką miłośniczką roślin i ogrodów, z pasją pielęgnowała swój przydomowy ogród na wrocławskich Kuźnikach, który był wizytówką zarówno domu, jak i jego otoczenia, wyróżniającego się na tle innych zabudowań pięknem barw, kolorów, zapachów, aranżacją przestrzeni i dbałością o każdy detal architektury krajobrazu. W nim też chętnie przyjmowała przyjaciół i koleżanki z pracy.

Po habilitacji Halina Rusińska-Giertych nadal kontynuowała swoje badania i zajęcia dydaktyczne, które prowadziła zdalnie, niemalże do ostatnich chwil życia, chcąc choć w ten sposób mieć systematyczny kontakt ze studentami, ale brutalnie przerwała je ciężka choroba i przedwczesna śmierć.

Bożena Koredczuk
Instytut Nauk o Informacji i Mediach UW

Tekst wpłynął do Redakcji 14 kwietnia 2023 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przegląd.biblioteczny@uw.edu.pl

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz zestaw 5-8 słów kluczowych. Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyła do „PB” artykułu nie wyraża zgody na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres e-mail. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship* Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redak-

cja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Fragmety cytowane powinny być zapisane w cudzysłowie, czcionką prostą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości lub kolorystyce czarno-białej, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy terminologiczne lub dygresyjne powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami *The Publication Manual of the American Psychological Association*, Seventh Edition. W razie wątpliwości i w przypadkach nieujętych w tych wskazówkach należy odwołać się do oryginalnego tekstu zasad APA, 7th Edition.

W artykułach napisanych w języku polskim stosuje się skróty polskie („w”, „s.”, „Red.”, „i in.” itd.), natomiast w przypadku prac przygotowanych w języku angielskim – angielskie („in”, „p.”, „pp.”, „Ed.” lub „Eds.”, „et al.” itd.).

Odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Dembowska, 1991), (Taradejna & Taradejna, 2003) lub (Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990, 1995) lub (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Augustyniak, 2004, s. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, s. 231-233) albo (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii wstępującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i inicjał imienia (imion) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a), Dembowska, Maria (1976b), itd.

W opisach należy podać inicjały imion. W przypadku stron WWW bez podanej nazwy autora jako hasła opisu należy użyć nazwy instytucji, do której należy witryna WWW. Należy uwzględnić nazwy wszystkich wydawców, rozdzielone średnikiem, w kolejności, w jakiej zostali wymienieni w książce.

Numer DOI, poprzedzony nazwą protokołu (<http://>), ew. adres URL należy podać na końcu opisu. Po numerze DOI lub URL opis nie kończy się kropką. Nie należy podawać nazw naukowych baz danych (EBSCO, Proquest itd), z których pochodzą artykuły.

W przypadku stron WWW należy podać możliwie jak najdokładniejszą datę. Jeśli opisywane źródło nie zostało zarchiwizowane lub zawiera często zmieniającą się treść, należy podać datę dostępu do źródła.

Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej (informatologia): Organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Taradejna, R., & Taradejna, M. (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Wydaw. Adam Marszałek.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

PRACA ZBIOROWA

Zybert, E. B. (Red.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Red.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE NAUKOWYM

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

ROZDZIAŁ W KSIĄŻCE

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W Cz. Daniłowicz (red.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (s. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. W M. Wojciechowska (red.), *Zarządzanie biblioteką* (Wyd. 2 popr. i uzup., s. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29–56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

ARTYKUŁY PRASOWE (DZIENNIKI, TYGODNIKI, PRASA FACHOWA)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Glapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektryczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56-57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*. Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnotekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, numer ORCID, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review“ accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review“ kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of „Library Review“ have signed an agreement with the editors of „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities“ (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in „Library Review“. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to „Library Review“ who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author's name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author's contribution to the research and the paper preparation). Ghostwriting and guest authorship are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Quoted fragments should be written in quotation marks, in simple font.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Terminological or digressive footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style (Seventh Edition). References within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Dembowska, 1991) or (*Library...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; *Library...*, 1976).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Augustyniak, 2004, p. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, pp. 231-233) or (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc.

The descriptions should include the initials of the first names. For web pages without an author's name, use the name of the institution to which the web site belongs as the main entry of description. Include all publishers, separated by a semicolon, in the order in which they are listed in the book.

The DOI number, preceded by the protocol name (<http://>), or the URL address, should be given at the end of the description. The description does not end with a full stop after the DOI or URL. Do not include the names of the scientific databases (EBSCO, Proquest, etc.) from which the articles come.

In the case of websites, the date should be given as precisely as possible. If the described source has not been archived or contains frequently changing content, the date of access to the source should be provided.

See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

COLLECTIVE WORKS

Zybert, E. B. (Ed.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Eds.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. In Cz. Daniłowicz (Ed.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (pp. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. In M. Wojciechowska (Eds.), *Zarządzanie biblioteką* (Ed. 2, pp. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29-56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

PRESS ARTICLES (DAILY NEWSPAPERS, WEEKLIES, PROFESSIONAL PRESS)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Głapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56–57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*.

Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnotekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, ORCID id, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

